

СЕРГІЙ МАЗЛАХ
і ВАСИЛЬ ШАХРАЙ

ДО
ХВИЛІ

В 60-ПРОЛОГ-1967

Сергій Мазлах і Василь Шахрай

ДО ХВИЛІ

Що діється на Україні
і з Україною

Друге видання

або
"Гайдамащина
більшовизму"

ВИДАВНИЦТВО ПРОЛОГ 1967
НЬЮ-ЙОРК

diasporiana.org.ua

Serhiy Mazlakh and Vasyl' Shakh-ray

ON THE CURRENT SITUATION

Foreword by I. Maystrenko

DO KHVYLI. Shcho Diyetsya na Ukraini i z Ukrainoyu (On the Current Situation. What is Happening in and to the Ukraine), is a political treatise written in 1919 by Vasyl' Shakh-ray and Serhiy Mazlakh, two Ukrainian left-wing Social Democrats who joined the Bolshevik ranks in the latter part of 1917. Their idealistic hopes were soon shattered and they became disenchanted with realities of the Bolshevik policy in the Ukraine. *Do Khvyli* is an accusation directed against Russian Bolsheviks and a defense of Ukrainian independence. The authors charge Lenin with betraying his pre-revolutionary promises to the Ukrainian people.

The first and only edition of *Do Khvyli* appeared in Saratov in 1919. Shakh-ray was arrested the same year by General Denikin's troops and shot. Mazlakh disappeared during the purges in the late thirties.

Copyright 1967 by Prolog, Inc.

Library of Congress Catalog Card Number 67-26510

Cover design by Jacques Hnizdovsky

PROLOG

Research and Publishing Ass'n, Inc.

875 West End Avenue

New York, N. Y. 10025

Українська Комуністична Партія (більшевиків).

Пролетарі усіх країн, єднайтеся!

СЕРГІЙ МАЗЛАХ І ВАСИЛЬ ШАХ-РАЙ.

ДО ХВИЛІ.

(Що діється на Вкраїні і з Україною?).

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Книжка, що ми її пропонуємо читачеві, була написана, як свідчать дати самих авторів, поставлені в кінці, в останніх днях 1918 — на початку 1919 року і тоді ж була надрукована в Саратові. Ближчих відомостей про її поширення немає, але з великою правдоподібністю можна твердити, що на Україну вона могла потрапити в обмеженій кількості; та й те невелике число, мабуть, зникло вже в бурхливі роки революції, а вже остаточно було «дочищене» в наступні роки радянської влади, коли пильно була вилучувана з ужитку вся «політично шкідлива» література, а книжка С. Мазлаха і В. Шахрая безумовно до цієї літератури належала. Після того вона не перевидавалася і сьогодні становить бібліографічну рідкість. А що ця книжка — винятково цінний документ з історії української визвольної війни 1917—21 років, цим виправданий наш передрук.

С. Мазлах і В. Шахрай належали до тієї групи діячів періоду революції на Україні, які щиро повірили в справедливість національної політики російських комуністів. Проте, коли вони побачили, що на ділі комуністична Росія відмовляється шанувати державну незалежність України, вони, одні з перших, не завагалися рішуче виступити проти нових поневолювачів українського народу. Як комуністи, Мазлах і Шахрай дуже критично оцінювали тодішню політику Заходу у відношенні до України. Захід, як відомо, підтримував російські білогвардій-

Обкладинка Якова Гніздовського

На попередній сторінці фотокопія титульної сторінки і далі в книжці ще репродукції трьох сторінок першого видання.

Druckerei „LOGOS“, München 19, Bothmerstrasse 14.

про це моє ліквідувати!

ські кола і нахилив уряд самостійної України підкоритися цим колам, тобто ліквідувати українську державу. Негативно ставилися автори «До хвилі» також до керівних діячів української національно-демократичної революції. Цій критиці присвячені перші розділи книги «До хвилі», і вони будуть певне для читача найменше цікаві. Там багато патосу, злободенних питань короткотривалої вартості, а також тенденційности.

Книжка була писана в несприятливих, за свідченням самих авторів, умовах «еміграції»; вони поспішали скоріше пустити її в світ і не мали часу належно одредагувати. Як зважити на ті умови, коли ще взагалі не існував будь-який український правопис, і на те, що самі автори не дуже добре володіли українською мовою, так що в тексті раз-по-раз трапляються не тільки кальки з російської, а й живцем вставлені в український текст російські слова й вирази; коли, нарешті, зважити на те, що книжка друкувалася у російському провінційному місті, де не було належного устаткування (брак українських знаків с, і) і навіть не була добре корегована (автори, правда, подали в кінці на двох сторінках «друкарські помилки», але їх список становить ледве десяту частину фактичної кількості друкарських помилок), — коли зважити на все це, тоді буде зрозуміло, які труднощі становило відредагування тексту для цього видання.

Щоб зберегти документальність твору, належало якнайпильніше триматися оригіналу, але безглуздо було б цього принципу триматися аж так

послідовно, щоб повторювати друкарські помилки і ті слова, для яких автори безпомічні були знайти українські відповідники. З другого боку, належно відредагувати цю книжку — означало б цілковито перебудувати текст, що значно знизило б документальну вартість книжки, і на це ми, розуміється, піти не могли.

Уникаючи цих двох крайностей, ми обрали середню лінію: пильно зберігаючи стиль і специфіку мови авторів, ми 1) виправили чисто друкарські помилки; 2) замінили у переважній більшості русизми українськими відповідниками: комбінірований на комбінований, окупірований на окупований, проділка на витівка, рельси на рейки і т. д. Однак послідовно до кінця цю заміну здійснити не було можливе, і там, де вимагала специфіка тексту, ми змушені були русизми залишати; 3) замінили авторські «новотвори» такого типу, коли автори, не знаючи відповідного українського терміну, подавали якийсь свій вираз, що часто утруднює розуміння тексту. Наприклад, вони часто вживають наслідок у розумінні спадщина (рос. наследство), зазначати в розумінні визначати, в тій кількості в розумінні в тому числі, особистий і в прямому значенні і в значенні особливий і т. д.; 4) що стосується специфічної авторської лексики, то ми залишали як цілком законні в українській мові, але тепер мало вживані слова, наприклад, город в розумінні місто, сей (замість цей), так і характеристичні для побутової мови тих часів, але з погляду літературної мови чисті русизми (наприклад, Гер-

манія); нарешті, 5) ми скорегували текст у відповідності до нашого правопису (г, пом'якшене л, ія, замість іа в чужомовних словах тощо). Отак само ми редагували й переклади з чужих мов (латинської, англійської, французької, німецької), які до всіх цитат зроблені авторами, хоч не завжди точні.

Розуміється, при цій середній лінії доводиться немилуче миритися з порушеннями норм літературної мови. Зате вона, з одного боку, робить текст легко приступним до читання, з другого (що для нас винятково важливе) — зберігає його документальну вартість. Сподіваємося, що читач погодиться з нами в такому підході до редагування цієї книжки і не буде нарікати на немилучі відхилення від літературної мови.

ВИДАВНИЦТВО «ПРОЛОГ»

ПРО КНИГУ «ДО ХВИЛІ» ТА ЇЇ АВТОРІВ

Праця Сергія Мазлаха і Василя Шахрая «До хвилі» є досі неперевершеним по силі аргументації твором українського комунізму, що з марксо-ленінських позицій обгрунтовує українське радянське самостійництво. Вийшовши друком на початку 1919 року, ця праця стала теоретичною основою усіх течій українського комунізму — боротьбистів, укапістів, федералістів у КП(б)У; персональних виступів О. Шумського, М. Хвильового, М. Скрипника, М. Волобуєва та інших.

Автори книги «До хвилі» дореволюційні більшовики, які під час революції 1917 року працювали в Полтавській організації партії. Національна українська революція 1917 року своєю могутністю переконала їх, що національно-державне відродження України — непереборний факт і що без нього український народ не дістане свого повного соціального визволення. Перемога комунізму на Україні тільки через її цілковите усамостійнення — така девіза авторів праці «До хвилі».

Про самих авторів маємо дуже скупі біографічні відомості. Сергій Мазлах родом з Полтавщини, єврейської національності, журналіст з фаху. Під час виходу книги «До хвилі» він мав десь під сорок років. У 1920 році Мазлах був заступником голови Донецького губвиконкому у Луганському і редагував губерніяльну газету «Кочегарка» російською мовою. В роки українізації був керівником ЦСУ УРСР. У роки ежовщини Мазлах був ліквідований, певне,

як співавтор цієї книжки. Після виходу друком книжки «До хвилі» Мазлах ніде більше не виступав в обороні ідей цієї праці, ні в яких ухилах в партії участі не брав. Хоча був у добрих персональних відносинах з «ухильниками», також розмовляв українською мовою, що серед старих більшовиків було явищем рідким.

Василь Шахрай був більш яскравою і видатною постаттю. З фаху він був ніби учителем якоїсь повітової гімназії на Полтавщині. Знав європейські мови. У 1917 році був членом Центральної Ради від більшовиків. Членом першого більшовицького уряду України, як народний секретар військових справ. Це говорить за те, що під час першої світової війни він був певно офіцером. Отже, був молодший за Мазлаха. Шахрай брав активну участь у Таганрізькій партійній нараді більшовиків України 18—20 квітня 1918 року. Ця нарада, як відомо, ухвалила постанову про створення КП(б)У і відокремлення її від РКП(б) у самостійну партію, зв'язану з РКП(б) тільки через III Інтернаціонал. Цим самим Таганрізька нарада покляла підвалити також самостійності української радянської держави. Шахрай був одним із найактивніших оборонців самостійницьких постанов Таганрізької наради і очолював там найрадикальнішу в цьому питанні позицію.

Разом з Мазлахом Шахрай виїхав до РРФСР на еміграцію. Жили вони в Саратові і там написали та видали книгу «До хвилі». На першому з'їзді КП(б)У у Москві в липні 1918 року Шахрай (мабуть, також

і Мазлах) участі не брав. Він, очевидно, зарані знав, що хазяїн з'їзду ЦК РКП(б) продиктує скасування рішення Таганрізької наради про самостійність КП(б)У. На такому з'їзді Шахрай участі брати не хотів. Взагалі після випуску книги «До хвилі» і після того, як Ленін на прохання авторів книги дати відповідь — чи може більшовик обороняти самостійність України — нічого не відповів, Шахрай після того порвав з більшовицькою партією. На початку двадцятих років у журналі Істпарту КП(б)У «Летопись революции» (пізніше «Літопис революції») згадувалося, що старий більшовик Шахрай, ставши на самостійницькі позиції, зв'язався з повстанським українським рухом. Це, мабуть, відповідає правді. Під час другої радянської республіки на Україні в 1919 році Шахрай перебував на її території нелегально, в усякому разі неофіційно. Були чутки, що він вів переговори з УСДРП (незалежних), яка тоді підняла повстання проти більшовицької влади, про створення української комуністичної партії. Завірюха громадянської війни загнала Шахрая на Кубань, де його в Катеринодарі денікінці розстріляли під час розправи з Кубанською Радою.

Праця С. Мазлаха й В. Шахрая «До хвилі» мала одне-єдине видання і, мабуть, дуже малий наклад, бо під час громадянської війни та ще на провінції (Саратов) паперу не було. Книга «До хвилі» вийшла на обгортковому брунатному папері, без будь-яких обкладинок. Сьогодні ця книга — раритет. Треба вважати, що основним автором праці «До хвилі»

був Шахрай. Про це можна судити хоча б з того, що друга книга, самого вже тільки Шахрая, випущена в тому ж Саратові під псевдонімом В. Скоростанський, «Революція на Україні» написана тим же стилем, винятково оригінальним в обох книгах.

Автори «До хвилі» мали великі труднощі не тільки з папером, але й з друкарнею. Адже в Саратові не було українських шрифтів і авторам доводилося обходитися без «ї», заміняючи його «і», без «є», заміняючи його «э». Та найбільше труднощів мали автори з власною українською мовою. Літературною мовою вони не володіли, що видно з тексту книги «До хвилі». У них часто вживається, наприклад, «особистий» замість «особливий». Плутанина цих двох слів була в ті часи явищем масовим серед тої частини української інтелігенції, яка тільки починала навчатися літературної української мови. Не маючи до того ні підручників, ні словників. Але Шахрай і Мазлах належали до еліти, а не до масової інтелігенції. Українська інтелігенція їхнього позему не тільки знала, але й творила літературну українську мову. Це свідчить про те, що Шахрай і Мазлах були в українських справах неофітами. І це ж ставить під сумнів твердження істориків КПУ, ніби Шахрай був виходцем з УСДРП. Українські соціал-демократи такої класи, як Шахрай і Мазлах, не тільки знали українську літературну мову, але в галузі публіцистики творили її. Та й світогляд авторів «До хвилі» показує, що вони пройшли більшовицьку, а не уседеківську школу. Зрештою, більшовицький журнал «Літопис

революції», що виходив у Харкові в двадцятих роках, писав про Шахрая, як про старого більшовика, а не уседека. Це тепер Шахрая перероблено на українського соціал-демократа, певно, для послаблення в лавах КПУ враження від його ідей.

Шахраєві й Мазлахові було з кожного погляду легше писати «До хвилі» не українською, а російською мовою. І тому що вони цю мову знали краще, і, головне, тому, що книга призначена була для більшовицького читача, який української мови не знав. Нарешті, і видати книгу в Саратові було легше російською мовою. Але тут автори «До хвилі» вирішили стати на принципову позицію: комуніст України мусить знати українську мову, мусить принаймні читати нею. Це свідчить про те, наскільки вони були переконані в правильності своїх самостійницьких ідей з комуністичних позицій.

У книзі «До хвилі» читача вражає незнане і до сьогодні в комуністичній літературі сполучення крайнього, безкомпромісного українського самостійництва з ідеями марксизму-ленінізму. Шахрай справді винахідник українського більшовизму, і тому книга «До хвилі» стала евангелією усіх українських комуністичних течій. Нею можна було оборонятися проти обвинувачення в «буржуазному націоналізмі».

Але Шахрай не оборонявся. Він нападав. З позицій Ленінової теорії національного питання Шахрай атакував Ленінову національну політику після завоювання влади більшовиками. Звертаючися до

Леніна, Шахрай пише: «В часи історичного життя людство так багато чуло дуже гарних слів і бачило так багато діла, котре не відповідає словам, що ми маємо право поставити під підозрілу увагу всяке хороше слово, коли воно веде... до якогось іншого діла. Товаришу Леніне! Доведіть ...необхідність об'єднання України й Росії, покажіть, у чому ми помиляємося, чим наша аналіза конкретних умов життя і розвитку українського руху є неправильна, покажіть на цьому конкретному прикладі, як треба прикладати пункти 5 резолюції 1913 року, параграф 9 комуністичної програми взагалі,*) — і ми так же одверто й привселюдно зречемося самостійності України... Покажіть на прикладі України, Грузії, Латвії, Литви, Білої Русі, Естляндії проведення принципу пролетарської політики: права націй на самовизначення. Бо ми не розуміємо вашої політики. І дивлячись на неї, ми здатні схопитися за голову і скрикнути: За що ми голови складали, дурні козачі?».

Як уже сказано, Ленін не відповів авторам «До хвилі» ні на це питання, ні на питання: «Чи можна лишатися членом РКП і відстоювати самостійність України?» Тільки наприкінці 1919 року, коли Шахрай уже не жив, Ленін у «Листі до робітників і селян України з приводу перемоги над Денікіном» писав, маючи певне на увазі і останнє запи-

*) Мова йде про рішення по національному питанню літньої 1913 р. наради ЦК РСДРП і про програму партії.

тання Шахрая й Мазлаха: «Серед більшовиків є прихильники цілковитої незалежності України, є прихильники більше чи менше тісного федеративного зв'язку, є прихильники цілковитого злиття України з Росією. З-за цих питань розходження неприпустимі».

Якби Шахрай у той час жив, його напевне не задовольнила б відповідь Леніна. Він напевне вважав би неприпустимим з комуністичних позицій ставлення в один ряд комуністів, які обстоюють самостійність України, і комуністів, які за «єдину неділиму Росію». Бо Шахраєва самостійність, як сказано в «До хвилі», є зрівняння в правах України з Росією. Тобто здійснення комуністичного гасла «самовизначення аж до відокремлення». А комуніст, який обстоює «єдину неділиму» Росію, — це вже великодержавний шовініст, який заперечує рівність націй. Це зрада принципу «самовизначення аж до відокремлення». Проте в словах Леніна є дуже важливий з сьогоднішнього погляду момент. Він допускає можливість для членів партії самостійницьких поглядів. Сьогоднішні спадкоємці Леніна проклінають усяких українських самостійників як «заклятих ворогів народу». Знаменна річ: півсторіччя тому, коли кипіла громадянська війна і радянська влада висіла на волочокку, більшовизм допускав у своїх лавах комуністів-самостійників. Сьогодні, коли СРСР могутня, друга по силі країна в світі, комуністичне самостійництво вважається державною зрадою. Що це таке? Зрада Ленінових комуністичних принципів чи більша, ніж п'ятдесят

років тому, небезпека розпаду ошуканством відновленої імперії? Треба думати, що те й друге.

На відміну від інших українських комуністів-самостійників Шахрай уже в 1918 році відчув, що помирити більшовицьку теорію національного питання з більшовицькою практикою неможливо. Теорія, за Шахраєм, інтернаціоналістська, а практика — великодержавницька. Шахрай вимагав від Леніна ясної відповіді — чому це так? Нащо бавитися в окремі уряди УРСР, в окрему КПУ, коли Україна тільки «Юг Росси»? Ленін вважав вигіднішим «бавитися», прикривати тим бавленням зростаючий централізм і великодержавництво апаратів.

Шахрай п'ятдесят років тому передбачив переродження більшовицької держави у «єдину неділимку», нову тюрму народів. Він спостерігав уже в 1918 році зріст російського радянського патріотизму й суворовщини. У книзі «До хвилі» він звертає увагу Леніна на такі факти: «Дрібна буржуазія переконалася в патріотизмі більшовиків і посунула в партію і совітські установи... Поруч з радістю поширення 'революції' є ще інші нотки: Росія вертається у свої довоєнні межі... Інтернаціоналізм інтернаціоналізмом, а те, що ми відроджуємо Росію яко Росію, — само собою... А як же буде з 'самовизначенням'? Чого, наприклад, приєднується Україна: чи тому, що вона висловилася за об'єднання (факти свідчать протилежне), чи тому, що то є 'Південна Росія'? І яка Україна приєднується? Чи буде приєднана Галичина, Україна по той бік Волочиського? І де треба спинитися, щоб сказати:

годі, далі 'не наше' далі 'самовизначилися' не за нас? Тут зовсім трудно встановити: чим відрізняється ваше, т. Леніне, самовизначення від самовизначення Вудро Вілсона?» (Тодішній президент США, якого більшовики обвинувачували в імперіялізмі).

Шахрай пише неначе для сьогоднішнього дня. Ми є свідками не тільки приєднання Галичини, як частини Росії (у Львові ж панівна російська мова, якої там ніколи не знали), але й спроб приєднання Польщі (руками маршала Рокосовського та інших), спроб приєднання інших східноєвропейських комуністичних держав. Ці плани не відкинені, вони тільки відсунуті до більш сприятливого моменту. Бо сьогодні шлунок імперії не впорується як слід з Україною, Кавказом, Середньою Азією, Прибалтикою. Усюди народи з обуренням запитують: якщо вчора ще дикі народи Африки дістають сьогодні самостійність, то чому поневолені ще за царів народи старовинної культури повинні бути асимільовані?

У книзі «До хвилі» її автори доводять:

1. «Український народ, українська нація уже визначилася». Вона проголосила свою самостійність.

2. Україна не заспокоїться, не перестане боротися за свою національно-державну незалежність, доки не досягне її. «Раніше чи пізніше, чи трудним і кривавим шляхом озброєної боротьби, чи згодою, шляхом демократичного вирішення спірних питань з сусідніми країнами, а Україна буде само-

стійною й незалежною не на словах тільки, а й на ділі».

3. Возз'єднання України з Росією «прогресивне» тільки для російського великодержавництва. В дійсності ж чим скоріше осягнена буде самостійність України, «тим краще буде і для України і для сусідніх країн, тим менше буде національної гризні і ворожнечі, тим легший буде дальший поступ економічного, політичного, соціального, культурного життя України, тим більший вклад у скарбницю світової культури дасть Україна».

4. Доки не завершене національно-державне відродження України, доки не ліквідоване національне її поневолення, доти «для українського робітника і селянина бути ,націоналістом' і ,шовіністом' покищо є не тільки історичним правом, а й історичною необхідністю, історичною повинністю». (Підкреслення авторів «До хвилі» — І. М.). «Російський пролетаріат утворив соціальну революцію. Хвала йому й пошана від щирого серця. Але це ще не значить, що в спадщину від царської Росії він ні каплі не захопив ні ,імперіялізму', ні ,історичних' чи ,етнографічних' прав... ми на власному досвіді переконуємося, що він не позбувся ,слабостей' і ,помилоч'... наше діло попередити російський і український (,російського походження') пролетаріат від ,можливих помилок'... прямо і одверто заявляємо: ми не злякаємося і справжнього шовінізму, якщо іншого шляху не буде. ,Клин клином вышибай!' Наш ,націоналізм' і наш ,шовінізм' цілком і повністю визначається вашим ,інтернаціоналізмом': як ви, так і ми. Тільки ви ховаєтесь за

слова' а ми ховатися не хочемо». Шахрай і тут не рве з більшовицькою теорією, коли врахувати заяву і обіцянку Леніна: «В кожному буржуазному націоналізмі пригнобленої нації є загальнодемократичний зміст проти гноблення, і саме цей зміст ми безумовно підтримуємо». [З більшовицькою теорією й обіцянками рве більшовицька практика після перемоги Жовтневої революції.]

5. Автори книги «До хвилі» вважали актуальним створення Української Комуністичної Партії (більшовиків) і під цим гаслом випустили свою працю.

Але практика показала, що створити самостійну українську компартію не пощастило не тільки Шахраєві й Мазлахові, але й пізнішим самостійницьким групам українського комунізму. Сьогодні проблема створення самостійної української комуністичної партії вже не актуальна.

Але програма боротьби за повне національне й соціальне визволення українського народу, висунута Василем Шахраєм, стає сьогодні ще більш актуальною, ніж тоді, коли вийшла книга «До хвилі». Бо російський більшовизм перетворився на одвертого поневолювача українського народу. І в боротьбі за його визволення поширення ідей Шахрая може принести велику користь. Шахрай ідейно обеззброює поневолювача, б'є його тими аргументами, якими поневолювач хоче прикрити й виправдати своє панування над українським народом.

Іван Майстренко

21

подій. Події мають свою логіку, яка майже раз-у-раз переважає людську логіку. У революційні часи дійсна природа суспільства, окремих його клас, груп, осіб виявляється з непеременною яскравістю, і так звана «історична необхідність» також перестає бути лише результатом досліду історичних подій, а набирає наочности буденного, повсякчасного факту, відомого кожному обивателю. Але ми також знаємо, що ця «історична необхідність» складається як результат людських особистих, групових, класових воль, і якщо яка ідея, думка поширюється в масах людей, захоплює, визначає волю більшої чи меншої маси людей, вона стає тим самим одним з факторів, що визначають напрямок «історичної необхідности». Історія є продуктом масового діяння, а не «великих осіб», «героїв», і виводиться вона в повсякчасній і щоденній боротьбі за власні інтереси мас, а не в палацах, міністерських кабінетах, салон-вагонах главковерхів і т. д. Історія знає приклади, коли звичайні люди, котрі ніколи не думали й не гадали відкривати Америки й ошаслилювати людство, уміли висловити думку, що «літала в повітрі», намацати пульс історичної хвилі, — і вони «ставали капралами», їх думки ставали фактором історичного життя. «Стати капралами» ми не намагаємося, але якби наш скромний голос знайшов відгук у масах, щоб можна було хоч трохи звернути історію на бажаний для нас шлях, — ми були б задоволені: наша праця не згинула б задарма.

Ми осмілюємося звернутися до робітництва і селянства України і Росії ще й тому, що нам дове-

лося на власні очі бачити розвиток подій на Україні під час революції, брати власними невеликими силами участь у цих подіях, — і той історичний досвід, що ми придбали за ці часи, мусить бути, на нашу думку, використаний не тільки для нашого «особистого вжитку», а стати в допомозі всім, хто бореться за щастя і долю живих людей, кому доля України і доля Росії не є чимось «абстрактним», кому доля України і доля Росії «спать не дає усю ніч».

А ми любимо Росію і Україну, любимо так, як люблять свою матір, — щастя і доля Росії й України є нашим щастям, нашою долею. В них ми любимо всю людність. Нова Росія і нова Україна — дві рівноправні сестри, дві вільні країни, дві незалежні, самостійні і в той же час об'єднані спільними інтересами, пошаною чемности одна до одної, — ось до чого ми прагнемо, ось чим боліємо ми, ось до чого закликаємо ми, ось що дає нам виправдання в тому, що ми насмілилися звернути увагу робітників і селян до своїх думок, до своїх «ума холодных наблюдений и сердца горестных замет».

Краще пізно, ніж ніколи. А що пізно, то вина лежить не тільки на нас, а й на тому, що волею історичних судиб нам доводиться жити в більш-менш «прекрасному далекому», куди звістки доходять пізно і не дуже повно, так що орієнтуватися у свій час трудно.

Ми зробили, як уміли. Хай хто може, зробить краще!

2. ВІЙНА І РЕВОЛЮЦІЯ

*Минають дні, минають ночі,
А Україна знай горить...*

Горить не одна Україна. Горить весь світ. Горить уже п'ятий рік. Спалахнутий у 1914 році світовий пожежар не виданої в історії людства війни перетворюється в новий революційний пожежар. У відповідь на імперіалістичну війну на користь «своїх» і «чужих» капіталістів, поміщиків, банкірів, війну за нові ринки, за новий поділ світу, за переділ «малих пригноблених народностей», — розгоряється й поширюється революційний пожежар, який «очищає», випалює все, що залишилося після руїни 1914—1918 років, перетворює на попіл труп старого буржуазного суспільства.

Україна має нещастя посідати місце поруч з країнами, як Бельгія, Польща, Сербія, Вірменія й ін., де відбувалися криваві події сучасної війни, де вирішувалися питання світових хижаків. За честь бути свідком і ареною світових подій, стояти «на аванпості» світового руху Україна дорого заплатила кров'ю і працею своїх синів. І платити ще доведеться, — про це вже подбає новий світовий переможець, новий гегемон імперіалістичної буржуазії, апостол «самовизначення малих народів», президент Північно-Американських Сполучених Штатів Вудро Вільсон.

Світова війна і світова революція — ось два наочні факти сучасності переживаної доби.

Війна і революція є кризою суспільства, громадянської спільноти.

«Всяка криза відкидає умовне, зриває зовнішню шкаралупу, шпурляє віджиле, розкриває більш глибокі пружини і сили.»*)

Що розкрила криза переживаної доби? Світова війна розкрила наочно протириччя сучасного буржуазного, капіталістичного, імперіалістичного суспільства. Збудоване на відокремленні засобів продукції й обміну — землі, фабрик, заводів, залізниць і т. д. — від продуцентів; на приватній власності на засоби і знаряддя продукції й обміну й експропріації та пролетаризації широких працюючих мас; на протиставленні мертвих речей, продуктів людської праці, живому продуцентів, робітничій силі, яко капітал і праця; суспільство, де рушійною силою суспільної продукції і соціального життя є не задоволення людських, громадських потреб, а безупинна жадоба наживи, прибутку, баришу; суспільство, яке в кожній придбаній чи завойованій країні або галузі громадської продукції знаходить лише нову межу і тим лише роз'ятрює пекуче бажання все забрати собі, все загарбать, все прибрати до рук, — се суспільство виробило, такі велетенські продукційні сили, котрі можуть за короткий час залити світ своїми продуктами і капіталами, і в той же час не здатне задовольнити потреб своєї ?!

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. У «Сборнике Социал-демократа», ЦО РСДРП, ч. 1, жовтень 1916, стор. 26.

маси населення, щоб позбавити його небезпеки і жаху голоду, холоду, злиднів, хвороб. Світ поділений між окремими світовими хижакками, «великими» державами, в той час як кожній з них потрібен цілий світ. Продукційні сили не можуть лишатися даремно лежати, капітали повинні будь-якою ціною знайти собі поле прикладання, капітал повинен дати бариш, а до всього іншого нам — нема діла.

Vivat profitum, pereat mundus! Après nous le déluge! Хай живе бариш, хай згине світ! Після нас хоч потоп!

«Війна є продовженням політики іншими засобами». Се крилате висловлення німецького імперіяліста Клявзевица розкриває дійсний зміст цілей сучасної імперіялістичної війни. Війна мусіла зроби́ти те, чого не можна було досягнути «мирною» конкуренцією, «мирними» договорами, таможенною (митною) політикою і т. д.

Війна вийшла з нетрів сучасного суспільства з необхідністю природного закону, — і тому то ніяк не знайдуть, хто викликав війну, хто винен у ній.

Винним є сучасний склад громадянства, суспільности.

Війна, далі, наочно довела і свою нездатність вирішити ті питання, які вона мусіла розв'язати. Вона повинна була усунути протиріччя між велетенськими продукційними силами суспільства і його суспільними стосунками, збудованими на власності, на експлуатації живої робочої сили капіталом, на невиситимій жадобі нових ринків і баришів.

Війна не тільки не усунула сього протиріччя, але поглибила його, довела суспільство до провалля загальних злиднів, здичавіння, до загибелі. Щоб не згинуть, суспільство напружує свої сили в іншому напрямкові, хапається вирішити «іншими засобами» питання, котре не здатна вирішити війна.

Револуція є продовженням попередньої політики і війни, лише «іншими засобами».

Подібно до римських аристократів, котрі обжиралися тонкою і хорошою їжею, потім ішли й блювали, щоб можна було знов розпочати обжерливу їжу, — так і попередня політика і війна гадали усунути протиріччя між складом суспільних стосунків і власними продукційними силами шляхом поділу і переділу «за справедливістю» або за принципом: «Хто програв, платить!» — «вільних» земель і народів, шляхом безоглядної розтрата і руйнування людської праці, вироблених продуктів і продукційних сил.

Револуція є спробою завоювання сих продукційних сил на задоволення людських потреб, на поліпшення життя працюючих мас, на усунення протиріч між капіталом і працею шляхом знищення капіталу.

Револуція — се війна старому суспільству за нове суспільство, соціалістичне, — на противагу імперіялістичній війні в межах старого капіталістичного суспільства і за продовження життєздатности капіталістичного суспільства.

Війна між імперіялістами різних націй породила революцію, війну пролетаріату і селянства проти всіх імперіялістів: «своїх» і «чужих».

І чим далі, тим більше зникає боротьба між імперіялістами і зростає в силі революційна боротьба широких працюючих мас з пролетаріатом на чолі проти імперіялістів усіх мастей. На зміну імперіялістичній війні прийшла громадянська війна.

Ось основні факти сучасності.

3. ДВІ ДОБИ РЕВОЛЮЦІЇ

Російська революція в березні 1917 року є «критичним» пунктом перетворення імперіялістичної війни на соціальну революцію, на громадянську війну.

До листопада 1918 року російська революція була лише самотнім островом, островом між імперіялістичними державами, серед бурхливого моря імперіялістичної війни. Вона відбувалася на тлі світової ворожнечі двох імперіялістичних таборів: англо-франко-італо-американської згоди (Антанта) і почвірного союзу Центральних держав на чолі з Германією.

Починаючи з жовтня-листопада 1918 року, міжнародна ситуація змінюється у двох напрямках. З одного боку, Германія на західному фронті була розгромлена Антантою, що викликало революційний рух у Германії, і цитаделя центральноєвро-

пейського імперіялізму рухнула під натиском революційної хвилі. Російська революція перестала бути самотнім островом і знайшла собі спільника в революційній Германії. З другого боку, сей розгром німецького імперіялізму і революція в Германії знищили два імперіялістичні табори і лишили один тільки, до якого з кожною годиною, з кожним днем приєднуються уламки розбитого російського, німецького, австрійського імперіялізму. !?

Тоді самотня революція мусіла відстоювати себе проти хижацьких замірів обох імперіялістичних таборів, які неутралізували один одного і тим ставали в допомозі революційній Росії.

Тепер революційна хвиля перекинулася на полудневий схід і в Центральну Європу. Але революційна боротьба в них ще не скінчилася перемогою пролетаріату, і тому сподіватися від них прямої допомоги не можна, навпаки, їм самим потрібна допомога і проти «своєї» імперіялістичної буржуазії і проти англо-американського капіталу. І в той же час уже не можна «лавірувати», використовуючи ворожнечу імперіялістів, спираючись то на одного, то на другого, бо зараз є лише один табір імперіялістів. Sic!

Тоді кожна імперіялістична група напружувала свої сили для перемоги свого ворога, вважаючи революцію лише результатом воєнного розгрому. Переможна Германія навіть «прихильно» ставилася до російської революції не тільки тому, що революція виводила Росію з лав ворогів Германії, а й тому, що вона переманювала на себе частину сил і уваги Антанти. Імперіялісти Германії, захопивши добрий

кусень бувшої Російської імперії, про який їм не вжилося навіть ві сні, — нічого не мали проти того, щоб встановити «добросусідські» стосунки з Росією, пограти з нею, як грає ситий кіт з мишею, будучи певним, що миша не втече.

Тепер переможцем і гегемоном в імперіялістичному таборі явилася Антанта, на чолі якої стала нова країна, Сполучені Штати Північної Америки. Ся країна визначалася за останні часи, поруч з Германією, прудким і буйним розвитком капіталізму. Рядом з старими капіталістичними державами, Англією і Францією, буйний розвиток котрих припадає на першу половину минулого ХІХ століття, котрі споживали в останні часи те, що нажили в попередні часи, котрі вживали старі методи продукції й організації господарства, де енергія, ініціатива і невпинний рух уперед поступалися перед рутиною, шаблоном, «дідівськими» способами, механізацією праці за раз заведеним способом, — поряд з ними країни молодого капіталістичного культури, Америка і Германія, повинні були ще «завоювати собі місце під сонцем», і тому вони мусіли напружувати всі свої сили, використовувати якнайкраще людську енергію і багатства своєї країни, вживати якнайліпших методів продукції, нові машини і т. д., підтримувати дух ініціативи і винахідництва, виробляти дешеві й гарні товари, дбати про якнайзручнішу й найкориснішу організацію господарства. Франції й Англії треба було пережити майже рік війни, щоб стати нарівні з Германією у висоті своєї техніки.

Германія не витримала страшного напруження і впала. Але Сполучені Штати такого напруження не знали. Навпаки, перші три роки війни вони користувалися з неї, докінчували організацію своїх господарських і військових сил, могли робити се поволі, бо майже всі їх конкуренти були втягнені в війну. Мало того, Сполучені Штати опинилися в стані tertius gaudens — третього радіючого, котрий грів руки коло чужої біди, ловив рибку у скаламученій воді, стриг обидва ворожі табори. Відомо всім, що Сполучені Штати були глитаєм і постанником і Антанти, і почвiрного союзу Центральних держав. Се дало їм можливість скінчити свою організацію господарства і приготуватися до війни, закріпити за собою всю Америку, провести в життя домагання «Америка для американців», себто для американського капіталу, нажитися на замовленнях і позиках воюючих і не воюючих держав. Сполучені Штати буквально загрибали жар чужими руками. Потоки крові в Європі й Азії перекочувалися через Атлантийський океан блискучим і дзвінким струмом золотих монет.

І в той момент, коли обидва воюючі табори були напіввиснажені, Сполучені Штати виступили збройною рукою, щоб бути «миротворцем» не тільки шляхом «посланій» свого первоапостольного й препрославленого «мироносця» президента Вудро Вілсона, а й на ділі, яко переможець на полі брані. І Сполучені Штати вибрали дуже влучний момент, коли саме Германія осягла найвищої точки своєї моці і коли сили Антанти і Германії були майже

1. PRO DOMO NOSTRA.

Краще пізно, ніж ніколи—каже відоме російське прислів'я. Пам'ятаючи се, ми і наважуємося звернутися до робітництва і селянства Росії і України з своїм словом. Ми робимо се не тому, що ми вважали себе за дуже освічених людей, які можуть навчати других. Навпаки, ми рахуємо себе за якнайневеличких людей. Але зараз ми переживаємо одну з якнайвідповідальніших хвиль з велетенській боротьбі праці і капіталу, старого, буржуазного, збудованого на примусі і пригнобленні, суспільства—з новим суспільством, суспільством міжнародної солідарності працюючих, суспільством вільної сім'ї вільних народів, суспільством соціалістичним. Кожний член повинен дати свою крихту допомоги, які б не були малі його сили, чим тільки він може, як тільки він собі розуміє і уявляє сю величезну хвилю. Ми твердо переконані, що порятунок нашої сучасної хвилі є лише одним із тих кілець в ланцюзі велетенських битв людности за своє визволення з пут капіталізму і імперіялізму сучасної доби, що за сією хвилею йдуть нові, коли напруженість і трагічність цієї боротьби набере ще невиданого розміру. І в залежності від того, яким шляхом підуть події зараз, буде передрішений і дальший розвиток події. Події мають свою логіку, яка майже рівно-раз переважає людську логіку. В революційні часи ніяка природа суспільства, окремі його класи, групи, особ. вимірюється за переможною логікою, і так звана „історична необхідність“ такою черпає бути лише результатом досвіду історичних подій, а вибірає значущі будови, повсякчасного факту, відомого кожному обивателю. Але ми також знаємо, що ця „історична необхідність“ складається як результат людських особиних, групових, класових воле, і як, що яка ідея, думка поширюється в масі самим одним із факторів, що визначають напрямки „історичної необхідності“. Історія є продуктом масового діяння, а не великих особ., герців, і виконується вона в повсякчасній і подвійній боротьбі за власні інтереси мас, а не в пануванні мілітарських жандармів, салон-батонах, шамшерах і т. д. Історія знає приклади, коли виняткові люди, котрі ніколи не думали не тільки відірватися від Америки і ошасталяватись людністю, уміння викловати думку, що „літала в повітрі“, намацати думку історичної хвилі—і вони „ставали капіталами“, їх думки ставали фактором історичного життя. „Стати капіталами“ ми не можемо, але як би наш скромний голос знавчий відгуку у масах, щоб можна було хоч трохи звернуть історію на більшій для нас шлях—ми буну б відважились: ваша праця не агітує за думку.

Ми осмелемося звернутися до робітництва і селянства України і Росії і до того, що нам дозволяє на власні очі бачити розвиток подій на Україні цілком розумно, брати власними очима участь в цих подіях—і той історичний досвід, що ми придбали за ці часи, мусить бути, на нашу думку, використаний не тільки для нашого „особистого удачу“, а стати в допомогу всім, хто бореться за „історичну хвилю“ і долю вільних людей, долю України і долю Росії не є чимсь „абстрактним“, кожному доля України і доля Росії „спільна до дня усього віку“.

А ми любимо Росію і Україну, любимо так, як люблять свою матірщину і долю Росії і України є нашим щастям, нашою долею. В них ми любимо всю людність. Нова Росія і нова Україна—дві рівноправні з сестри: дві вільні країни, дві незалежні, самостійні, і в той же час об'єднані спільними інтересами.

1. PRO DOMO NOSTRA

Краще пізно, ніж ніколи — каже відоме російське прислів'я. Пам'ятаючи се, ми і наважуємося звернутися до робітництва і селянства Росії й України з своїм словом. Ми робимо се не тому, що вважаємо себе за дуже освічених людей, які можуть навчати других. Навпаки, ми вважаємо себе за звичайних людей. Але зараз ми переживаємо одну з якнайвідповідальніших хвиль у велетенській боротьбі праці і капіталу, старого, буржуазного, збудованого на примусі і пригнобленні суспільства, — з новим суспільством, суспільством міжнародної солідарності працюючих, суспільством вільної сім'ї вільних народів, суспільством соціалістичним. Кожний член повинен дати свою крихту допомоги, які б не були малі його сили, чим тільки він може, як тільки він собі розуміє й уявляє сю величезну хвилю. Ми твердо переконані, що сучасна хвиля, яку ми переживаємо, є лише одним із тих кілець у ланцюзі велетенських битв людности за своє визволення з пут капіталізму й імперіялізму сучасної доби, що за сією хвилею йдуть нові, коли напруженість і трагічність цієї боротьби набере ще невиданого розміру. І в залежності від того, яким шляхом підуть події зараз, буде передрішений і дальший розвиток

1. Pro domo nostra.

Краще пізно, ніж ніколи—каже відоме російське прислів'я. Пам'ятаючи се, ми і наважусьмо звернутися до робітництва і селянства Росії і України з своїм словом. Ми робимо се не тому, що вважаємо себе за дуже освічених людей, які можуть навчати других. Навпаки, ми рахуємо себе за як найзвичайніших людей. Але зараз ми переживаємо одну з найважливіших хвиль в велетенській боротьбі праці і капіталу, старого, буржуазного, збудованого на примусі і пригнобленні, суспільства—з новим суспільством, суспільством міжнародної солідарности працюючих, суспільством вільної сім'ї вільних народів, суспільством соціалістичним. Кожний член повинен дати свою крихту допомоги, які б не були малі його сили, чим тільки він може, як тільки він собі розуміє і уявляє сю величезну хвилю.

Ми твердо переконані, що переживаємо найважливішу хвилю однієї із тих кілець в ланцюзі велетенських битв людности за своє визволення з пут капіталізму і імперіялізму сучасної доби, що за сією хвилею йдуть нові, коли напруженість і трагічність цієї боротьби набере ще невизначеного розміру. І в залежності від того, яким шляхом підуть події зараз, буде передіришений і дальший розвиток події. Події мають свою логіку, яка маєть раз-у-раз переживає людську логіку. В революційні часи дієсна природа суспільства, окремих його класів, груп, осіб виявляється з непереможною аскравістю, і так звана „історична необхідність“ такою перестає бути лише результатом досвіду історичних подій, а набірає наочности буденного, повсякчасного факту, відомого кожному громадянину. Але ми також знаємо, що ця „історична необхідність“ складається з розуміння людських обов'язків, гуртових, класових воли, і якщо яка ідея, думка, повстає в людській свідомості, заохочує, закликає волю більшої чи меншої маси людей, вона стає одним із факторів, що визначають напрямки „історичної необхідности“. Історія є продуктом людського діяння, а не „воляниї несоб“, „героїзм“, і виступає вона в численнісній і складній боротьбі за власні інтереси мас, а не в панстві мілітарних вибачетак, салон-вагонних гаманокерків і т. д. Історія знає приклади, коли значайні люди, котрі ніколи не думали не гадали відіграти в Америці і оцелятивляють людність, умінні висловити думку, що „лірика в повтрі“, намагати дуле історичної хвилі—і вони „ставали капіталами“, їх думки ставали фактором історичного життя. „Стать капіталам“ ми не маємо бачення, але як би наш скромний голос знайшов відгук у масах, щоб можна було тогь трохи звернуть історію на бажаний для нас шлях—ми буди б задоволені: наша праця не згинула за дарма.

Ми осмеляємося звернутися до робітництва і селянства України і Росії іше і тому, що ми розуміємо на власні очі багачи розвитку людей на Україні ціл час розуміють брати власними невеликими силами участь в цих подіях—і той історичний досвід, що ми прибули як с час, мусть бути, на нашу думку, акоростанія не тільки для нашого „особистого удінку“, а стати в допомогу всім, хто бореться за цість і долю вільних людей, кому доля України і доля Росії не є чимсь „абстрактним“, кому доля України і доля Росії „спать на дає усе діч“.

А ми любимо Росію і Україну, любимо так, як любять свою матір—цість і доля Росії і України є нашими цестями, нашою долею. В них ми любимо все людність. Нова Росія і нова Україна—дві рівноправних сестри, дві вільні країни, дві незалежні, самостійні, і в той же час об'єднані спільними інтереса-

1. PRO DOMO NOSTRA

Краще пізно, ніж ніколи — каже відоме російське прислів'я. Пам'ятаючи се, ми і наважусьмо звернутися до робітництва і селянства Росії й України з своїм словом. Ми робимо се не тому, що вважаємо себе за дуже освічених людей, які можуть навчати других. Навпаки, ми вважаємо себе за звичайних людей. Але зараз ми переживаємо одну з найважливіших хвиль у велетенській боротьбі праці і капіталу, старого, буржуазного, збудованого на примусі і пригнобленні суспільства, — з новим суспільством, суспільством міжнародної солідарности працюючих, суспільством вільної сім'ї вільних народів, суспільством соціалістичним. Кожний член повинен дати свою крихту допомоги, які б не були малі його сили, чим тільки він може, як тільки він собі розуміє й уявляє сю величезну хвилю. Ми твердо переконані, що сучасна хвиля, яку ми переживаємо, є лише одним із тих кілець у ланцюзі велетенських битв людности за своє визволення з пут капіталізму й імперіялізму сучасної доби, що за сією хвилею йдуть нові, коли напруженість і трагічність цієї боротьби набере ще не виданого розміру. І в залежності від того, яким шляхом підуть події зараз, буде передіришений і дальший розвиток

урівноважені, а обидва табори уже були настільки виснажені, що досить було навіть невеликої сили, щоб терези схилилися або на той, або на другий бік. Стати на бік Германії означало для Штатів закріпити гегемонію Германії в Європі, утворити власними руками якнайсильнішого конкурента, з котрим незабаром Америка мусіла б вступити в одверту і «мирну» і «воєнну» боротьбу. Навпаки, Франція й Англія були не такими страшними, і становище їх було таке, що з виступом на їх боці Сполучених Штатів їхня перемога означала б фактично перемогу Америки.

І дійсно, ми бачили, що досить було з початку незначної воєнної перемоги Антанти, і Германія покотилася б, мов сніг з гори, що свідчить не про силу воєнної перемоги, а про силу виснаження Германії. Ми дали були свідками телеграфного діалогу між розбитою Германією і переможною Америкою. Про перемир'я і про мир зговорювалися Берлін і Нью-Йорк, про Париж і Лондон, як і про Відень, не чути було.

Зараз Сполучені Штати перебувають в аналогічному стані, як Германія на початку цього року, — але в далеко кращому. За винятком хіба Японії, всі «великі» держави лежать цілком виснажені, зруйновані й знесилені, у той час коли Сполучені Штати лише встигли розвернути свої сили й свою міць. За винятком тієї ж таки Японії, всі «великі» держави налякані примарою революційної зарази комунізму. Примара комунізму убралася в плоть і кров російської, австрійської, германської рево-

люції. Усі сили старої Європи — Мілкови, Родзянки, Денікіни, Карли, Вільгельми, Гінденбурги, Ллойд-Джорджі, Пуанкаре, Клемансо і tutti quanti, — страшенно перелякані сією примарою, готові кинутися в обійми хоч до самого чорта, не те що до «миролюбного» Вудро Вільсона. І Вудро Вільсон один керує всіма справами, один узяв на себе роллю світового жандарма і ката світової революції.

Вчорашній «революціонер» і «визволитель» усіх пригнічених і пригноблених народів, він вступає в зруйновану й сплюндровану Європу, щоб закріпити за американським капіталом і надалі можливість диктувати свою волю європейським народам. Революцією імперіалістів різних мастей, учорашніх ворогів. Всіх з'єднала, всіх збрала в «невеличку, але чесну» кумпанію ненависть до пролетаріяту. Честь, сором, любов до батьківщини — все, чим пишалася й хвалилася ще вчора вся ця братія, все забула і продала за те, аби вернути собі свої клясові позиції, свої «гнізда», свої фабрики, заводи, акції, ренту...

Російська чорносотенно-кадетська братія в першу добу кидалася то на бік Антанти, то на бік Германії. Тисячі думок, тисячі гадок носилося у неї в голові, все шукала відповідної «орієнтації». Нічого певного досягти тоді вона не могла, крім дискредитації власних заходів. Тепер у неї одна думка, одна воля, одна орієнтація, одна точка прикладання сил — мудрий і добрий американський дядя Вудро Вільсон.

Австрійська і германська імперіялістична буржуазія була позбавлена мук російської чорносотенної братії, їй історія не дала «вибору», перед нею був лише один центр, — і германська й австрійська імперіялістична буржуазія безоглядно кинулася в обійми учорашніх ворогів, аби тільки одержати допомогу проти своїх «збунтованих рабів», проти власної революції. Гамлетизувати їй було ніколи.

Так круг апостола «нового світу» Вудро Вілсона зібралася всіляка імперіялістична братія, з'єднана страшенною ненавистю до революції, до примари комунізму. Вудро Вілсон має вірних «не за страх, а за совість» слуг і не має зараз суперників, окрім хіба Японії. У нього є всі дані — і матеріальні й моральні, — щоб дійсно стати світовим жандармом і світовим катом світової революції.

4. РОСІЯ Й УКРАЇНА НА ТЛІ СВІТОВИХ ПОДІЙ

Англо-французька імперіялістична буржуазія зустріла російську революцію в березні 1917 року дуже вороже. Вона боялася, і цілком справедливо, позбутися такого багатого поставника «гарматного м'яса» і такого багатого ринку для своїх капіталів і товарів, якою була царська Росія. Дійна корова для французьких банкірів до війни, знесилена і оплугана кругом боргами під час війни, царська Росія після війни повинна була стати для більш

розвинених імперіялістичних держав другою Туреччиною, другою «хворою людиною», котра раз-у-раз трималася б у хронічно хворобливому стані, щоб потім коштом «самовизначення» її окремих земель, концесіями і т. д. можна було зводити свої рахунки. Революція поховала ці надії під руїнами царату. Що ж дивного, що «благородні союзники» гадючим шипінням зустріли російську революцію!

Інакше зустріла революцію імперіялістична Германія. Для останньої революція означала вихід одного з найсильніших ворогів з війни, з табору ворогів, і таким чином давала впевненість, що перемога Германії на всіх фронтах незабаром скінчиться повним закріпленням її пануючого стану в Європі. Революційна Росія досить буде зайнята своїми внутрішніми справами, їй буде не до війни, не до Германії. Мало того. Розгромлена Германією, Росія мусить підписати мир, який продиктує Германія. Крім того, Росія повинна відтягти на себе частину сил своїх «союзників», котрі не задумуються послати свої карні загони, щоб «провчити» Росію за «зраду» і примусити її продовжувати війну. І сподівання Германії були цілком виправдані. Навіть більше того, дійсність перейшла всяку міру імперіялістичних фантазерів.

Германія здобула у себе на сході таку територію, яка перебільшувала саму Германію. Вона примусила платити контрибуцію. Вона зайняла позицію, яка давала їй можливість кожної хвилини знову піти війною і взяти в Росії, що їй потрібно. Вона забезпечила недоторканість своїх інтересів з боку

соціально-економічних заходів уряду СРСР Росії. Задумати СРСР Росію було не в її інтересі. Навпаки, вона сподівалася, що се вона ще встигне зробити, а тим часом їй вартісне існування СРСР Росії, яко буфера проти Антанти.

Антанта, — коли спроба примусити Росію вести війну через Керенського скінчилася розгромом армії після наступу 18 червня, — кинулася було після революції в жовтні підтримувати різні контрреволюційні гнізда в Росії, потім, коли мирові переговори в Бересті скінчилися нічим, намацувала, чи не піде на війну з Німечкою більшовицький уряд, щоб нарешті стати твердою ногою на шлях підтримки російської кадетсько-меншовицько-есерівської контрреволюції. Напад на Мурман і Архангельськ, інспірація сибірського уряду, чехо-словацька авантюра — довгою низкою потяглися один за другим факти «дружньої допомоги союзників».

Щодо України, то її роля на міжнародній арені починається з грудня 1917 — січня 1918 року, коли Центральна Рада, а потім Центральний Виконавчий Комітет Всеукраїнських Сівітів вислали свої делегації у Берестя Литовське на мирові переговори. Німецький уряд скоро зрозумів, як гарно він може використати великодержавні наміри Центральної Ради, в якій пригоді може стати йому боротьба між Ц. Радою, з одного боку, і ЦВК Сівітів України і Совнаркомом — з другого. І дійсно його сподівання не були зайві. Бо в той час, коли в результаті довгих переговорів з російською делегацією прийшли до дивовижного стану: ні мир, ні

війна! — згубивши в ході переговорів весь фльор «демократичних бажань» Німечції і викликавши широкий робітничий рух в Австрії й Німечції з-за виступу генерала Гофмана, — в той саме час делегація Ц. Ради підписала мирний договір, і значить, німецький уряд міг повернути додому хоч з якимнебудь «клаптем паперу», а незабаром та ж делегація Ц. Ради запросила допомоги проти більшовиків, освятивши політично таким чином збройний напад на Росію й окупацію України.

Німецький уряд якнайліпше використав національну ворожнечу між Україною і Росією, і подібно до того, як він «терпів» СРСР Росію яко буфер на деякий час, так він не тільки «терпів», а й «підтримував» «самостійність» України.

Відношення Антанти до України було аналогічним її відношенню до СРСР Росії. До революції в жовтні 1917 року союзники цілком вороже ставилися до українського національного руху, бо він, націоналізуючи війська, порушував фронт. Після жовтневої революції Антанта спробувала опертися на Ц. Раду проти більшовиків, сподіваючися, що Ц. Рада буде продовжувати війну. «Мій уряд до рочас мені запевнити вас у своєму щирому відношенні, — він буде з усією силою підтримувати уряд український в його завданнях, які він собі поставив, а саме: бути дійсним урядом, підтримувати лад і боротися з центральними державами, ворогами демократії і гуманності.»*) — писав представник Англії

*) О. Шульгин, Політика. 1918, стор. 110. Підкреслення наше.

Велич!

7
Баге. Але незабаром виявилось, що сі надії, сподівання зайві, — і союзники після того твердо і рішуче займають позицію, ворожу до України, як і до Світської Росії. Тільки Україна лежала далеко від їх шляхів, прямо і безпосередньо вони дістатися до неї не могли.

Не можна не зазначити схожих рис у відношенні обох імперіялістичних таборів і до України, і до Світської Росії. І ті й другі однаково нічого б не мали і проти Світської чи будь-якої Росії, і проти самостійної України. Аби тільки йшли обидві на налігачі імперіялістичної буржуазії. Об'єктивні умови склалися так, що використовувати і ту й другу для своїх егоїстичних інтересів могла лише Германія, і яко країни, поставники різних матеріалів, і яко країни-буфери проти Антанти. Антанта, навпаки, нічого не вигравала, а згубила багато. Звідси ворожість і до Світської Росії, і до самостійної України.

Так було тоді, під час першої доби.

Зовсім інший стан і України, і Росії в добу, що ми переживаємо, другу добу, з жовтня-листопада 1918 року.

І Світська Росія, і самостійна Україна опинилися в іншому стані, зустрічають інше відношення з боку імперіялістів Германії й Антанти. Власне змінилось відношення лише імперіялістів Германії.

Коли Германія за якийнебудь місяць загубила всі свої завоювання на заході, мусіла піти на всі умови миру Антанти, аби тільки мати змогу задушити в себе дома революцію, — вони стали оціню-

вати і ставитися зовсім по-іншому до Світської Росії і до самостійности України. Власним досвідом вони переконалися, що жарти з Світською Росією кепські. «Отрута» більшовизму загрожує затопити всю Європу. Треба знищити її, — але пізно. Імперіялісти Германії пальцем кивнути не сміють без дозволу Вудро Вілсона. І вони ласкаво просять дозволу у апостола визволення народів взяти і їм участь в удушенні Світської Росії, а задушити її треба обов'язково, — запевняють вони Вілсона. Вудро Вілсон знає се добре і без них. Що ж до підтримання самостійности України, то се питання зовсім зайве, бо імперіялістичній Германії самій «не до жиру — быть бы живу».

У попередній главі ми бачили, як з'єдналися всі бувші і покищо суцї імперіялістичні ватажки круг Вілсона, яка однастайність панує в них щодо революції взагалі, Світської Росії і самостійної України зокрема. І ся однастайність зразу виявилася, фронт вирівнявся.

Віднині є лише один імперіялістичний центр. І віднині є лише одна політика імперіялістичної інтернаціональної буржуазії щодо Світської Росії і самостійної України.

Ватажок так званої «добровольчої армії», армії безробітного офіцерства і маминих синків, ген. Денікін, на засіданні краєвої Ради в Катеринодарі оголосив умови згоди з Антантою. Антанта буде підтримувати лише «добровольчу армію» і ті групи російської контрреволюції, які стоять за відродження єдиної і неділимої Росії. На майбутню мирову кон-

ференцію будуть допущені також лише захисники відродження єдиної і неділимої Росії, і ні в якому разі не будуть допущені більшовики і ті новоутворення на місці бувшої Російської імперії, які не стоять на точці погляду «єдиної і неділимої». А з сих новоутворень першою є Україна.

Ся заява Денікіна цілком погоджується і з тою відповіддю, котру одержав представник України в Болгарії від уряду Сполучених Штатів на запитання: чи будуть допущені на майбутню мирову конференцію представники України? «Уряд Вілсона бажає бачити на конференції представника єдиної і неділимої Росії», — була коротка відповідь.

Словом, все ясне. Нема нічого не договореного, не виясненого.

Знищити Совітську Росію і самостійну Україну і відродити єдину і неділиму Росію.

Ясно, як апельсин.

5. СТРАТЕГІЧНИЙ ПЛАН ВІДРОДЖЕННЯ ЄДИНОЇ І НЕДІЛИМОЇ РОСІЇ

Здійснити своє бажання: знищити Совітську Росію і самостійну Україну і відродити «єдину і неділиму» Росію — можна лише окупувавши Росію й Україну.

Досвід революції з жовтня 1917 року за рік наочно показав, що відродити єдину і неділиму Росію чорносотенно-монархічно-октябристсько-кадет-

сько-есерівська російська контрреволюція власними силами не може. Скрізь, де вона лише існує, чи на півночі: на Мурмані і в Архангельську; чи на сході: на Уралі і в Сибіру; чи на півдні: на Дону, Кубані, Україні; чи на заході: на окупованих німцями землях Литві, Польщі і т. д. — скрізь вона держиться лише за допомогою багнетів чужоземного війська.

Але вистачає тільки піти сьому військові, як російські контрреволюціонери зникають, — мов коро-ва язиком злизує.

Значить, щоб виконати поставлену собі задачу, російські контрреволюціонери кудино з Антантою повинні окупувати всю Росію, встановити «лад та спокій» на кістках сотень тисяч робітників і селян, вибити з дурної голови більшовицькі й самостійницькі ідеї, встановити свою диктатуру.

Практика прожитого року показала, що північ і схід Росії, Мурман і Сибір, не годяться, щоб бути вихідними стратегічними пунктами цієї окупації. Для сього потрібно багато часу, цілі роки, — а тут важливо зробити негайно, щоб не згубити відповідного моменту і не спізнитися.

Захід Європи і Балтицьке море більше пригодні служити сій меті. Але й вони вимагають багато часу. Треба попереду задушити революцію в Германії, щоб забезпечити собі тил. А хто його знає, скільки часу для сього буде потрібно.

Найкращим стратегічним пунктом являється південь, Чорне море, — Україна, Дін, Кубань. Звідси можна скоро розпочати наступ на північний схід.

на Оренбург, щоб з'єднатися з Сибіром, Уралом, а далі подати руку і до Архангельську.

З України можна повести наступ на Білу Русь, Литву, до Балтицького моря. Таким чином Москва і Берлін з Віднем будуть розрізнені, кожний буде обгорнений кільцем окупаційних військ, котрі будуть стягуватися й звужуватися, поки революція в тій і в другій країні не задихнеться.

Таким чином Україна, за намірами імперіялістів, має стати стратегічним пунктом розгортання контрреволюційної кампанії, котра приведе до загибелі й Україну.

Таким чином Україна і Східна Росія зв'язуються спільними інтересами не тільки боротьби з спільним ворогом, імперіалістичною буржуазією, а й особистим інтересом — розірвати хитрий і мудрий плян удушення тої й другої за допомогою одної.

Тому то аналіза тих сил, що борються зараз на Україні, набирає великого значення для урозуміння не тільки становища України, її стосунків до Східної Росії, а може подати деякі вказівки щодо політики Східної Росії відносно України.

6. СКОРОПАДСЬКИЙ І ДЕНІКІН

Остання звістка з України: ясновельможний пан гетьман Скоропадський зрікся гетьманства і сховався невідомо де. Sic transit gloria mundi! Такою химерною є слава сього світу!

Але за останні сім місяців ми так звикли до цієї кумедної фігури, що так легко з ним розійтися не можемо, тим паче, що з ним ще не зникають ті сили, які його висунули на історичну сцену, і тому, що зрозуміти сучасний стан контрреволюційного «єдиного і неділимого» стану не можна без Скоропадського.

Та ж звістка сповіщає, що на російсько-чорносотенному обрії стала постать другого царського генерала, Денікіна, який стоїть на чолі «добровольчої армії». Не треба бути пророком, щоб сказати, що ген. Денікін займе у найближчі часи таку ж саму увагу, як і Скоропадський.

Генерали Скоропадський і Денікін є двома гієрогліфами, котрі тим відрізняються від гієрогліфів єгипетських, що їх і неграмотний розбере.

Ген. Скоропадський — учорашнє, ген. Денікін — сьогоднішнє російської й світової контрреволюції на Україні.

Коли російська чорносотенно-монархічно-октябристсько-кадетська контрреволюція була розбита в центрі Росії й усунена була на околиці бувшої Російської імперії (жовтень 1917 — березень 1918), коли надії на скору і достатню допомогу від Антанти для відродження «єдиної і неділимої» Росії захиталися, — бо Антанта була зайнята війною з Германією і могла послати лише невеликі сили, аби тільки не погасити зовсім вогнища контрреволюції на околицях: на півночі (Мурман і Архангельськ), на сході (Сибір і Урал), на півдні (Дін, Кубань); коли німецьке військо на Україні, закликане Цент-

ральною Радою, встановило огнем і мечем «лад та спокій» і своїми багнетами, яко акушерськими інструментами, допомогли народженню ясновельможного пана гетьмана, бувшого царського генерала й отамана вільного козацтва Центральної Ради — Скоропадського; і коли Мілюкови, Родзянки, Лизогуби, Шульгіни побачили й почули, що в синьому жупані, в широких червоних штаних, шириною з Чорне море — б'ється істинно руське серце, що гетьманська булава — це звичайнісінька істинно руська, своя, рідна «дубинка», — тоді схвилювалося Чорне море російських «патріотів». Дві душі постали в них: одна прагнула неба вірності своїй першій любові до «благородних союзників»; друга тяглася до грішної землі учорашніх «ворогів Росії і всієї людности», «варварів сучасної культури», Центральних держав. Розколовся тоді контрреволюційний табір на дві половини: одна залишилася на місці, на грудях «благородної Антанти», а друга, сперва крадькома, через віконце, а потім і одверто потягла до нової любові. Але обидві половини сього табору зоставалися єдиносудними щодо мети: відродження єдиної і невідомої Росії.

«Сам» ярий німцезер, палкий укоханець Антанти, «патріот» par excellence кадетський златоуст і ватажок Мілюков прилетів на Україну до Скоропадського, а звідти прямо до Берліну, тільки не в «запльомбованому вагоні», а в сальон-вагоні.

Кадетська Самантянина хотіла пригорнути до себе берлінського Давида, але Давиду «не позна ю», не тому, що був безсилий, як то було з біблейським

Давидом, а тому, що в нього були ще, кращі і кров його гріла й так.

Відроджувати «єдину і невідому» було тоді не в інтересі Вільгельмів, Гінденбургів, Айхгорнів, і кадетська Mädchen für alles піймала облизня.

Тоді то й вилилися чудесні речі його одностудця й товарища по нещастю ясновельможного пана гетьмана Скоропадського.

«Перше я був під сильним гіпнозом імперії. Правда! Це було так гарно!.. І здавалося таким міцним... Але тепер треба звикнути до думки: Україна може бути тільки самостійною. (Відна Україна!). Поверте, іншого виходу нема.*)

Так через два з половиною місяці сидіння на гетьманстві «самостійної» України ясновельможний пан гетьман дійшов до сумного висновку: «Україна може бути тільки самостійною!» «Тепер іншого виходу нема!» Так «самостійний» гетьман став самостійником!

Але другі його одностудці не були такими легкодушними і не кидали надії привернути до себе Берлін.

Під захистом німецьких багнетів і «самостійного» самостійника вони розпочали організовану підготовну роботу. Почалися численні з'їзди монархістів, кадетів, думців (членів державних дум), утворювалися організації, відкривалися бюра для запису в «астраханські» полки, в «добровольчу» армію, молеб-

*) Інтерв'ю п. гетьмана цитую за В. Юрченко, «На роздоріжжі», Вісник Українського відділу Нар. Ком. справ національних, ч. 5, стор. 10.

ні о «здравії й благоденствії» і о «упокоєнні» і т. д. і т. п.

І союзницькі і «німецькі» самаритяни працювали щиро і поруч.

«Самостійний» гетьман опирався на німецькі багнети. Власної збройної сили він не мав. Невеличка купка «гайдамаків» і більш численна «добровольча армія» — ось збройна сила його. Але «добровольча армія» додержувала більш «союзницької» орієнтації і тягла до Дону і Кубані.

Так сталося, що коли імперіялістична Германія рухнула і німецькі багнети стали непевними, щоб сидіти на них, за «самостійною» фігурою Скоропадського, на місці Келлерів і Муммів, стала фігура вірного лицаря, «без страху и упрека», своєї прекрасної Дульцінеї-Антанти — ген. Денікіна.

Ясновельможний гетьман сіпнув було на бік Антанти. «Самостійний» кабінет міністрів одержав відставку, і склався новий, котрий першим пунктом своєї програми поставив: «*Праця над відродженням єдиної Росії на федеративних началах зо збереженням за Україною всіх прав на підставі її державної і національної самобитности.*»

«Самостійний» гетьман розсамостійнився! Але тут йому довелося почути те, що почула делегація Ц. Ради від Мумма, коли вона явилася узнати, чого хочуть німці, і що вона згідна на всі умови:

— Пізно!

Гетьмана Скоропадського нема. Його й не було з початку революції в Германії. Фактично влада належала «добровольчій армії», ген. Денікіну.

Ген. Денікін — се спогад про першу, любов чорносотенно-кадетської братії. Се рожеві мрії її першої весни.

Вкупі з гетьманом Скоропадським частина кадетсько-чорносотенної контрреволюції пройшла повний цикл діалектичного розвитку: теза — гіпноза імперії; антитеза — самостійність мимоволі; синтеза — відродження «єдиної і неділимой» Росії.

On revient toujours à ses premiers amours! Раз-у-раз повертаються до першої любови!

Розброд у чорносотенної братії скінчився. Але скінчився тоді, коли нова революційна хвиля загрожує знести намул чорносотенства.

Ще не все загублене. Ще в Одесі і Румунії орудують «союзники». Ще Дін і Кубань у руках «добровольчої армії». Є ще порох у порохівницях! Ще не зникла сила російських контрреволюціонерів! Боротьба продовжується. А там «союзники» пришлють «допомогу»!

А тим часом гетьман зрікається і тікає. Влада переходить до рук Директорії.

7. ДИРЕКТОРІЯ

Директорія! Се дзвенить зовсім по-французькому! Що се за гієрогліф?

Директорія складається, як кажуть, з п'яти чоловік. На чолі її стоїть В. Винниченко, бувший го-

лова Генерального Секретаріату Ц. Ради український с.-д. Головнокомандуючим республіканських військ — С. Петлюра, бувший Військовий Секретар Ц. Ради, український с.-д.

«Ба! Знакомые все лица!»

Директорія — се псевдонім Ц. Ради. Центральна Рада 29 квітня померла! Vive la Centralnaia Rada! Хай живе Директорія!

Чого вона хоче? Її програму ми знаходимо в першому закликів до повстання проти Скоропадського главоверха Директорії — Петлюри.

«По наказу Директорії Української Республіки, я, яко верховний главнокомандуючий, закликаю всіх українських салдат і козаків боротися за державну самостійність України, проти зрадника, бувшого царського наймита, генерала Скоропадського, самочинно присвоївшого собі права гетьмана України. По постанові Директорії, Скоропадський оголошений поза законом за утворені ним злочинства проти самостійної Української Республіки, за знищення її вольностей, за переповнення тюрем найкращими синами українського народу, за розстріл селян, за руйнування сіл і за насильства над робітниками і селянами. Всім громадянам, мешкаючим на Україні, забороняється під загрозою військового суду допомагати кровопивцеві генералові Скоропадському в тіканні, подавати йому споживання і захисток. Обов'язок кожного громадянина, мешкаючого на Україні, арештувати генерала Скоропадського і передати його в руки республіканських властей. Гетьманські розпорядження і накази по військах ка-

суються, військові частини гетьмана Скоропадського, аби усунути даремного кровопролиття і розрухів, повинні перейти до лав військ республіки, услід за тими, які вже перейшли. Війська республіки мають на меті доценту знищити лад, заведений гетьманським урядом, знищити нагайку, на яку він спирався до останнього моменту. В сю велику годину, коли на всьому світі падають царські трони, визволяються народи, коли на всьому світі селяни і робітники стали панамі, в сю хвилину ми, брати козаки, хіба дозволимо собі піти з поміщиками, з гетьманським урядом проти своїх батьків? В сю велику годину ви, брати козаки, осмілилися служити торгашам, котрі самі продавалися і хотять Україну продати недавнім царським міністрам Росії і її пануючому класові — безробітному російському офіцерству і мародерам, — скупченим в контрреволюційне кубло на Дону».*

Ся програма заслуговує якнайпильнішої уваги. Розглянемо її. Для сього нам доведеться торкнутися недавнього минулого. І якщо се минуле буде не дуже приемне для Директорії, — нічого не вдієш. Amicus Plato, sed magis amicus veritas est! Приятель Платон, а істина ще більший приятель! Тим паче, що ми підємо лише тим шляхом, який був у Бересті рекомендований нам делегацією Ц. Ради. Наша історія, наші нащадки скажуть, хто революціонер і хто контрреволюціонер, хто боронить права свого народу і хто його ворог, — говорила делегація.

*) Известия ЦИК, ч. 256 (520), 23. XI. 1918.

Історія посувається так прудко, що нам нічого ждати нащадків і їх суду. Судити можемо вже ми.

Ми не станемо довго спинятися на Бересті і взагалі на історії до 29 квітня 1918 року. Читач знайде відповідний матеріал у брошурі В. Скоровстанський, «Революція на Україні», — до якої ми й одсилаємо читача. Ми почнемо з народження ясно-вельможного пана гетьмана Скоропадського, з 29 квітня 1918 року.

Ся дата нічого, крім гірких почувань Центральної Раді, чи то пак Директорії, пригадати не може. Тому то наказ Петлюри з таким серцем говорить про Скоропадського, «самочинно присвоївшого собі права гетьмана України». Сей докір не зовсім відповідає дійсності. Бо Скоропадський став гетьманом за дозволом і прямою допомогою «законної» влади України — німецького війська. А німецьке військо було закликає на Україну Центральною Радою (тепер Директорія), щоб встановити «лад та спокій». Воно і виконало се завдання: Центральному Раді з глумом розігнало, а пана гетьмана настановило! Хто може судити, чи «самочинно» робило німецьке військо, чи ні? Тільки не «потерпевший»! Бо його суд буде пристрасний.

Правда, в своїй грамоті пан гетьман писав: «Я порішив... взяти на себе тимчасово всю повність влади, я оголошую себе гетьманом всея України»^{*)}

^{*)} В. Скоровстанський, Революція на Україні. Саратов, 1918, стор. 86.

— але се ж було лише словесністю для «надвірнього уживання».

Далі. Після германського перевороту добродії з Центральної Ради взагалі, українські с.-д. зокрема, визнали гетьманський уряд за «законний», а не «самочинний». Се неправда? Ось факти!

«Нова Рада», — орган українських «кадетів», соціалістів-федералістів, які брали якнайшвавшу участь у Центральній Раді, — писала 2 червня: «Все лихо і вся причина внутрішньої незлагоди те, що новий уряд на ділі зовсім не йде за заявами пана гетьмана і ними в своїй роботі не керується». Що то за заява? Пан гетьман заявив: «Український народ в новій державній організації дістане залізну гарнтію оборони його державної, національної й культурної суверенності»^{*)}. Звідси видно, що в Українській державі є «добрий» пан гетьман і поганий уряд, і поганий тому, що налетіли недобитки російської бюрократії.

Факт другий. «Робітничка Газета» — як відомо В. Винниченкові і Петлюрі, у. с.-д. — «Орган Центрального Комітету Української соціал-демократичної партії», умістила 17 серпня 1918 року статтю про «Розрухи на Україні». В сій статті вона подала класифікацію «розгонових сил нинішніх розрухів». Ось вона:

«1. Елементи незадоволені передусім характером соціальної політики нашого уряду, а особливо

^{*)} Цитую за В. Юрченко, «На роздоріжжі», Вісник і т. д., ч. 5, стор. 9.

Його місцевих агентів і адептів» («стрелочник виводат!»).

«2. Люди, котрі до того ж вважають, що і національна політика уряду іде всупереч інтересам Українського національного відродження та української державної самостійності.

«3. Що керуються виключно зазначеними національними мотивами...

«4. Грабіжники, вибиті з колії війною та революцією.

«5. Більшовики в змісті отого перманентного гвалтовного 'уравнення'...

«6. Більшовики як прихильники пануючого в Московщині 'ладу' та приєднання України до цієї більшовицької Московщини.

«7. Різного роду 'об'єдинителі' (з Росією): тут і більшовики, і ліві есери, і праві есери, а навіть чорносотенці».

Подавши сю класифікацію «Робітнича Газета» подає і пораду, як ставитися до всіх оцих розгонових сил. Порада ось яка: «Отже, коли з останніми двома групами боротьба мусить провадитися без всякої пощади, коли з 4 та 5 боротьба мусить бути твердою і рішучою, то з двома першими безперечно можна дійти до порозуміння, а навіть повернути їх проти всіх останніх».*)

*) Цитую за В. Юрченко, «На роздоріжжі», Вісник і т. д., ч. 4, стор. 9, Підкреслення В. Ю.

Кому дається ся порада? Гетьманові. З ким можна порозумітися гетьманові? Між іншим з людьми, які незадоволені і характером соціальної політики уряду, котра йде всупереч інтересам національного відродження та української державної самостійності. Хто під ними розуміється? Ті ж у. с.-д., які були незадоволені і т. д.

У серпні українські с.-д. визнавали гетьманський уряд за «законний», а не «самочинний» і пропонували йому свою допомогу, закликали до згоди.

Далі. Скоропадського Петлюра обвинувачує в «злочинстві проти самостійної Республіки і знищенні її вольностей». Треба гадати, що ці злочинства почалися з моменту організації останнього кабінету міністрів, коли Скоропадський оголосив своєю задачею відродження «єдиної і неділимої» Росії і коли вже годі було сподіватися на те, що гетьман увійде в «згоду» з у. с.-д.

Далі. Петлюра обвинувачує Скоропадського в «переповненні тюрем найкращими синами українського народу, в розстрілі селян, в руйнуванні сіл, в насильстві над селянами і робітниками». Але сей розстріл, руйнування, насильство були розпочаті ще Центральною Радою (Директорією) і виконувалися закликаним Центральною Радою військом Германії й Австрії. Але се ж «Робітнича Газета», орган у. с.-д., закликала гетьманський уряд до безпощадної боротьби з останніми двома групами наведеної вище класифікації. А щоб не було ніякого сумніву, кого розуміє пункт 6, ми наведемо свідчення

«Нової Ради» — газети дуже прихильної і до В. Винниченка і до С. Петлюри.

«До нас доходять безконечні скарги на вчинки нової влади на місцях, — писала «Нова Рада» 9 червня, ч. 96. — Позавчора в нашій газеті група членів селянського з'їзду висловлювала подяку нашій редакції, комітету партії с.-ф. та С. Петлюрі за заходи для визволення арештованих делегатів, але тут таки зауважила, що в Лук'янівській тюрмі є ще чимало арештованих. Нам крім того відомо, що в київське губернське земство скарги й заяви й благання порятунку йдуть такою масою, що для реєстрації їх та пересилання, куди слід, заведено ціле відомство. Голову земської управи та всеукраїнської спілки земств С. Петлюру просто закидають такими заявами, а він, як ми знаємо, робить відповідні представлення і німецьким і українським властям.

«Вважаємо за обов'язок підкреслити одну деталь: у більшості заяв і скарг, які ми чуємо, майже нема нарікань на німецьке військо. Там, де були бої селян з німцями, звіди і не йдуть скаржитися: ніби пішли воювати, то приймають уже і всі наслідки».*)

От в сій деталі вся суть. Відомо ж, що села руйнувалися, селяни розстрілювалися і т. д. іменно закликалим Ц. Радою німецьким військом. Всі йшли з скаргами до Петлюри, але тільки не селяни, бо

*) В. Юрченко, «На роздоріжжі», Вісник і т. д., ч. 1, стор. 19. Підкреслення В. Ю.

вони добре знали, навіть не читавши «Робітничої Газети», що для них є одна відповідь: безпощадна боротьба, так вам і треба, пішли воювати, то приймайте й усі наслідки!

Далі. «В сю велику годину... на всьому світі селяни й робітники стали панами» і тому «хіба дозволимо собі піти з поміщиками, з гетьманським урядом проти своїх батьків?...» Гарзд! Значить проти поміщиків, — і за ...кого? На всьому світі селяни й робітники стали панами, значить і на Україні...

Е, ні! Бач чого захотіли! Сі дурниці треба викинути з голови!

Другий головнокомандуючий Директорії на Лівобережній Україні, Болбочан оголошує в своєму приказі: «Оголошую, що ніяких совітів робочих депутатів, монархічних організацій і взагалі організацій, що намагаються захопити владу, я не допущу. Підкреслюю, що ми боремося за самостійну демократичну Українську Республіку, а не за єдину Росію, яка б вона не була, монархічна чи більшовицька».*)

От тобі й маси! Робітники і селяни на всьому світі стали панами, і тому на Україні головнокомандуючий Директорії забороняє робітничі і селянські організації, щоб вони не захопили влади, щоб не стали «панами».

Тут похований собака! Розгон Харківського Со-віту показав, що се не одні слова.

*) Известия ЦИК, ч. 265 (529), 4. XII. 1918.

Справжній "Троцький"

Далі. Петлюра закликає боротися проти російських контрреволюціонерів і «контрреволюційного кубла на Дону». Нарешті, додумалися!

А був час (жовтень 1917 — квітень 1918), коли Директорія, чи то пак Центральна Рада, увиходила в найтісніші зносини з сим «кублом»; коли вона пропускала озброєне козацьке військо для сього «кубла»; коли вона не пропускала і обеззброювала більшовицьке військо, яке йшло боротися з сим «кублом»; коли вона закликала се «кубло» до утворення «соціалістичного (з Каледіним!) федеративного уряду» для цілої Росії; коли се «кубло» було не «кублом», а визначившимся (як запевняв В. Винниченко на I Всеукраїнському з'їзді) на Каледінові Доном.

Се було тоді, коли Центральна Рада жажнулася перед революцією в жовтні, коли вона гадала з'єднати «живі сили», що вигнані були з центру Росії.

Тоді Генеральні Секретарі декламували революційні фрази — і робили контрреволюційне діло.

Тепер стан змінився. Тепер Директорія глухо говорить, що десь на світі робітники й селяни стали панамі, і забороняє совіти робочих і селянських депутатів. Тепер Директорія боїться вживати «страшних» «революційних» слів, але об'єктивно вона грає революційну роль. Подібно до того, як тоді революційні фрази (і особиста «чесність з собою») не могли стримати Ц. Раду від контрреволюційного діла, — так зараз боязкість революції і бажання приборкати селянство і робітництво не затримують революційного руху, а, навпаки, сама Директорія

уже зробила за короткий час багато, для розвитку революції, і ще зробить. Хоч се їй і не дуже бажане.

Бо об'єктивний стан зараз такий, що іншого виходу немає. Логіка подій сильніша за логіку людей!

Але боротьба з сим контрреволюційним Доном провадиться якось кумедно, не так, як з Совітами робітничих депутатів, напр., у Харкові. Той же Болбочан попереджає козаків, які огнем і мечем втихомирювали робітників Донецького басейну і розганяли теж Совіти, що він буде вживати проти них зброю, якщо вони не припинять свої злочинні вчинки, — бо їх звірства породжують більшовизм. А якби не породжували, тоді як велась би боротьба?

А «союзники», які стоять за Доном і Кубанню?

А німецьке військо, що колись допомагало Ц. Раді?

Директорія мовчить. Хоче перехитрити історію. Хто мовчить — двох навчить!

Ой, якби знов не довелось перехитрити себе!

Історія-нянька «ушибла» Директорію, затуркала її. І вон не знає, на яку ступити.

Страшно, страшно поневоле
Средь неведомых равнин!

Французька Директорія родила Наполеона.
Кого то родить на сей раз Українська Директорія?

«Ранньою весною» народився від Центральної Ради, Директорії теж, ясновельможний пан гетьман Скоропадський.

Хто народиться у сю холодну зиму?

8. ТИМЧАСОВИЙ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКИЙ УРЯД УКРАЇНИ

В «Известиях Всероссийского ЦИК СРККД» 1 грудня сього року надрукований був «Маніфест Временного Рабоче-Крестьянского Правительства Украины».

Ми не знаємо, чи зовсім зрікся уряд Скоропадського-Денікіна від влади на Україні.

В усякому разі тоді Україна мала зразу аж три «законних» уряди — а ще кажуть, що Україна не може бути самостійною! В Росії лише один уряд, а на Україні три або принаймні два — хто «самостійніше»?!

Тимчасовий уряд! «Жив Курилка!» А ще кажуть, в наші часи чудес не буває! Був просто Тимчасовий уряд з 6 «міністрами-соціалістами!» Був Тимчасовий коаліційний уряд з 10 міністрами-соціалістами! Був Тимчасовий уряд-Директорія з одного Керенського, «цілком соціалістичний!» Тепер маємо Тимчасовий робітничо-селянський уряд! Колекціонери будуть задоволені: колекція тимчасових урядів повна. Університет незабаром буде мати катедру по тимчасовому урядові! Відні студентські голови — п'ять нових дисциплін, зачотів...

«Погибли, мальчишки, погибли навсегда!»

Що ж означає сей гієрогліф?

«Тимчасовий уряд заявляє, що, справившись з контрреволюцією і відродивши Совітську владу на місцях, він скличе Всеукраїнський з'їзд Совітів Р. С. і К. депутатів, котрому і передасть всю владу в країні».

Значить, уряд лише, щоб скликати Установчі збори... вибачайте, з'їзд Совітів, після того, як буде доведена боротьба «до побідного кінця» над «внешним» ворогом — Антантою і над контрреволюцією...

Знову агітація: «Негайне скликання Установчих... чи то пак Совітських зборів!» «Хай живе...» і т. д. Весело жити на землі!

«Авраам роди Ісаака, Ісаак роди Іакова...»

Хто породив сей Тимчасовий уряд?

«Мы, члены Ц. И. Комитета Советов Украины... стали по постановлению Центрального Комитета коммунистической партии (большевиков) Украины во главе восставших масс, образовав Временное Рабоче-Крестьянское Правительство Украины».

Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten!

Die früh sich einst dem trüben Blick gezeigt.*)

Таким чином ми знову примушені звернутися до недавнього минулого, щоб зрозуміти сю третю «постать» України. Ми не будемо спинятися зараз на

*) Ви знов постали, постаті рухляві, що давно колись ввижались стурбованим очам («Фавст», Гете).

історії народження ЦВК України і його ролі з грудня 1917 до квітня 1918 року. Про се ми будемо говорити далі в іншому зв'язку. Зараз же ми спинимосся на його історії з середини квітня 1918 року, себто з того моменту, коли волею історичних судиб він мусів кинути територію України. Що ж до «Комуністичної партії (більшовиків) України», то її народження припадає якраз на сей період.

Почнемо ж убо сице:

ЦВК України на останньому засіданні в Таганрозі вирішив скасувати Народний Секретаріят, розпустити членів ЦВК для «підпільної» роботи і залишити лише організаційний повстанський центр, так звану «повстанську дев'ятку» (4 комуністи, 4 ліви с.-р., 1 лівий у. с.-д.).

Становище дев'ятки було не выяснене: не то во-на лишається і надалі «урядом» України, не то міжпартійною організацією, яка має координувати повстанські заходи окремих партій.

Стан «неутриманої рівноваги» не міг довго триматися, і ми незабаром — після радіо: «всім, всім!» про народження «таємної» «підпільної дев'ятки» імена рек — почували, що Робітничо-Селянський Уряд України існує. Похований у Таганрозі, «Народний Секретаріят» воскрес у Москві, а може й по дорозі з Таганрогу до Москви. Встановити точ-но — це завдання майбутньому історикові.

В усякому разі «Тезиси организационного Бюро по созыву конференции партийных организаций коммунистов-большевиков Украины», ухвалені 18 травня, значить, через місяць, пропонують совіт-

ському урядові Росії у п. 7 ні більше, ні менше як союз: «Советская власть Федеративной Российской Советской Республики кровно заинтересована в теснейшем союзе с повстанческим Рабоче-Крестьянским Правительством Украины».*)

Ми не знаємо документально, як була прийнята ця пропозиція законного шлюбу, в усякому разі «багаті родичі» терпіли сей «уряд» деякий час, давали притулок і кусок хліба.

Отже, документально встановлено, що не пройшло й місяця після Таганрогу, а «уряд», Народний Секретаріят України воскрес. А може він і не вмирав?

На конференції більшовицьких партійних організацій у Москві в липні, конференції, яка визнала себе з'їздом, була прийнята «резольція о Народном Секретариате, предложенная т. Эпштейном: 1-й Съезд КПУ постановил: 1) Объявить Народный Секретариат распущенным».**)

Ся постанова наводить на деякі гадки про те, як прийнята була пропозиція «союзу» бідолашним совітським урядом Росії. Т. Епштейн «лідер» «католинославської точки погляду», про яку далі. На з'їзді другим лідером сієї славетної «точки погляду»

*) Извещение о созыве конференции партийных организаций коммунистов (большевиков) Украины. Изд. Организ. Бюро. Москва, 1918, стор. 16. Підкреслення наше.

**) «Коммунист», орган Центрального Комитета коммунистической партии (большевиков) Украины, ч. 5, 15. VIII. 1918, стор. 14.

т. Квірінгом була внесена резолюція по біжучому моменту, під якою стояв підпис т. Н. Леніна!

Таким чином, Народний Секретаріат другий раз «помре». Але уже в тому ж таки серпні ми читаємо заклик до повстання від... «Советского Рабоче-Крестьянского Правительства Украины». А внизу підпис: «Всеукраїнський Центральний Воєнно-Револуційний Комітет».

Що сталося? Нічогосінько. «Катеринославська точка погляду», що поховала Народний Секретаріат, провела в тій же резолюції: «2) Поручить ЦК партии организовать Центральный В.-Р. Комитет».

«Повстанська дев'ятка родила Народний Секретаріат. «Воєнно-Револуційний Комітет» родив Робітничо-Селянський Уряд, — «те саме, тільки в другій місці».

Що тут дивного?

Чтоб детей родить,
Кому ума не доставало?*)

Заклик до повстання скінчився нічим, хоч і вказувалося, що терпіти далі не можна, бо саме собою буде повстання, без організації.

Під впливом цієї невдачі 2-й з'їзд, що відбувся в жовтні (здається), дав більшість «катеринославській точці погляду» — робітничо-селянський уряд був знову похований. А може він був похований пізніше, документів у нас нема. В усякому разі

*) Не точна цитата з «Горе от ума» О. Грібєодо-ва. — Ред.

перед, чи після повстання на Україні під проводом Директорії (котра стала на чолі повстання, а не Тимчасовий уряд, — се ж історичний факт, який би він нам неприсмний не був) прийшлося сказати: «Благословіть, люди добрі, бабі Палажці скоропостижно вмерти», щоб незабаром воскреснути втретє як Тимчасовий робітничо-селянський уряд!

Як навчає нас історія, його слід би було назвати *перманентним* (постійним). Але ні на родинах, ні на христинах нам не довелося бути — і тому ми лише для «власного ужитку» будемо звати його Перманентним Тимчасовим урядом. Вчіться, студенти, а то буде вам «кол»!

Тут ми чуємо голоси Генеральних Секретарів, що лунали на 1-му Київському з'їзді Совітів, от-куда єсть пішов і Народний Секретаріат:

Шах-Рай знову шахраєє. Хто як не він брав участь у народженні Народного Секретаріату?

Правда ваша, люди ласкаві, але то було тоді, коли були на Україні Совіти, коли сі Совіти могли усунути (і усунули на деякий час) Ц. Раду і самим стати владою.

Але після того, як Україна була окупована з благословення Ц. Ради і коли в травні в Москві Шах-Рай читав пропозицію «про союз», він писав у брошурі, яка, правда, світу не побачила (знаєте, що значить писати і потім самому бути читачем свого писання? Знаєте, що значить писати і думати, а чи не для «власного ужитку» пишу, коли не знаєш, чи удасться надрукувати, чи ні?):

«Навіть не подумали про те, як можна існувати Сопітському Урядові, коли самих Сопітів немає. І ніякими постійними підкреслюваннями («Неуместное и непрерывное подчеркивание существования на Украине не сложившего оружия Советского правительства»*) не надає сили тому, у кого її немає. 'Сопітський уряд України' зараз 'пленної мислі подразнення'».

Сопітський уряд України, Народний Секретаріат, народився і жив у надзвичайно тяжких умовах. Багато було помилок, багато можна закинути йому, але все ж він відіграв і деяку позитивну ролю. Тільки сліпий цього не бачить. Це так. Але все ж життя йому не удалось.

Ніцше казав: коли не вдасться життя, то удасться смерть.

На жаль, цей уряд не зміг умерти якраз тоді, коли прийшов час.

І помре він безславно.

На Україні відбуваються великі події. Україна переживає зараз одну з найтяжчих трагедій, яких вона зазнала чимало на своєму віку. Киньте ж свій фарс, не псуйте справи доценту!

На жаль, скажемо й зараз, нам нічого ні додати, ні міняти у написаному тоді.

Ми пересліділи родословну нашого перманентно-тимчасового уряду з одного батьківського боку.

Перейдемо до материнної лінії, до «Коммунистической Партии (большевиков) Украины».

*) Извещение і т. д., «Тезисы» і т. д. Стор. 18а.

Ось як рисує офіційний орган цієї партії стан партійної справи на Україні до середини квітня.

«Перед партійними організаціями з перших днів лютого-березневої революції постали свої особливі задачі, що вимагали єдиного, загальнообов'язкового і недвозначного вирішення. Маючи готову відповідь на питання загальноросійського характеру, відповідь, яку давали наші спільні з'їзди і наш спільний центральний комітет, ми не мали такої ж ясної і недвозначної відповіді на питання, що торкалися виключно України. Питання про згоду з Українською с.-д., наприклад, вирішувалося кожною місцевою партійною організацією самостійно: єдиного, спільного вирішення не було. Питання про форму обопільних стосунків України і Росії вирішувалося на підставі абстрактної*) формули — «право націй на самовизначення», а ми, авангард пролетаріату України, не давали загальної відповіді на питання, яких же форм обопільних стосунків домагається пролетаріат України: чи домагається він крайової (обласної) автономії, федерації, самостійності, чи, може, він не бажає ніякого політичного виділу України, домагаючись безпосереднього зв'язку кожного місцевого совіту з всеросійським центром. Загальнообов'язкової відповіді у нас на ці питання не було і не могло бути, бо ми не були об'єднані у всеукраїнському масштабі. І далі. Коли по-

*) У моїй передмові до перекладу статей т. Н. Леніна по національному питанню я показую, в чому сей докір в «абстрактності» правдивий і в чому ні. В. III-Р.

стало питання про Раду, хіба у нас була єдина лінія? Ні, не було, треба сказати се одверто, і коли стало питання про протиставлення Росії свого совітського центру, хіба різні землі (області) не перешкоджали всіма силами закріпленню цього центру і тим самим не послаблювали боротьби з Ц. Радою? І се було, і се явилось результатом необ'єднаности наших партійних організацій у всеукраїнському масштабі: спільні задачі були, але спільного діяння не було, було земляцтво, кустарництво, сепаратизм, дрібні рахунки різних совітів і совітиків, секретаріятів і совнаркомів, було все, що угодно, тільки не було одного: строгої пролетарської централізації й організованости. Сього не було, і се було одною з найголовніших причин нашої слабости.*)

Картина нарисована дуже яскраво і цілком відповідає сумній дійсності. «Коммунист» бачить головну причину розброду в відсутності організації у всеукраїнському масштабі. Дійсно, якби була організованість, то не було б неорганізованости — се прогрісінька тавтологія, теоретичний «крок на місці».

Адже ж була спроба утворити таку організацію під час 1-го київського з'їзду, коли навіть обраний був Головний Комітет більшовиків України (моя пропозиція називатися комуністами не була прийнята. — В. Ш.-Р.) та й сам ЦВК, який складався майже виключно з більшовиків, міг би стати організаційним центром, — але не став. Чому?

*) «Коммунист», ч. 5. Итоги с'езда. Стор. 1—2. Підкреслення автора.

Відповідь ми одержимо, коли перевернемо твердження «Коммуниста»: «У нас не було вирішене питання про обопільні стосунки України і Росії через те, що ми не були об'єднані у всеукраїнському масштабі» — навпаки: ми не були об'єднані у всеукраїнському масштабі через те, що у нас не було ніякого вирішення питання про обопільні стосунки України і Росії.

А що се правда, ми доведемо.

У тій самій статті «Коммуниста» зазначається, що організація у всеукраїнському масштабі складалася, — це «Комуністична партія (більшовиків) України», як вона зветься офіційно, і що з'їзд, не мавши змоги вирішити «больной для коммунистов Украины национальный вопрос», дав «частное разрешение о взаимоотношениях между Украиной и Россией».

Ми побачимо, що се «частное» вирішення вартє повного. Що ще у них «болить» — не відомо. У всякому разі після «частного» вирішення їм лише треба було б сказати: «Снявши голову, по волосам не плачут».

Розглянути національне питання на 1-му з'їзді перешкодили ліві с.-р. (вбивство Мірбаха і т. д.).

Але потім, ні на другому з'їзді, ні в партійній пресі вони так і не спромоглися хоч приступити до нього. Що у кого болить, той про те й кричить, — але в них хвороба особлива — «секретна», мабуть.

Оскільки нам відомо, було лише дві спроби піти до сього «больного», хворобливого питання:

1) Тези організаційного бюро 18 травня з приводу гетьманського перевороту і 2) статті якогось Я. Э., котрий рекомендує себе як представника славетної «катонославської точки погляду».

На думку Організаційного Бюро, процес «загальтвання» України «финансовым капиталом средневропейского центра» є «політичним висловленням того факту, що самостійна Україна в умовах нинішнього світового господарства неможлива, і перед робітниками і біднішим селянством України з таким же примусом постає питання про об'єднання з робітничо-селянською Російською Республікою, як перед буржуазією України постало питання про об'єднання з фінансово-капіталістичною буржуазною Германською імперією». І тому тези говорять про «необхідність відстоювати відродження федеративного зв'язку робітничо-селянської України з усією Східною Росією».*)

Оце і все. По суті ми будемо говорити далі, а зараз лише підкреслимо (і подякуємо), що автори хоч визнають існування України. Зараз же перейдемо до «катонославської точки погляду», яка навіть віднімає існування України. От вам доказ, якщо не вірите.

*) Извещение, стор. 16—17. Тоді ж були пропонувані «тези» бувшим головою бувшого Народного Секретаріату М. Скрипником. Але він так не любить буржуазної науки, що умисне подає неймовірну плутанину, аби тільки завдати більше роботи «буржуазним» ученим державного права. Ся плутанина не мала жодного практичного значення, і ми лишаємо її тим, кому буде охота — якщо буде.

«Замість „Південної Росії“ мається в сучасний момент південна частина окупованої Германією на сході землі (області)». Те, що окупація зроблена під фірмою самостійности, і навіть те, що в головах деяких добродіїв (що остаточно згубили голову від несподіваного для них підвищення в них (ну й гарно: «в них для них»!) національного українського почуття), ся окупація відбивається як самостійність, не перешкоджає нам (для нас?) оцінювати існуючий стан саме як окупацію і лише окупацію».*)

Ясно? Ще б пак!

От після сього читачеві стане зовсім зрозумілим те «частное» вирішення про обопільні стосунки України і Росії, яке було ухвалене 1-м з'їздом і про яке з такою пихою говорить «Коммунист». Резолюція така:

«Виходячи з того, що 1) Україна нерозривно зв'язана з Росією;

2) що економічна єдність України і Росії в останні десятиліття утворила непорушну базу для єдності боротьби пролетаріату Росії й України;

3) що відокремлення України від Росії як в силу сього, так і в силу всього міжнародного становища носить характер тимчасової окупації;

4) що ідея «самостійности» України... остаточно дискредитована в якнайширших трудових масах України;

*) «Правда», ч. 132, 30. VI. 1918, стор. 5. «Национальный вопрос в программе ком. партии Украины». Підкреслення наше.

5) що повстання розвивається під гаслом революційного об'єднання України з Росією, —

1-й з'їзд КПУ гадає, що задачею нашої партії являється... боротися за революційне об'єднання України з Росією на підставі пролетарського централізму в межах Рос. Сов. Соц. Республіки.)*

Резолюція пропонує Квірінгом, другим лідером «катеринославської точки погляду», віднімаючи існування України, нічого не має проти того, щоб було слово «Україна».

Значить, відродження єдності на підставі пролетарського централізму, себто, кажучи словами «Коммуниста», не краєва автономія, не федерація, не самостійність, а безпосередній зв'язок кожного місцевого совіту з всеросійським центром.

На Бога, що ж тут нового? Та се ж наша точка погляду за весь час революції, котра довела до того сумного стану, про який говорив «Коммунист»! Сим шляхом ми вже йшли! Що ж — «хвост поджала, побежала, починай сначала»?

Похоже на те! Ми бачимо на ділі, до чого доводить ся «точка погляду».

Се «частное» вирішення «хворобливого» українського питання на ділі ніякого вирішення не дає. І як тоді се вело до суперництва совітиків, совнаркомів, секретаріатів і т. д., до розброду, — так і зараз се «частное» вирішення приводить до того ж результату. Однакові причини породжують однакові висновки.

*) «Коммунист», ч. 5. Підкреслення наше.

Два факти свідчать про се недвозначно. Якщо України немає, то 1) навіщо утворювати окрему партію для неіснуючої країни, 2) для чого утворювати для неї окремі від російського уряду? Хіба боротьба за приєднання Архангельської, Менської губ., Сибіру і т. д., де дійсно є лише окупація, провадиться окремою від Російської партією комуністів! від імени уряду, окремого від Російського Совітського Уряду?

Дуже цікаво для урозуміння характеру і партії «Комуністів України» і Тимчасового уряду спинитися на тому, як уявляють собі сю партію самі керівники її.

На Таганрізькій нараді було дві пропозиції з приводу «організаційних форм партійної діяльності на Україні»:

1) «Утворити автономну партію з своїм ЦК і з своїми з'їздами, але підлеглу спільному ЦК-тові і з'їздам Російської комуністичної партії». Ся пропозиція Квірінга була відхилена.

2) Утворити самостійну комуністичну партію, яка має свій ЦК і свої партійні з'їзди і яка зв'язана з Російською комуністичною партією через міжнародну комісію (III Інтернаціонал)». Ся пропозиція була ухвалена більшістю.

Чим мотивувалося се вирішення? Про се ми можемо лише догадуватися по тих мимохідних замітках, які зафіксовані в пресі.

У 1—2 номерах «Коммуниста» ми знаходимо протест Г. Пятакова проти заяви М. Скрипника, що він

може висловитися проти відокремлення комуністів України в самостійну партію, якщо на з'їзді буде більшість «лівих». «Таганрізька нарада, — казав Пятаков, — ... і Орг. Бюро ніколи не ставили необхідність відокремлення в самостійну партію в залежність від тої чи іншої більшості на з'їзді.»*)

Звідси можемо зробити той висновок, що були «принципові міркування». Які?

У ч. 132 «Правды» ми знаходимо «катеринославську» статтю Я. Э., котра доводить необхідність самостійної партії. В сій статті між іншим є протиставлення точки погляду «катеринославської» і М. Скрипника, з одного боку, «лівих» — з другого, по сьому питанню у такому контексті:

«Задачі нашої партії на Україні і в нашій «катеринославській» формулюванні й у формулюванні т-ша Скрипника (ми лишаємо осторонь чисто постанську точку погляду лівих с.-р-ів і лівих комуністів, тактика яких дійсно вимагає відрізнєння від всеросійського центру) полягають...» і т. д. (підкреслення наше. — С. М. і В. Ш.-Р.).

Якщо вірити сьому протиставленню, то виходить, що принципові міркування були у «катеринославців» і в М. Скрипника, а у «лівих» були тактичні міркування, про зміст яких ми можемо догадатися з цитованого нами протесту Г. Пятакова: він рахує зроблену М. Скрипником пропозицію (необхідність представника ЦК в Орг. Бюрі) неприпустимою, позаяк вона вводить невидане досі в партії станови-

*) «Коммунист», ч. 1—2, стор. 25.

ще — коли ЦК буде посилати в краєвий комітет свого представника яко надзирателя чи що...*) Коли пригадати, що більшовицька партія раз-у-раз була дуже централістичною, то заява М. Скрипника нічого «невиданого в історії партії» не мала. А протест Г. Пятакова дійсно свідчить про існування «тактичних міркувань» відокремлення лівих.

Зате М. Скрипник і «катеринославці» мали «принципові міркування»? А як же, мали, як ось:

«М. Скрипник рахує, що питання про відокремлення комуністів України він ніколи не брав поза умовами. Можливо, що на з'їзді треба буде дивитися інакше на виділ в окрему партію, — се буде, наприклад, на випадок зміни політичних умов. *Можже виникнути необхідність в сьому і тоді, коли на з'їзді утвориться ліво-комуністична більшість...*»**) Се зветься принциповою позицією! Се зветься «в залежності від умов»! Щедрін звав се інакше — «применительно к подлости».

А ось принципова позиція «катеринославців». Вони проти окремої партії, але рахують «необхідним підкреслити, що для нас (в нас, в них, для них!) цілком байдуже, чи буде Укр. частина Рос. Ком. партії мати *самостійну* назву, і що ми не висловлюємося проти назви: «комуністична партія України.»***) Се теж принципова позиція! Партія не потрібна, але назва... хай зветься!

*) «Коммунист», ч. 1—2, стор. 25.

***) «Коммунист», ч. 1—2, стор. 25. Підкреслення наше. В. Ш.-Р.

***) «Правда», ч. 132.

1-й з'їзд не виніс з приводу становища партії ніякого вирішення. Але позаяк по других — принципівих, а не тактичних питаннях взяла верх «катеринославська» точка погляду, то ми вважаємо себе у праві сказати, що «Комуністична партія (більшовиків) України» не є партією, а лише «словом». Im Anfang war das Wort! «В начале было Слово!»

На чолі цієї «партії» стоять «катеринославці». Вони глузують з приводу «всей этой игры ЦИК Украины в правительство»,*) — і в той же час «партія», значить, «катеринославці» утворюють уряд, хай тимчасовий, а все ж уряд. Чи, може, маніфест цього уряду говорить неправду, коли пише: «ми... по постанові ЦК Ком. Парт. (більш.) України... утворили Тимчасовий Робітничо-Селянський Уряд України? Чи, може, «катеринославського» мавра, що зробив своє діло, «ушли»? Чи, може, й тут власне ніякого уряду немає, а є лише слово, назва? Кого тут писати за здоровіє, кого за упокой, — се хай розбере той, хто вчився в семінарії.

В результаті цього досліду, щоб з'ясувати собі характер цього «некто в сером», що зветься «Комуністичною партією (більшовиків) України», і того, що зветься «Тимчасовий Робітничо-Селянський Уряд», і коли ще до того візьмемо на увагу, за окремим винятком, персональний склад цього уряду, — то прийдемо до такого висновку:

Ми маємо перманентний Тимчасовий коаліційний робітничо-селянський уряд, який тим відрі-

*) «Правда», там же.

няється від попередніх тимчасових коаліційних урядів, що сі останні, як говорить А. Луначарський, склали коаліцію з осіб, у котрих в голові була своя коаліція, — а наш тимчасовий коаліційний уряд складається, за окремим винятком, з коаліції людей, в головах у котрих («в них для них») немає ніякої коаліції щодо тої країни, якою вони намагаються управляти.

Уряд, який сам себе політично не поважає.

Уряд, якого ті люди, на яких він повинен спиратися, політично не поважають.

А раз так, то тут не допоможуть і надзвичайно чудесні міркування голови цього уряду Г. Пятакова про «Уряд» (див. «Надгробное слово тезисам Скрипника», «Коммунист», ч. 3—4).

Alles, was entsteht, ist wert,

Daß es zu Grunde geht!

(Все, що утворюється, варте знищення).

9. ОКУПАНТИ

Над сими трьома головними урядами, яко дух Божий на початку світу над хаосом, є ще «надзвичайний», «зверхзаконний» уряд — окупаційне військо старої імперії Гогенцоллернів і Габсбургів. Окупаційне військо грало з березня 1918 року, коли воно було закликане на Україну Ц. Радою, грає зараз, коли Директорія підняла повстання проти гетьмана Скоропадського, і буде грати далі, як не

німецьке, то військо нового переможця і «благодетеля рода человеческого», Антанти, — величезну роллю на Україні, мало і буде мати величезний вплив на майбутній стан України.

А тому нехтувати цим не доводиться. Навпаки, треба якнайпильніше придивлятися до цього фактора життя України.

Німецьке військо прийшло на Україну як оборонець волі українського народу проти «анархії більшовизму», що суне з півночі. Ц. Рада не витримала власними силами нападу з боку Сов. Наркому і ЦВК України, і аби повернутися і втриматися яко влада на Україні, мусіла звернутися за допомогою до німців. Ся «допомога» була дана, і німецьке військо, вкупі з гайдамаками і січовиками, стало встановлювати «лад та спокій». Ц. Рада гадала, що се військо не буде зовсім втручатися у внутрішні справи України і буде підлягати Ц. Раді в справах, які виходять поза адміністраційні і командні військові справи окупантів. Але на ділі сталося зовсім поіншому. «Рятуни» України незабаром обеззброїли майже все українське військо, яке ще мала Ц. Рада, і стали давати розпорядження, які далеко виходили за межі військових справ, поки нарешті сама Центральна Рада не була розігнана німецьким лейтенантом і на її місце не сів отаман вільного козацтва — ген. Скоропадський. Сей ясновельможний, розуміється, цілком підлягав волі і виконував усі накази лейтенантів.

Боком вилізла Україні ся «допомога». Пожежі і руйнування сіл, розстріл селян і робітників, чис-

ленні арешти, повнісінькі тюрми, безоглядний і безсоромний грабунок майна українського народу — ось що принесла ся окупація.

Становище українських партій Ц. Ради, котра несе відповідальність за сей страшний погром України, було кепське. Як кажуть: б'ють і плакати не дають!

Коли підставна фігура окупантів Скоропадський «бив» партії Ц. Ради, вони мусіли мовчати або безсило хникати з приводу того, що от бідолашні німці обдурені чорносотенцями, поміщиками, капіталістами, «недобитками» російської контрреволюції, що німці щиро і прихильно ставляться до України, щиро бажають допомогти українському народові збудувати власну державну хату, — та тільки оті гемонські російські «бюрократи» обдурюють німців. Партії з Ц. Ради мусіли ставати спиною до тих фактів, де закликані ними «рятуни»-окупанти, навіть не виявляючи жодного заміру ховатися за «самостійну» ширму гетьмана, робили свої злочинні і руїнні вчинки. Вони вірили, мусіли вірити (*der Wunsch ist Vater des Gedankens* — бажання є батьком думки) наскрізь дірявій «самостійній» ширмі тоді, коли окупанти знаходили для себе корисним робити вигляд, нібито вони дійсно виконують накази українського гетьманського уряду.

І тому то нащадок Ц. Ради Директорія мовчить, мов води в рот набрала, про окупантів сучасних і можливих майбутніх.

Австрійська і германська революція зруйнувала або принаймні значно порушила військову дис-

ципліну окупаційних військ. Для окупації України австро-германські імперіялісти повинні були послати найбільш витривалі війська, найбільш імунізовані від усякої революційної зарази, найбільш «благонадійні». Дійсно, згідно з тими відомостями, які нам доводилося одержувати, окупанти мало підлягали «заразі». Тим самим вони були добрими стовпами німецького імперіялізму на Україні. Але коли велетенський будинок германського світового панування, про який мріяли германські імперіялісти, розсипався, мов пісок, — окупаційне військо теж хитнулося. Коли там, у себе дома, в Германії, один город за другим переходить до рук нових переможців, — не має жодного значення далі держати в своїх руках Україну.

І окупаційне військо охоплене однією гадкою, однією волею: додому! Nach Vaterland! Частини розлазяться, як де салдати сідають і прямують додому, як доведеться. Але сей стихійний рух не може розвинутися як слід. Окупаційне військо зайшло дуже далеко в середину чужої для них країни. Вибратися поодинокі дуже трудно, майже неможливо. Треба подбати про спокій на залізницях, щоб можна було доїхати додому. Треба тримати залізничні в своїх руках, щоб ніхто не став перешкоджати виїздові. І тому окупація для здійснення замірів німецького імперіялізму мусить продовжуватися, але тепер продовжуватися окупацією, щоб якнебудь вирватися з того прикрого стану, в якому вони опинилися.

Германські «Совіти» на Україні і, мають керувати сими справами. Відношення цих совітів до тих трьох головних зараз на Україні центрів визначається їх становищем. Їм потрібен «лад та спокій», щоб можна було вибратися додому. І тому вони «неутрально» ставляться до боротьби різних течій на Україні: чорт з вами, хоч горло переґризить один одному, аби тільки нам не було перешкод для від'їзду!

Але поруч з сим стихійним рухом можна помітити іншу течію, в зовсім іншому напрямкові. Імперіялісти Германії залишили будь-яку надію робити зараз опір своїм учорашнім ворогам, спільникам Антанти. Навпаки, їм самим доводиться прохати допомоги проти власних «збунтованих рабів». Боротьба з своїми «ворогами», з власною революцією не приведе ні до чого, поки буде існувати огнище революційної зарази, революційна Совітська Росія. І тому то імперіялісти Германії, коли вони програли на Заході, перестали змагатися з Антантою і лише у високоповажній формі застерегли Антанту, щоб вона у її власних інтересах не довела до знищення германську збройну силу, і пропонували себе до послуг. «У боротьбі з більшовизмом ми бачимо міст, на якому з'єднуються інтереси культури і господарства потрібного союзу і його ворогів. Сильна Германія буде мати змогу дати достатній опір більшовизмові, якщо ж вона буде нім переможе-на, то тоді факел якнайдужче звирячої революції, яку бачив світ, зруйнує Європу на попелище. Ан-

танта повинна не випускати з очей цього питання».*) Так писала газета „Kreuz Zeitung“, газета німецьких імперіялістів.

Ми бачили, що Антанта на чолі з Америкою поставила собі завдання відродити «єдину і неділиму» Росію. Ми бачили, що найкращим вихідним стратегічним пунктом цього походу є берег Чорного моря, і на першому місці Україна.

Ми не знаємо, чи Вудро Вілсон звернув увагу на ті благання німецьких імперіялістів, чи він і сам добре розумів справу — одне ясне, що Антанта постарается використати окупаційне військо Германії у власних інтересах. Правда, се військо не дуже то зараз корисне для Антанти, бо воно не дуже витривале, встигло вже «заразитися». Його треба замінити своїм, ще не порушеним. Спиратися цілком на німецьке військо в той час, коли сама Австрія і Германія помалу окупаються, — не дуже то спокійно і міцно. Але що мусиш робити, коли покищо іншої сили немає?

І команда австро-германського війська і «Совіти» безумовно одержали відповідні накази, і що можна зробити, зроблять. Тим самим від'їзд окупантів з України затримується.

Але перевагу зараз має перша зазначена нами течія: стихійний рух і стремління додому.

Друга течія запанує лише тоді, якщо в Германії окріпне контрреволюція. У всякому разі Україні

*) В. Скоростанський, Революція на Україні, стор. 91.

доводиться зараз рахуватися з сією силою. А незабаром, може, з весни, Україна може буде примушена рахуватися з більш численною і сильною окупацією Антанти для знищення революційної примари комунізму і для відродження «єдиної і неділимої» Росії.

Так стремління політичних блазнів утримувати в своїх руках владу будь-якою ціною привело до такого сумного стану. Ради самостійности України на шийку їй повішений камінь, котрий тягне її до дна і котрий душить самих тих, що закликали собі «допомогу». Боком вилазить зараз і буде вилазити ся «допомога» Україні.

Всі сили, що борються на Україні, мусять рахуватися з сією «надзвичайною» силою. І рахуватися з двох боків. З одного боку, вони мусять, не можуть інакше, увіходити в згоду з сучасною «порушеною» окупацією, щоб використати бажання окупантів якомога скоріше добратися додому. Тут може бути «сговор», угода, торгівля, щоб передати з рук у руки, «з поли в полу» (як роблять прасоли) владу в тому чи іншому місці. Се приводить до того, що судією і вирішителем судеб України стають і надалі окупанти.

З другого боку, треба рахуватися з сією окупацією, щоб знайти відповідний шлях і відповідні сили, котрі стали б у пригоді повного визволення України від усякої окупації.

Се приводить нас до питання: яким шляхом мусить іти Україна, щоб здобути повну волю свого

життя, свого соціального, свого національного, економічного, політичного визволення?

І де ті сили, котрі можуть і повинні повести Україну в сій страшно складній і трудній боротьбі?

10. ТЕНДЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ: САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Яким шляхом мусить іти, куди мусить прямувати Україна, щоб досягти своєї мети: повного і всебічного визволення?

Се питання підводить нас до іншого питання:

Де шукати поради, відповіді на се питання? Чи треба шукати сієї відповіді у великих і малих славетних людей? Чи шукати її в різних загальних принципах, гучних гаслах, «юридичних дефініціях» і т. д.?

Які б не були корисні ці два джерела вирішень нашого питання, — ми не можемо покладатися цілком на них, бо великі і малі славетні люди або мовчать, або говорять щось таке, що не дає прямої відповіді; або не зрозуміло, чому говорять саме так, а не інакше — се раз; а подруге, великі й малі славетні люди болють тією ж такою хибою, що й звичайні люди, а саме: перебувають у стані людей, у котрих *der Wunsch ist Vater des Gedankens* (бажання — батько думки). Покладатися ж на загальні принципи, юридичні дефініції і т. д. не можна че-

рез те, що зміст сих принципів, дефініцій визначається знов таки людьми, так що навіть проти волі сих людей загальні принципи, дефініції часто грають ролю «юридичного закону», про який відоме руське прислів'я каже: «Закон что дышло, — куда повернул, туда и вышло!»

І позаяк ми себе вважаємо також підлеглими впливам сього часу і місця, то треба знайти таке джерело, котре могло б найменше підлягати різним «сенатським роз'ясненням» і котре саме давало б опір, різним, вільним чи не вільним, перекрученням.

Мусимо тут таки попередити читача, що ми не вільні від українських почувань. Вони є «в нас», але не тільки «для нас», — в сьому ми можемо переконатися «катеринославців», які вважають себе вмістилищем «чистого інтернаціоналізму», «чистого соціалізму», «чистого комунізму». «В них для них» немає ніяких, скажемо, наприклад, почувань великоросійського націоналізму і шовінізму. Борони, Боже, нас навіть подумати про се!

Щоб ухилитися, наскільки можна, від особистих почувань, власних і чужих, навіть почувань «чистих інтернаціоналістів», — ми повинні звернутися до реального процесу революційного руху на Україні, прислухатися до мови фактів, намацати тенденцію реального українського руху. Факти — вперта річ, говорять англійці.

Щоб проаналізувати і знайти тенденцію українського руху, нам буде досить розглянути розвиток сього руху лише на протязі останніх 1917 і 1918 ро-

ків. Попередня історія має лише підготовчий і пояснювальний характер щодо самих окремих рис, деталей. Революція, ми се знаємо, розкриває наочно дійсні сили і дійсну тенденцію усякого суспільного руху, розриває всяку намітку, якою обгортаються історичні постаті і течії в період «мирного», «органічного» розвитку. Отже, і для урозуміння характеру і тенденції українського революційного руху революційні роки 1917 і 1918 мають незрівняно більше значення, ніж навіть попередній рух на протязі цілого століття.

Досить пригадати собі історію України на протязі останніх двох з половиною століть, щоб переконатися в тих надзвичайно тяжких і скрутних умовах, в яких жив і розвивався український рух. Всі страшні сили і страшенна «зброя», яку тільки давало і февдально-кріпосницьке і буржуазно-капіталістичне суспільство, було вжито для знищення українського руху не одною лише бюрократією, а й «обществом»: поміщиками, і буржуа, і «третьім елементом», і навіть «неукраїнським» пролетаріатом.

Нам можуть кинути докір, що ми порівнюємо пролетаріат «неукраїнський» з поміщиками, капіталістами і протиставляємо його «українському» пролетаріатові. Нам можуть зауважити, що ми вносимо «роз'єднання» пролетарів різних націй і штовхаємо пролетаріат до «союзу» з буржуазією. Ми живемо в такий час «чистого інтернаціоналізму», що мусимо передбачати сі докори й уваги і серйозно на них відповідати. От тим, хто питається нас «ло-

вити», ми й мусимо сказати, що у нас іде річ не про те, як *повинно бути*, а як *було на ділі*. А на ділі було так, що неукраїнський пролетаріат ставав неприхильно до українського руху, як і взагалі до національних рухів. Він терпів його, але застерігав від «націоналізму». Проти монархії, поміщиків, капіталістів, яко протест, його підтримували не тільки пролетаріат. Але далі... ні, се «шовінізм»! Се факт, з яким ми й далі ще будемо зустрічатися. І се, і тільки се ми й маємо на увазі, говорячи, що для «знищення» українського руху були вжиті заходи не одною лише бюрократією, а й «обществом». Різними шляхами, різними способами, — але результат був один: умови розвитку були занадто скрутні і неприхильні. Поліцейська заборона, тюрма, церква, преса, школа — все прилучалося для одної мети, було —

«Все к цели одной».

Виходили з різних принципових, ідеальних, корисних, суспільних, особистих міркувань, вживали різні заходи, по-різному ставилися щодо метод, — словом, свідомо чи несвідомо, хотіли чи не хотіли, а результат був один.

Тяжкий стан українського руху під час війни став нестерпним. Преса, яка ще лишалася на Україні, була задушена; всі, хто тільки виказав себе зараженим «мазепинством», були взяті, під підозрілу й уїдливу увагу царської поліції, розігнані, розташовані по різних кутках «не столь отдаленных мест», завойована Галичина, — куди перекидалися

працівники на українському полі раз-у-раз, як ставало нестерпно лишатися на Російській Україні, — була «облагодетельствована» добром російської «культури», яка персоніфікувалася в особах різних поліцейських, урядових, педагогічних, чорносотенних і ліберальних обрусителях, аж до П. Струве, сього enfant terrible «опозиции его величества», цілі села й міста руйнувалися під гарматним вогнем, поля перекопувалися окопами, люд зганявся з своїх осель, країна плондрувалася. Здавалося, не встати Україні після всіх сих розрухів...

І тим більшого значення повинен набрати той масштаб революційно-національного українського руху, який виявився буквально з перших днів революції 1917 року. Говорити після прожитих днів, що все лишилося по-старому, що є «окупація і лише окупація», можуть тільки люди, котрі нічому не здатні навчитися або не хочуть бачити того, що видно кожному, хто тільки не вважає себе (і не тільки «для себе») «сосудом чистого інтернаціоналізму», і лише сліпий також не бачить основної тенденції сього руху — утворити незалежну, самостійну державу. Самостійність можна вважати за результат «отраження» окупація «в головах деяких добродіїв від несподіваних в них для них українських почувань» в такій же мірі, як, скажемо, «католинославську точку погляду» можна вважати за «чистий в них для них інтернаціоналізм». Самостійність, яко мету українського руху, не можна також вважати однаковою з «самостійністю» гетьманщини. Навпаки, «самостійність» самостійного гетьмана і «като-

линославська точка погляду» — рідні сестри і обидві карикатури: одна на самостійність, друга на інтернаціоналізм. І якби самостійність гетьмана була дійсним дзеркалом тієї самостійности, до якої прагнув і прагне український рух, — то над самостійністю треба було б забити осиковий кілок, якнайглибше. І якби «католинославська точка погляду» була дійсним дзеркалом інтернаціоналізму, а не його карикатурою, — то над інтернаціоналізмом давно б стояв хрест. Але карикатура є «карикатурою і лише карикатурою»!

Самостійність — се дійсний зміст українського руху. Гадати, що український рух можна задоволити дозволом надрукувати українського букваря чи часопис або поставити на сцені українську п'єсу з «танцями й музиками», або носити червоні штани та синій жупан, або варити галушки та вареники, — самі знаєте добре, хто може так гадати. А що ж залишається з «хворобливого», як каже «Коммунист», українського національного питання після того «частного» вирішення, яке дають «комуністи України»?

Погляньмо на факти. Численні резолюції численних українських маніфестацій, зібрань, військових, селянських, робітничих з'їздів, партійних, професійних, просвітніх організацій, домагання українських делегацій до Тимчасового уряду на початок революції 1917 року ставлять на першу чергу два домагання: 1) національно-територіальна автономія у федеративному зв'язку з Росією; 2) допу-

щення на майбутню міжнародну конференцію представника України.

Ми не будемо спинятися на юридичних дефініціях автономії і федерації і на їх різниці. Нас цікавить той зміст, який укладали відповідні українські організації в се домагання. Як би ми не ставилися до факту закликів Ц. Радою окупантів на Україну, не можна віднімати того факту, що Ц. Рада на Україні користувалася досить широким впливом, і її домагання й універсали лежали якраз по фарварету українського руху і кожний раз ставали або підрахунком пройденому, або вихідним пунктом, початком нової глави в історії його розвитку. Тому то для урозуміння змісту національно-територіальної автономії нам досить лише звернути увагу на акти Ц. Ради.

1-й універсал, який оголошував автономію України після 3-місячної тяганини з Тимчасовим урядом з приводу «хворобливого» питання, прямо зазначав волю українського народу до незалежності, самостійності у внутрішніх справах України. «Однині самі будемо творити наше життя», — говорив універсал.

Як розуміла сю формулу Ц. Рада, показує «Конституція України», статут про Генеральний Секретаріят, ухвалений на засіданні Малої Ради 16 липня 1917 року «на підставі згоди з Тимчасовим урядом від 3 липня 1917 р.», себто після реакції в зв'язку з наступом на фронті 18 червня і напередодні «липових днів» (3-5 липня) в Петрограді і Києві; себто в результаті поступок, компромісу з Тимчасовим

урядом з огляду на непевний стан революції; себто під упадок революційної енергії взагалі, українського руху особливо, і під зріст контрреволюції. Не треба забувати, що «згода 3 липня» спричинилася (поруч з іншими подіями) до липневої катастрофи.

От як зазначає сей статут права Генерального Секретаріату:*)

§ 1. Вищим Краєвим Органом Управління на Україні є Генеральний Секретаріат Ц. Р., який формується Ц. Радою, відповідає перед нею і затверджується Тимч. урядом.

§ 19. Всі закони Тимч. Уряду мають силу на Україні з дня проголошення їх в Краєвому Урядовому Вісникові на українській мові.

«Примітка: В екстренних випадках Ген. Секр. проголошує їх іншим способом».

Всякому відомо, що 1-й універсал був оголошений на 2-му військовому з'їзді, де обурення українських вояків тяганиною з боку Тимчасового уряду, заборонаю Керенським з'їзду й ін. дійшло до найвищого напруження. 1-й універсал можна вважати не досить енергійним у домаганнях, дуже лагідним, всупереч тим палким промовам і гострим почуттям, що виявилися на з'їзді. Він зменшував, а не побільшував домагання українських мас. В. Винниченко мусів доводити, що зараз (тоді) не треба домагатися більшого і оголошувати самостійної республіки, бо 1) ми ще не встигли організуватися,

*) «Робітнича Газета», ч. 87, 18 липня 1917.

2) ми не маємо досить збройних сили в той час, коли наші вороги мають військо на Україні, 3) великі города зараз не підуть за нами, позаяк в них переважає неукраїнська людність. Виходячи з сих міркувань, треба брати те, що можна взяти. У свій час ми дійдемо і до республіки.*)

В. Винниченко висловив «офіційну» думку українських мас. Зараз автономія, щоб потім досягти самостійну республіку — ось зміст сього прагнення. Ми бачимо на сьому прикладі виправдання спостереження т. Леніна:

«Автономія, яко реформа, принципово відрізняється від волі відокремлення, яко революційного заходу. Се без сумніву. Але реформа — всім відомо — часто є на практиці лише кроком до революції. Саме автономія дозволяє нації, примусово утримуваній в межах даної держави, остаточно уконституюватися яко нація, зібрати, усвідомити, організувати свої сили, вибрати цілком відповідний момент для заяви... в «норвезькому» (мається на увазі ухвала норвезького сейму в 1903 році про відокремлення від Швеції) дусі: ми автономний сейм нації такої то або краю такого то, оголошуємо, що імператор всеросійський перестав бути королем польським і т. ін.»**)

Таким був реальний зміст і 1-го універсалу.

Нам можуть сказати, що другі думали інакше.

*) Див. В. Скоростанський, Революція на Україні, стор. 26.

**) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении, «Сборник С.-Д.», стор. 22 Підкреслення Н. Леніна.

Ми згоджуємося і скажемо навіть, більше: коли придивляєшся до керівників українського руху, то бачиш, що вони не поспівали за ходом подій, що «сова Мінерви вилетала лише уночі», що im Anfang war die Tat (спочатку було діло), і лише потім являлося «слово». Але тим більше значення має се для нас, яко показник глибини джерела національно-визвольного руху. Стихійно, помацки, інстинктом вибирали маси свій шлях, рвали всякі «лагідні» форми і «гармонійність» різних солоденьких і гучних теорій...

Ще більше в сьому перекоонує нас друге домагання — допущення представника України на майбутню мирову конференцію. Якщо не помиляємося, українці перші з усіх народів Росії виступили з таким домаганням. Як і взагалі український рух у Росії був зразком, на якому вчилися, до якого прислухалися, за котрим поспішали інші національні рухи Росії. Не треба мати «в себе для себе» великого розуму, щоб зрозуміти, що виступати на міжнародній арені представником народу, який перебуває в межах чужої держави, поруч з представниками цієї держави, можна лише тоді, коли фактично сей народ став самостійним і тільки бракує заціпки зробити заяву в «норвезькому» дусі, — хоч він навіть «в себе для себе» не спромігся усвідомитися в сьому. Яко ілюстрація до сього — ось заява одного з делегатів на 2-му військовому з'їзді.

«Як ми стали самостійниками? Узнали про забороны з'їзду, про відповідь на домагання Тимчасового уряду і зрозуміли, що годі просити, треба самостій-

но переводити в життя свою роботу — і через те назвали себе 'самостійниками'. Але тепер ми побачили, що є самостійники, які бажать утворити окрему українську державу. До такої партії ми не належимо.*)

«Катеринославська точка погляду» може на сьому прикладові переконатися, що в масах «в них для них» ідея самостійности може бути «дискредитованою» (кажучи словами резолюції про Україну і Росію, яку ми навели раніше), і в той же час вони будуть заявляти: годі просити, треба самостійно переводити в життя свою роботу! А який народ може самостійно переводити в життя свою роботу, як не самостійний? Спитайтесь укласти їх на ложе «пролетарського централізму», якщо се слово брати в його реальному змісті, і ви побачите перед собою самостійника. А се може статися, наприклад, у такому випадкові. На Україні знов постануть Совіти. «Катеринославський» уряд, щоб виконати своє обіцання, скликає з'їзд, або він сам збирається. І от виявляється, що на з'їзді беруть верх самостійники, скажемо, люди, що хочуть оголосити самостійність Совітської України.

Що мусить робити «катеринославський» уряд? Розігнати, бо се ж «шовіністи», бо вони проти «чистого інтернаціоналізму» і т. д.

Що заспівають тоді маси, які «ізжили» «в них для них» самостійність? Певно: годі просити «кате-

*) В. Скоровстанський, Революція на Україні. Підкреслення наше.

ринославіців», треба самостійно переводити в життя свою роботу.

«Однині самі будемо творити наше життя».

Але не так склалося, як дбалосся. Наступ 18 червня, події 3—5 липня в Петрограді, 5—7 липня в Києві (обеззброєння полуботківців), розстріл богданівців, смертна кара на фронті загальмували справу автономії України, аж поки корніловська авантюра не розбила морок контрреволюції. Революція в жовтні розбила контрреволюцію. Бувша Російська імперія розсипалася на окремі елементи, «власть опинилася на місцях». Центральна Рада захопила владу, у неї є фактична змога, і тому вона вже не боїться оголосити Українську Народну Республіку в федеративному зв'язку з Росією (7 листопада). Тепер уже така республіка не задовольняє маси, але... далі покищо не можна було йти: на Україні перебувало козацьке і російське військо, яке ставилося вороже до відокремлення. «До сього (самостійности) прийде саме собою — з часом».*) А голова Ц. Ради, М. Грушевський, закриваючи 1-й київський з'їзд, на якому стався розкол, в своїй короткій промові зазначив пройдений шлях і додав, що шлях сей прямує до самостійности і що самостійність, мабуть, буде досягнена скоріше, ніж ждали. Ми знаємо, що В. Винниченко на 2-му з'їзді рахував, що до республіки дійдемо лише років через 2—3!

*) В. Скоровстанський, Революція на Україні, 26.

Про самостійність, якою кончею мету, свідчить і та кумедна і, як на ті часи, цілком контрреволюційна теорія «соціалістичного федеративного уряду», яка не здійснилася і не могла здійснитися і яка була висунена Ц. Радою. Ц. Рада хотіла утворити російський уряд згодою окремих частин бундуї Російської імперії: Україна, Великоросія, Дін, Кавказ, Сибір і т. д. Але така згода могла бути дійсною лише в тому випадкові, якби ці країни були політично рівноправні, незалежні, самостійні. Хиба цієї теорії полягала не стільки в ній, скільки в тому часі і об'єктивному стані України. Центральний російський уряд був — Сівіт Народних Комісарів, — а Ц. Рада заявляє, що його немає, і бажає увійти з ним у згоду, яко урядом лише Великоросії. Україна частина Росії (так воно було і такою її вважала і Ц. Р.), а веде себе як незалежне і рівноправне з нею ціле, — ось протиріччя того стану, в якому перебувала тоді Україна.

І се протиріччя виявилось і на другому полі. Ц. Рада послала свою окрему делегацію в Берестя Литовське на мирові переговори. «Катеринославська точка погляду» з погордою, з виглядом ментора, кріпкого «заднім умом» (щоб не сказати інакше), говорить про помилку «визнання всеросійської делегацією в Бересті делегації Ц. Ради».*) А хай поміркує «катеринославська точка погляду» та пригадає об'єктивний стан не тільки України й її делегації, а й Росії й її делегації. Що б зробила «кате-

*) «Правда», ч. 132.

ринославська точка погляду»? Не визнала б? Але тоді кінчаються «пшиком» і всі переговори, які були збудовані на «праві націй на самовизначення», на § 9 програми більшовиків, на тому пункті, який визнається і зараз «катеринославцями». Російська делегація мусіла визнати делегацію Ц. Ради, бо «з фактами лічаться», як відомо було ще голові Тимчасового (не теперішнього!) уряду кн. Львову, бо «факти — вперта річ» — і треба мати «катеринославську» голову, щоб сього не розуміти.

Не визнати не можна було. Визнання було неповне, недоговорене, нещире. Як, з другого боку, заява делегації Ц. Ради була теж неповною і нещирою, коли вона, руйнуючи революційний «фронт» перед австро-германськими імперіялістами і «полемізуючи» (фактично дискредитуючи владу російського уряду), — в той же час заявляла про єдність «фронту», про те, що вона стоїть по один бік бар'єру з російською делегацією.

Сей суперечний стан України наочно виявився, коли прибула друга українська делегація, від ЦВК України.

Який міг бути інший вихід не тільки перед Ц. Радою, а й перед Україною, хто б не стояв на місці Ц. Ради? Вихід міг бути лише один — оголошення самостійності.

І цей логічний висновок був зроблений Ц. Радою на засіданні 11—24 січня 1918 року; 4-й універсал оголошував самостійність, незалежність, суверенність Української Народної Республіки.

Крапки над і були поставлені, і протиріччя вирішилося. Делегація Ц. Ради заключила сепаратний мир, делегація російська порвала переговори, оголосивши відому заяву: *ні мир* — бо се означало б погодитися з ультимативними вимогами Германії, і в тому числі визнати договір з Ц. Радою, значить, визнати Ц. Раду за «законний» український уряд, а себе нападаючою стороною, визнати правильність твердження Ц. Ради, що війна між Ц. Радою і більшовиками є війною України і Росії; *ні війна* — бо воювати не можна було за браком війська і т. д.

Так Ц. Рада, не свідомим керівництвом, а підштовхуванням фактів дійшла до самостійности. «В неї для неї» були лагідні, солоденькі міркування про лагідний організаційний рух, щоб поволі з «передешками», осягти повне визволення. А «поза нею» було «щось сильніше за неї»: факти, об'єктивний, реальний процес реального життя, який штовхав, будив думку, *примушував* робити відповідні логічні висновки.

Погляньмо тепер на стан і ролю другого фактора революційного українського процесу — на Совіти і партію більшовиків зокрема.

Наведена вище цитата з «Коммуниста» ч. 5 говорить: «ми... не давали загальної відповіді на питання, яких же форм обопільних стосунків домагається пролетаріят України: чи домагається він кравевої автономії, федерації, самостійности, чи, може, він не бажає ніякого політичного виділу України,

доводиться зараз рахуватися з сією сидою. А незабаром, може, з весни, Україна може буде примушена рахуватися з більш численною і сильною окупацією Антанти для знищення революційної примари комунізму і для відродження «єдиної і неділимой» Росії.

Так стремління політичних блазнів утримувати в своїх руках владу будь-якою ціною привело до такого сумного стану. Ради самостійности України на шию їй повішений камінь, котрий тягне її до дна і котрий душить самих тих, що закликали собі «допомогу». Боком вилазить зараз і буде вилазити ся «допомога» Україні.

Всі сили, що борються на Україні, мусять рахуватися з сією «надзвичайною» силою. І рахуватися з двох боків. З одного боку, вони мусять, не можуть інакше, увіходити в згоду з сучасною «порушеною» окупацією, щоб використати бажання окупантів якомога скоріше добратися додому. Тут може бути «сговор», угода, торгівля, щоб передати з рук у руки, «з поли в полу» (як роблять прасоли) владу в тому чи іншому місці. Се приводить до того, що судією і вирішителем судеб України стають і надалі окупанти.

З другого боку, треба рахуватися з сією окупацією, щоб знайти відповідний шлях і відповідні сили, котрі стали б у пригоді повного визволення України від усякої окупації.

Се приводить нас до питання: яким шляхом мусить іти Україна, щоб здобути повну волю свого

життя, свого соціального, свого національного, економічного, політичного визволення?

І де ті сили, котрі можуть і повинні повести Україну в сій страшно складній і трудній боротьбі?

10. ТЕНДЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО РУХУ: САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Яким шляхом мусить іти, куди мусить прямувати Україна, щоб досягти своєї мети: повного і всебічного визволення?

Се питання підводить нас до іншого питання:

Де шукати поради, відповіді на се питання? Чи треба шукати цієї відповіді у великих і малих славетних людей? Чи шукати її в різних загальних принципах, гучних гаслах, «юридичних дефініціях» і т. д.?

Які б не були корисні ці два джерела вирішень нашого питання, — ми не можемо покладатися цілком на них, бо великі і малі славетні люди або мовчать, або говорять щось таке, що не дає прямої відповіді; або не зрозуміло, чому говорять саме так, а не інакше — се раз; а подруге, великі й малі славетні люди болять тією ж таки хвилю, що й звичайні люди, а саме: перебувають у стані людей, у котрих *der Wunsch ist Vater des Gedankens* (бажання — батько думки). Покладатися ж на загальні принципи, юридичні дефініції і т. д. не можна че-

рез те, що зміст сих принципів, дефініцій визначається знов таки людьми, так що навіть проти волі сих людей загальні принципи, дефініції часто грають роль «юридичного закону», про який відоме руське прислів'я каже: «Закон что дышло, — куда повернул, туда и вышло!»

І позаяк ми себе ввжасмо також підлеглими впливам сього часу і місця, то треба знайти таке джерело, котре могло б найменше підлягати різним «сенатським роз'ясненням» і котре саме давало б опір, різним, вільним чи не вільним, перекрученням.

Мусимо тут таки попередити читача, що ми не вільні від українських почувань. Вони є «в нас», але не тільки «для нас», — в сьому ми можемо переконати «катеринославців», які вважають себе вмістилищем «чистого інтернаціоналізму», «чистого соціалізму», «чистого комунізму». «В них для них» немає ніяких, скажемо, наприклад, почувань великоросійського націоналізму і шовінізму. Борони, Боже, нас навіть подумати про се!

Щоб ухилитися, наскільки можна, від особистих почувань, власних і чужих, навіть почувань «чистих інтернаціоналістів», — ми повинні звернутися до реального процесу революційного руху на Україні, прислухатися до мови фактів, намацати тенденцію реального українського руху. Факти — вперта річ, говорять англійці.

Щоб проаналізувати і знайти тенденцію українського руху, нам буде досить розглянути розвиток сього руху лише на протязі останніх 1917 і 1918 ро-

ків. Попередня історія має лише підготовчий і пояснювальний характер щодо самих окремих рис, деталей. Революція, ми се знаємо, розкриває наочного дійсні сили і дійсну тенденцію усякого суспільного руху, розриває всяку намітку, якою обгортаються історичні постаті і течії в період «мирного», «органічного» розвитку. Отже, і для урозуміння характеру і тенденції українського революційного руху революційні роки 1917 і 1918 мають незрівняно більше значення, ніж навіть попередній рух на протязі цілого століття.

Досить пригадати собі історію України на протязі останніх двох з половиною століть, щоб переконатися в тих надзвичайно тяжких і скрутних умовах, в яких жив і розвивався український рух. Всі страшні сили і страшенна «зброя», яку тільки давало і февдально-кріпосницьке і буржуазно-капіталістичне суспільство, було вжито для знищення українського руху не одною лише бюрократією, а й «обществом»: поміщиками, і буржуа, і «третьім елементом», і навіть «неукраїнським» пролетаріатом.

Нам можуть кинути докір, що ми порівнюємо пролетаріат «неукраїнський» з поміщиками, капіталістами і протиставляємо його «українському» пролетаріатові. Нам можуть зауважити, що ми вносимо «роз'єднання» пролетарів різних націй і штовхаємо пролетаріат до «союзу» з буржуазією. Ми живемо в такий час «чистого інтернаціоналізму», що мусимо передбачати сі докори й уваги і серйозно на них відповідати. От тим, хто спитається нас «ло-

вити», ми й мусимо сказати, що у нас іде річ не про те, як повинно бути, а як було на ділі. А на ділі було так, що неукраїнський пролетаріат ставав неприхильно до українського руху, як і взагалі до національних рухів. Він терпів його, але застерігав від «націоналізму». Проти монархії, поміщиків, капіталістів, як протест, його підтримували не тільки пролетаріат. Але далі... ні, се «шовінізм»! Се факт, з яким ми й далі ще будемо зустрічатися. І се, і тільки се ми й маємо на увазі, говорячи, що для «знищення» українського руху були вжиті заходи не одною лише бюрократією, а й «обществом». Різними шляхами, різними способами, — але результат був один: умови розвитку були занадто скрутні і неприхильні. Поліцейська заборона, тюрма, церква, преса, школа — все прилучалося для одної мети, було —

«Все к цели одной».

Виходили з різних принципових, ідеальних, корисних, суспільних, особистих міркувань, вживали різні заходи, по-різному ставилися щодо метод, — словом, свідомо чи несвідомо, хотіли чи не хотіли, а результат був один.

Тяжкий стан українського руху під час війни став нестерпним. Преса, яка ще лишалася на Україні, була задушена; всі, хто тільки виказав себе зараженим «мазепинством», були взяті, під підозрілу й уїдливу увагу царської поліції, розігнані, розташовані по різних кутках «не столь отдаленных мест», завойована Галичина, — куди перекидалися

працівники на українському полі раз-у-раз, як ставало нестерпно лишатися на Російській Україні, — була «облагодетельствована» добром російської «культури», яка персоніфікувалася в особах різних поліцейських, урядових, педагогічних, чорносотених і ліберальних обрусителів, аж до П. Струве, сього enfant terrible «опозиции его величества», цілі села й міста руйнувалися під гарматним вогнем, поля перекопувалися окопами, люд зганявся з своїх осель, країна плондрувалася. Здавалося, не встати Україні після всіх цих розрухів...

І тим більшого значення повинен набрати той масштаб революційно-національного українського руху, який виявився буквально з перших днів революції 1917 року. Говорити після прожитих днів, що все лишилося по-старому, що є «окупація і лише окупація», можуть тільки люди, котрі нічому не здатні навчитися або не хочуть бачити того, що видно кожному, хто тільки не вважає себе (і не тільки «для себе») «сосудом чистого інтернаціоналізму», і лише сліпий також не бачить основної тенденції цього руху — утворити незалежну, самостійну державу. Самостійність можна вважати за результат «отраження» окупація «в головах деяких добродіїв від несподіваних в них для них українських почувань» в такій же мірі, як, скажемо, «католинославіську точку погляду» можна вважати за «чистий в них для них інтернаціоналізм». Самостійність, яко мету українського руху, не можна також вважати однаковою з «самостійністю» гетьманщини. Навпаки, «самостійність» самостійного гетьмана і «като-

линославіська точка погляду» — рідні сестри і обидві карикатури: одна на самостійність, друга на інтернаціоналізм. І якби самостійність гетьмана була дійсним дзеркалом тієї самостійності, до якої прагнув і прагне український рух, — то над самостійністю треба було б забити осиковий кілок, якнайглибше. І якби «католинославіська точка погляду» була дійсним дзеркалом інтернаціоналізму, а не його карикатурою, — то над інтернаціоналізмом давно б стояв хрест. Але карикатура є «карикатурою і лише карикатурою»!

Самостійність — це дійсний зміст українського руху. Гадати, що український рух можна задоволити дозволом надрукувати українського букваря чи часопис або поставити на сцені українську п'єсу з «танцями й музиками», або носити червоні штани та синій жупан, або варити галушки та вареники, — самі знаєте добре, хто може так гадати. А що ж залишається з «хворобливого», як каже «Коммунист», українського національного питання після того «частного» вирішення, яке дають «комуністи України»?

Погляньмо на факти. Численні резолюції численних українських маніфестацій, зібрань, військових, селянських, робітничих з'їздів, партійних, професійних, просвітніх організацій, домагання українських делегацій до Тимчасового уряду на початок революції 1917 року ставлять на першу чергу два домагання: 1) національно-територіальна автономія у федеративному зв'язку з Росією; 2) допу-

щення на майбутню міжнародну конференцію представника України.

Ми не будемо спинятися на юридичних дефініціях автономії і федерації і на їх різниці. Нас цікавить той зміст, який укладали відповідні українські організації в се домагання. Як би ми не ставилися до факту закликів Ц. Радою окупантів на Україну, не можна віднімати того факту, що Ц. Рада на Україні користувалася досить широким впливом, і її домагання й універсали лежали якраз по фарварету українського руху і кожний раз ставали або підрахунком пройденому, або вихідним пунктом, початком нової глави в історії його розвитку. Тому то для урозуміння змісту національно-територіальної автономії нам досить лише звернути увагу на акти Ц. Ради.

1-й універсал, який оголошував автономію України після 3-місячної тяганини з Тимчасовим урядом з приводу «хворобливого» питання, прямо зазначав волю українського народу до незалежності, самостійності у внутрішніх справах України. «Одніні самі будемо творити наше життя», — говорив універсал.

Як розуміла сю формулу Ц. Рада, показує «Конституція України», статут про Генеральний Секретаріят, ухвалений на засіданні Малої Ради 16 липня 1917 року «на підставі згоди з Тимчасовим урядом від 3 липня 1917 р.», себто після реакції в зв'язку з наступом на фронті 18 червня і напередодні «липневих днів» (3-5 липня) в Петрограді і Києві; себто в результаті поступок, компромісу з Тимчасовим

урядом з огляду на непевний стан революції; себто під упадок революційної енергії взагалі, українського руху особливо, і під зріст контрреволюції. Не треба забувати, що «згода 3 липня» спричинилася (поруч з іншими подіями) до липневої катастрофи.

От як зазначає сей статут права Генерального Секретаріату:*)

§ 1. Вищим Краєвим Органом Управління на Україні є Генеральний Секретаріат Ц. Р., який формується Ц. Радою, відповідає перед нею і затверджується Тимч. урядом.

§ 19. Всі закони Тимч. Уряду мають силу на Україні з дня проголошення їх в Краєвому Урядовому Вісникові на українській мові.

«Примітка: В екстрених випадках Ген. Секр. проголошує їх іншим способом».

Всякому відомо, що 1-й універсал був оголошений на 2-му військовому з'їзді, де обурення українських вояків тягатиною з боку Тимчасового уряду, заборонаю Керенським з'їзду й ін. дійшло до найвищого напруження. 1-й універсал можна вважати не досить енергійним у домаганнях, дуже лагідним, всупереч тим палким промовам і гострим почуттям, що виявилися на з'їзді. Він зменшував, а не побільшував домагання українських мас. В. Винниченко мусів доводити, що зараз (тоді) не треба домагатися більшого і оголошувати самостійної республіки, бо 1) ми ще не встигли організуватися,

*) «Робітнича Газета», ч. 87, 18 липня 1917.

2) ми не маємо досить збройних сили в той час, коли наші вороги мають військо на Україні, 3) великі города зараз не підуть за нами, позаяк в них переважає неукраїнська людність. Виходячи з сих міркувань, треба брати те, що можна взяти. У свій час ми дійдемо і до республіки.*)

В. Винниченко висловив «офіційну» думку українських мас. Зараз автономія, щоб потім досягти самостійну республіку — ось зміст сього прагнення. Ми бачимо на сьому прикладі виправдання спостереження т. Леніна:

«Автономія, яко реформа, принципово відрізняється від волі відокремлення, яко революційного заходу. Се без сумніву. Але реформа — всім відомо — часто є на практиці лише кроком до революції. Саме автономія дозволяє нації, примусово утримуваній в межах даної держави, остаточно уконституюватися яко нація, зібрати, усвідомити, організувати свої сили, вибрати цілком відповідний момент для заяви... в «норвезькому» (мається на увазі ухвала норвезького сейму в 1903 році про відокремлення від Швеції) дусі: ми автономний сейм нації такої то або краю такого то, оголошуємо, що імператор всеросійський перестав бути королем польським і т. ін.»**)

Таким був реальний зміст і 1-го універсалу.

Нам можуть сказати, що другі думали інакше.

*) Див. В. Скоростанський, Революція на Україні, стор. 26.

***) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении, «Сборник С.-Д.», стор. 22 Підкреслення Н. Леніна.

Ми згоджусьмося і скажемо навіть, більше: коли придивляєшся до керівників українського руху, то бачиш, що вони не поспівали за ходом подій, що «сова Мінерви вилітала лише уночі», що im Anfang war die Tat (спочатку було діло), і лише потім являлося «слово». Але тим більше значення має се для нас, яко показник глибини джерела національно-визвольного руху. Стихийно, помацки, інстинктом вибирали маси свій шлях, рвали всякі «лагідні» форми і «гармонійність» різних солоденських і гучних теорій...

Ще більше в сьому переконає нас друге домагання — допущення представника України на майбутню мирову конференцію. Якщо не помиляємося, українці перші з усіх народів Росії виступили з таким домаганням. Як і взагалі український рух у Росії був зразком, на якому вчилися, до якого прислухалися, за котрим поспішали інші національні рухи Росії. Не треба мати «в себе для себе» великого розуму, щоб зрозуміти, що виступати на міжнародній арені представником народу, який перебуває в межах чужої держави, поруч з представниками цієї держави, можна лише тоді, коли фактично сей народ став самостійним і тільки бракує зачіпки зробити заяву в «норвезькому» дусі, — хоч він навіть «в себе для себе» не спромігся усвідомитися в сьому. Яко ілюстрація до сього — ось заява одного з делегатів на 2-му військовому з'їзді.

«Як ми стали самостійниками? Узнали про заборону з'їзду, про відповідь на домагання Тимчасового уряду і зрозуміли, що годі просити, треба самостій-

но переводити в життя свою роботу — і через те назвали себе «самостійниками». Але тепер ми побачили, що є самостійники, які бажать утворити окрему українську державу. До такої партії ми не належимо».*)

«Катеринославська точка погляду» може на цьому прикладові переконатися, що в масах «в них для них» ідея самостійности може бути «дискредитованою» (кажучи словами резолюції про Україну і Росію, яку ми навели раніше), і в той же час вони будуть заявляти: годі просити, треба самостійно переводити в життя свою роботу! А який народ може самостійно переводити в життя свою роботу, як не самостійний? Спитайтеся укласти їх на ложе «пролетарського централізму», якщо се слово брати в його реальному змісті, і ви побачите перед собою самостійника. А се може статися, наприклад, у такому випадкові. На Україні знов постануть Совіти. «Катеринославський» уряд, щоб виконати своє обіцяння, скликає з'їзд, або він сам збирається. І от виявляється, що на з'їзді беруть верх самостійники, скажемо, люди, що хочуть оголосити самостійність Світської України.

Що мусить робити «катеринославський» уряд? Розігнати, бо се ж «шовіністи», бо вони проти «чистого інтернаціоналізму» і т. д.

Що заспівають тоді маси, які «ізжили» «в них для них» самостійність? Певно: годі просити «кате-

*) В. Скоростанський, Революція на Україні. Підкреслення наше.

ринославіців», треба самостійно переврдити в життя свою роботу.

«Однині самі будемо творити наше життя».

Але не так склалося, як дбалосся. Наступ 18 червня, події 3—5 липня в Петрограді, 5—7 липня в Києві (обеззброєння полуботківців), розстріл богданівців, смертна кара на фронті загальмували справу автономії України, аж поки корніловська авантюра не розбила морок контрреволюції. Революція в жовтні розбила контрреволюцію. Бувша Російська імперія розсипалася на окремі елементи, «власть опинилася на місцях». Центральна Рада захопила владу, у неї є фактична змога, і тому вона вже не боїться оголосити Українську Народну Республіку в федеративному зв'язку з Росією (7 листопада). Тепер уже така республіка не задовольняє маси, але... далі покищо не можна було йти: на Україні перебувало козацьке і російське військо, яке ставилося вороже до відокремлення. «До сього (самостійности) прийде саме собою — з часом».*) А голова Ц. Ради, М. Грушевський, закриваючи 1-й київський з'їзд, на якому стався розкол, в своїй короткій промові зазначив пройдений шлях і додав, що шлях сей прямує до самостійности і що самостійність, мабуть, буде досягнена скоріше, ніж ждали. Ми знаємо, що В. Винниченко на 2-му з'їзді рахував, що до республіки дійдемо лише років через 2—3!

*) В. Скоростанський, Революція на Україні, 26.

Про самостійність, якою кінчевою метою, свідчить і та кумедна і, як на ті часи, цілком контрреволюційна теорія «соціалістичного федеративного уряду», яка не здійснилася і не могла здійснитися і яка була висунена Ц. Радою. Ц. Рада хотіла утворити російський уряд згодою окремих частин буржуазної Російської імперії: Україна, Великоросія, Дін, Кавказ, Сибір і т. д. Але така згода могла бути дійсною лише в тому випадкові, якби ці країни були політично рівноправні, незалежні, самостійні. Хиба цієї теорії полягала не стільки в ній, скільки в тому часі і об'єктивному стані України. Центральний російський уряд був — Совіт Народних Комісарів, — а Ц. Рада заявляла, що його немає, і бажає увійти з ним у згоду, якою урядом лише Великоросії. *Україна частина Росії* (так воно було і такою її вважала і Ц. Р.), *а веде себе як незалежне і рівноправне з нею ціле*, — ось протиріччя того стану, в якому перебувала тоді Україна.

І се протиріччя виявилось і на другому полі. Ц. Рада послала свою окрему делегацію в Берестя Литовське на мирові переговори. «Катеринославська точка погляду» з погордою, з виглядом ментора, кріпкого «заднім умом» (щоб не сказати інакше), говорить про помилку «визнання всеросійської делегацією в Бересті делегації Ц. Ради».*) А хай поміркує «катеринославська точка погляду» та пригадає об'єктивний стан не тільки України й її делегації, а й Росії й її делегації. Що б зробила «кате-

*) «Правда», ч. 132.

ринославська точка погляду»? Не визнала б? Але тоді кінчаються «пшиком» і всі переговори, які були збудовані на «праві націй на самовизначення», на § 9 програми більшовиків, на тому пункті, який визнається і зараз «катеринославцями». Російська делегація мусіла визнати делегацію Ц. Ради, бо «з фактами лічаться», як відомо було ще голові Тимчасового (не теперішнього!) уряду кн. Львову, бо «факти — вперта річ» — і треба мати «катеринославську» голову, щоб сього не розуміти.

Не визнати не можна було. Визнання було неповне, недоговорене, нещире. Як, з другого боку, заява делегації Ц. Ради була теж неповною і нещирою, коли вона, руйнуючи революційний «фронт» перед австро-германськими імперіалістами і «полемізуючи» (фактично дискредитуючи владу російського уряду), — в той же час заявляла про єдність «фронту», про те, що вона стоїть по один бік бар'єру з російською делегацією.

Сей суперечний стан України наочно виявився, коли прибула друга українська делегація, від ЦВК України.

Який міг бути інший вихід не тільки перед Ц. Радою, а й перед Україною, хто б не стояв на місці Ц. Ради? Вихід міг бути лише один — оголошення самостійності.

І цей логічний висновок був зроблений Ц. Радою на засіданні 11—24 січня 1918 року; 4-й універсал оголошував самостійність, незалежність, суверенність Української Народної Республіки.

Крапки над і були поставлені, і протиріччя вирішилося. Делегація Ц. Ради заключила сепаратний мир, делегація російська порвала переговори, оголосивши відому заяву: *ні мир* — бо се означало б погодитися з ультимативними вимогами Германії, і в тому числі визнати договір з Ц. Радою, значить, визнати Ц. Раду за «законний» український уряд, а себе нападаючою стороною, визнати правильність твердження Ц. Ради, що війна між Ц. Радою і більшовиками є війною України і Росії; *ні війна* — бо воювати не можна було за браком війська і т. д.

Так Ц. Рада, не свідомим керівництвом, а підштовхуванням фактів дійшла до самостійности. «В неї для неї» були лагідні, солоденькі міркування про лагідний організаційний рух, щоб поволі з «передишками», досягти повне визволення. А «поза нею» було «щось сильніше за неї»: факти, об'єктивний, реальний процес реального життя, який штовхав, будив думку, *примушував* робити відповідні логічні висновки.

Погляньмо тепер на стан і ролю другого фактора революційного українського процесу — на Совіти і партію більшовиків зокрема.

Наведена вище цитата з «Коммуниста» ч. 5 говорить: «ми... не давали загальної відповіді на питання, яких же форм обопільних стосунків домагається пролетаріят України: чи домагається він крайової автономії, федерації, самостійности, чи, може, він не бажає ніякого політичного видулу України,

домагаючись безпосереднього зв'язку кожного місцевого Совіту з всеросійським центром».

В цьому твердженні є багато правди. Ми дійсно ніякої відповіді на українське питання не давали, бо ми його і не знали, рахуючи його лише «дрібно-буржуазними витребеньками» (се ми говоримо про фактичне відношення більшовиків на Україні, а не про окремих осіб). Але тим самим, що тоді «в нас для нас» не було ніякої України, а була лише «південна Росія», ми вже давали відповідь: «ніякого політичного відокремлення, безпосередній зв'язок кожного місцевого совіту з всеросійським центром». Правда, до цього прилучалося ще «право націй на самовизначення», але то «потім» — «авось, небось, какнибудь!» А зараз «ніякого політичного відокремлення, безпосередній зв'язок кожного місцевого совіту з всеросійським центром».

Здавалося б, що ся точка погляду захищає від усякого «шовінізму», від усякої самостійности, — навіть «в нас для нас».

А на ділі до чого ми дійшли? До самостійности! Се ж факт!

Тут нас «катеринославська точка погляду» перебиває і з погордою й обуренням кричить про «скоропалительное признание за федерацией самостийности ЦИК Украины и вся эта игра ЦИК Украины в правительство...» і т. д. Алеж іншого шляху фактично не було! Якби «катеринославці» уміли «лічитись з фактами», то вони б се зрозуміли. Їм би тоді стало б зрозумілим і той «факт», що вони самі, віднімаючи навіть існування України, утво-

рюють окрему партію й окремий уряд для цієї неіснуючої країни, і що «в них для них» іншого шляху немає, і що вони тим самим, несвідомо, «в собі для себе», затверджують існування яко державно-політичної одиниці тієї країни, існування якої вони віднімають, але роблять се помацки, псуючи власну справу. Факти вперта річ — і навіть мідний лоб з ними нічого не вдіє!

Ми домагалися «безпосереднього зв'язку кожного місцевого совіту з всеросійським центром», — а під примусом подій повинні були скласти, «катеринославці» в тому числі, ЦВК України, себто центр, який мав зібрати роз'єднані українські совіти, стати «між» кожним місцевим совітом і всеросійським центром...

Ми не бажали «ніякого політичного відокремлення» — і мусіли «скоропалительно визнати за федерацією самостійність», бо ми проспали український рух і не виробили «в нас для нас» позитивної відповіді: — «так або ні» (та тоді і не можна було сього зробити) щодо України. Ми мусіли «скоропалительно» робити, бо факти — вперта річ, — як мусіли «катеринославці» зараз поспішати «петушком, петушком!» за Директорією, хоч вони й возилися і кричали весь час про повстання.

Щоб боротися з Ц. Радою на Україні — ми мусіли утворити ЦВК Сівітів України і тим самим скінчити організацію України яко державно-політичної одиниці і затвердити її фактично. Хай спробують «катеринославці» викреслити сей «пункт» з історії України!

Щоб боротися з Ц. Радою на міжнародній арені, ми мусіли послати делегацію до Берестя, себто, не бажаючи, не свідомо, ми закріплювали на міжнародній арені стан України яко державно-політичної одиниці. Хай спробують «катеринославці» викреслити сей «пункт» з історії конституювання української нації!

І сміх, і сльози, коли читаєш, як сучасний ЦК «катеринославської» партії «загибає салазки» німецькому «соціалістичному» урядові з «Полтави», тоді як до Полтави було дуже далеко і як там сидів не то Скоропадський, не то Петлюра! Але яким би «куриозом» ми не вважали сей «факт», а він, в карикатурі, свідчить про те ж: факти — вперта річ!

Щоб боротися з німцями, яких закликала Ц. Рада, — ми мусіли оголосити самостійність України. Ми мусіли, мусіли, мусіли...

Якщо про Ц. Раду можна сказати лише *cum grano salis*, з значними застереженнями, то про нас тоді можна без усяких застережень проспівати:

Без мене мене женили, —
Я на мельнице был.

На тій самій «мельниці», де мешкають і досі «катеринославці». Не даром вони навіть пишуть на зразок цієї пісні: «в них для них» і «без мене мене!»

Так під примусом фактів, подій, логікою реального революційного національно-визвольного руху на Україні — обидві найбільш авторитетні органі-

зації України Ц. Рада і ЦВ Комітет Сопітів при-
йшли до самостійности.

Були різні заміри, різні точки погляду, різні ба-
жання, різні філософічні, соціально-політичні, іде-
ологічні взагалі міркування — а результат, конеч-
ний пункт, у який уткнулися всі, був один: само-
стійність!

Були помилки, були хитання, була непослідов-
ність! Але пояснити сей результат лише «помил-
ками», «непослідовністю», «хитаннями» — се ж...

«Все удача да удача, — дайте ж хоть каплю ра-
зума!» — говорив Суворов тим, хто пояснював всі
його «победы и одолення» тільки «удачею», «ви-
падкоком».

«Все помилки та непослідовність, — дайте ж хоч
каплю історичного змісту сьому процесові!» —
скажемо ми і додамо: бо тоді взагалі не можна
нічого зрозуміти в історії, якщо ми будемо керу-
ватися методом «каторинославців».

11. РЕВОЛЮЦІЯ В АВСТРІЇ. ГАЛИЧИНА

Наша аналіза тенденції українського руху була б
не повна, якби ми не звернули уваги на ще одну
і невідрізниму рису сього руху.

Револуційний український рух відбувався го-
ловним чином на російській Україні. Але події
сього руху відбивалися також і в Галичині, в ав-
стрійській частині України.

І в попередні часи сі дві частини, насильниць-
ким чином розірвані одина від одной, ніколи не гу-
били зв'язків між собою. Перерізані штучно кор-
доном, власне Україна і Галичина з природного,
етнографічного, соціально-економічного і побутово-
го стану являли собою щось ціле, яке мало й свої
історичні традиції. Тому то український рух по
один бік кордону мав великий вплив на судьбу його
по другий бік. Російська Україна і по кількості на-
селення і по території складала майже в десять раз
більшу частину, ніж Галичина. Але вона жила в
далеко скрутніших політичних обставинах, ніж
Галичина. Самодержавна царська Росія накладала
далеко міцніші ланцюги, ніж Габсбургська «клап-
тева» подвійна чи потрійна монархія.

І тому то Галичина займала «не по чину» велике
місце в історії українського розвитку. «Український
П'ємонт» — так прозвали Галичину як осередок
українського руху, де ніколи не потухало його ог-
нище і відкіля воно кидало іскри на другий бік кор-
дону.

Російська революція справила величезне вражен-
ня на галицькі партії, на галицьке громадянство.
Все, що тільки було політично незалежного і націо-
нально свідомого, ставилося страшенно вороже до
«Московщини». Москва знищила політичну волю
України, Москва душить українство, головний наш
ворог — Москва. Такий був настрій. Все дозволене,
все гаразд — аби тільки визволити з московської
неволі Україну. Звідси лише один крок до «Союзу
Визволення України», який не цурався прямої до-

помоги з боку австро-германського уряду. «Генеральні штаби в сучасній війні пильно стараються використовувати всілякий національний і революційний рух в таборі їх ворогів, німці — ірландське повстання, французи — чеський рух і т. і.»*) Безумовно, що австро-германські імперіялісти були не від того, щоб використати й український рух, готові були для сього дати й грошей, дозволяли вести пропаганду між полоненими і т. д. Безумовно, що були партії і групи, які не цуралися цієї допомоги. Але вважати за се український рух яко австро-германську вигадку — се ж до лица лише російській буржуазії, яка кожний раз лякала маси «німецькими грішми», бо кожний уявляє собі світ, судить по собі.

Коли сталася в Росії революція — відношення з боку українських партій, навіть з боку «Союзу Визволення України», змінилося. Російська революція, що виставила такі яскраві гасла, викликала надії на скорий «мир и в человецех благоволение». Старі царські ланцюги впали, а все громадянство Росії з великим захопленням змагається за «мир на підставі самовизначення народів»?

Невже у власній країні воно не дасть «самовизначитися»?

Багато галицьких політичних і громадських діячів були розташовані по різних кутках Росії. Тепер

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборник С.-Д.», стор. 27.

вони зібралися в Києві. Таким чином встановлено було безпосередній зв'язок з Галичиною.

Галицькі партії прямо й одверто виставляли два гасла, які доповнювали одне одного: 1) гасло об'єднання двох частин, російської й австрійської, українського народу, 2) в одну незалежну самостійну державу.

На російській Україні активну роллю грало лише друге гасло — організації українського народу в вільну, незалежну, самостійну державу. Перше гасло не мало активного значення, не тому, що воно було зайве і побічне для національно-визвольного руху, а тому, що російська революція тоді обмежувалася лише рештою території бувшої Російської імперії. Здавалося, революція не знайде відгуку по той бік військового фронту, війна буде скоро скінчена, і національне питання буде вирішене на майбутній незабаром мировій конференції. Тим більшої ваги набирало домагання допущення представників українського народу — не відрізняючи російської й австрійської частини — на сю конференцію.

Про мирову конференцію лише балакали, але ніяких заходів ніхто не вживав, аби хоч поставити питання про місце і час конференції. Зате про соціалістичну конференцію у Стокгольмі балачок було досить. Українські соціалістичні партії жваво обговорювали питання майбутньої конференції й підготовлялися до посилки делегації. Галицькі с.-д. навіть вислали своїх делегатів до Стокгольму з ме-

морандумом, в якому між іншим стояли оті два домагання.

Отже, активної агітаційної ролі в революційно-національному рухові на Україні домагання об'єднання з Галичиною не грало, що не означало, що воно оставлене поза увагою. «До сього прийде саме собою, з часом».

Окупація України мала величезне значення з сього погляду. Оцінити зараз у поважній мірі вплив сього фактора не можливо. Але одного не можна віднімати. Як би ми не ставилися до закликів німецького війська, як би ми не ганьбили і не плямували сей акт Ц. Ради і яке б шкідливе для самого діла національного визволення України враження на самі українські маси воно не мало, — одне без сумніву: в той час, коли окупація України обірвала зв'язки з Росією, вона наблизила російську Україну до Галичини. Але се акт двобічний. Наближаючися до Галичини, Україна тим самим притягувала її до себе. Австрійська делегація в Бересті з Чернінім на чолі і австрійський уряд у Відні добре розуміли се, тому то вони так холодно ставали до миру з Україною, тому то австрійський райхсрат так довго тяг справу з ратифікацією мирового договору з Україною.

Австрійська (і германська) революція явилася тим фактором, на який менше всього покладали свої надії українські партії. Політика згоди, політика дипломатії — ось яким шляхом гадали й бажали йти українські партії.

Австрійська революція вивела українське питання на новий шлях — революційної боротьби і творчости широких народних мас.

До нас доходять лише уривчасті чутки про події в Австрії. Але основні риси сього руху нам відомі. На місці колишньої імперії Габсбургів постали окремі національні самостійні республіки. Можливо, що процес сей скінчиться новим об'єднанням. Але сподіватися, що будуть відроджені цілком старі кордони, нам здається зайвим.

Що торкається цікавого для нас боку австрійського революційного руху, то ми маємо газетні звістки про «Східню Народну Республіку», республіку Української східньої Галичини, на чолі якої стоїть Національна Рада. Ми, далі, маємо звістки про заходи скликання установчих зборів. Ми маємо звістки про бої українців з поляками з-за Галичини (поляки вважають і східню Галичину польським краєм) і т. д. Сі звістки неповні, але вони досить свідчать про одне. З початком австрійської революції в історії українського руху починається нова глава. Гасло об'єднання Галичини з Україною поставлене ходом подій на чергу дня — і хочеш чи не хочеш, а з ним мусиш рахуватися.

Таким чином, головною тенденцією українського національно-революційного визвольного руху є конституювання українським народом себе, незалежної від старих кордонів, яко націю, яко, незалежний, самостійний державно-політичний організм.

12. ЧИ МОЖЛИВА НЕЗАЛЕЖНА ВІД РОСІЇ УКРАЇНА?

Так то так, да з хати як? Ми не віднімаємо, що тенденцією українського руху є стремління утворити самостійну незалежну державу, з'єднатися, зібратися, сконституюватися яко нація. Але стремління до утворення самостійно-незалежної держави не є чимось лише українському рухові властивим, воно є тенденцією всякого національного руху. Наша марксистська програма у § 9 виставила гасло: право націй на самовизначення. А зміст сього гасла лише єдиний: право кожної нації на утворення самостійної незалежної держави, бо, як показує історичний досвід, нація самовизначалася, мала таку тенденцію, лише в самостійну державу. Але се ще не означає, що всяка нація може скластися в самостійну незалежну державу. Той же історичний досвід переконує нас, що багато націй згнулоло зовсім, інші розсипалися, треті напівасимілювалися, четверті залишилися в межах чужої держави і т. д. І той же український національний рух, його історія, його результат (гетьманщина) переконує нас, що «в сучасних умовах нинішнього світового господарства самостійна Україна не можлива».*) — Так можуть нам сказати.

Се дуже добре, — скажемо ми, що ви пригадали зміст «абстрактної» формули «право націй на самовизначення». Краще пізно, ніж ніколи.

*) «Извещение...» Тезиси Орг. Бюро, стор. 16.

Але в якій мірі справедливе твердження «тез Орг. Бюро», що історичний національно-революційний рух на Україні є «політичним висловленням того факту, що самостійна Україна в умовах нинішнього світового господарства неможлива»? Дійсно, коли б се було так, то було б безглуздом змагатися за самостійну Україну. Отже, наскільки се справедливе?

На жаль, тези О. Бюро більш постулюють, подають нам «абсолютні» істини, — а не доводять. Тези розкривають реальний зміст тої допомоги, яку одержала Ц. Рада від германського імперіялізму, розказують, як австро-германський імперіялізм використав український національний рух, як вони на місце Ц. Ради поставили «самостійного» гетьмана, — взагалі як Україна попала в пазурі австро-германського імперіялізму. Все се правда, — алеж чи досить сього, щоб постулювати: ergo, самостійна Україна в умовах нинішнього світового господарства не можлива? Ні, не досить. Се лише показує, які труднощі, які несподівані перешкоди виникають на шляху визвольного від пут капіталу руху взагалі, національного визвольного руху в тому числі. Ніхто не сперечається, що шлях трудний, що визвольний рух може бути використаний тим чи іншим імперіялістичним хижакком. Хіба руська революція 1905 року не була використана тією ж Германією, Францією і т. д.? Хіба нинішня революція не була використана Центральними державами? Але що б ви сказали про людей, котрі на підставі сього зробили висновки: сі факти доводять, що республі-

канська Росія в умовах нинішнього світового господарства не можлива, що може існувати лише монархічна Росія? Ça dépend! Розуміється, ми не маємо гарантії, що на випадок перемоги контрреволюції нам не настановлять царя. Але може й не настановлять, не можна буде настановити. Так само і з самостійністю України. Ми вже вказували на силу-силенну різних «об'єдинителів». Нічого несподіваного не буде, коли й об'єднають. А може й не об'єднають. Які б не були страшні Вілсони, Ллойд-Джорджі, Клемансо і tutti quanti, а «факти» можуть перемогти і «переконати» світових імперіялістів. Історія має свій шлях, який визначається не одними президентами, банкірами, «фінансовим капіталом».

Ні, таких доказів мало. На підставі їх не можна робити того висновку, який роблять «тези».

Але погодимося з ними на хвилину, прийнемо їх на віру, повіримо авторитетній заяві О. Бюра.

Повірно, що самостійна Україна в умовах нинішнього світового господарства не можлива. Що ж се доводить? Що вона не можлива і в умовах майбутнього соціалістичного господарства? Адже ж «тези» говорять не про сучасну, не про буржуазну, а про майбутню Світівську Україну. Самостійна Світівська Україна можлива? Розуміється, в умовах нинішнього світового господарства «не можлива» Світівська Україна, як «не можлива» і Світівська Росія. Але чи можна зробити звідси той висновок, що «самостійна Росія в умовах нинішнього світового господарства не можлива»? Потім, ми гадаємо, що подбати про приєднання до буржуазної

Росії буржуазної України — се діло Мілюкових, Родзянок і світових імперіялістів, що стоять за їх спиною. Ми гадаємо, що О. Бюра міркувало про Світівську Україну, коли воно виставило гасло об'єднання (на федеративних засадах). Отже, самостійна Світівська Україна — можлива чи ні?

Наведемо відповідну до сього аргументацію.

«7. Україна являється в сучасний момент відносно Світівської Росії форпостом контрреволюції, наслідком чого Світівська власть Фед. Рос. Сов. Республіки кровно заінтересована в тіснішому союзі з повстанським робітничо-селянським урядом України. Встановлення тіснішого зв'язку між Росією й Україною докраю необхідне й тому, що, відрізана від України, робітничо-селянська Північ попадає майже у безвихідне становище. А тому, з огляду на те, що робітники і селяни України заінтересовані в існуванні світівської влади на Півночі, необхідно відстоювати встановлення федеративного зв'язку робітничо-селянської України з Росією.»*) Оце і все.

«Відрізана від України, робітничо-селянська Північ попадає майже у безвихідне економічне становище». Хай так. Який висновок треба звідси зробити? Ви говорите — приєднати Україну до Росії. А ми скажемо, навпаки: «самостійна Росія ні в умовах нинішнього, ні в умовах майбутнього світового господарства не можлива, бо відрізана і т. д., а

*) «Извещение», стор. 16—17.

тому приєднаємо Росію до України». Каравул, шовінізм, націоналізм!

Какой бы шум вы подняли, друзья,
Когда бы это сделал я!

А ми гадаємо, що при самостійній, дійсно самостійній, не на бомазі і на словах, а на ділі самостійній Україні робітничо-селянська Північ не перебувала б у стані «майже безвихідному». В усякому разі не в гіршому, ніж при «об'єднанні». Ви думаєте, СРСР самостійна Україна не дала б хліба, цукру, вугілля і т. д.? А ми гадаємо, що дасть, з більшою охотою і щирим серцем, ніж тоді, коли її приєднують із-за цукру, вугілля, хліба і т. д.

«Робітники і селяни України зацікавлені в існуванні совітської влади на Півночі». Так, зацікавлені. Але хіба ся зацікавленість не полягає якраз у тому, що совітська влада на Півночі є найбільшою і найкращою гарантією в «нинішніх умовах світового господарства» того, що національне поневолення українського народу, народу робітників і селян, незабаром скінчиться повним визволенням? А повне визволення — се самостійність! Чи, може, ми помиляємося?

Ні, тих аргументів, які подало О. Бюро, занадто мало для висновку: самостійна Україна в умовах нинішнього світового господарства не можлива. «Теза» лишилася не доведеною.

Переходимо до «катеринославської точки погляду». Ми вже знаємо, що «катеринославська точка погляду» є офіційною точкою погляду і комуністів

України і Тимчасового уряду. Хай же читач не жалеться, коли ми його зараз будемо частувати довго сією стравою.

Зазначивши, що України нема, що раніше була «Південна Росія», тепер стала «південна частина окупованої Германією на сході області», що є «окупація і лише окупація» —катеринославська точка погляду ставить таке запитання: «чи відповідає, чи суперечить 'самостійність' України економічній її природі і тенденціям економічного розвитку?»

На думку «катеринославської точки погляду», се запитання рівносильне другому:

«Чи утворив економічний розвиток України за останні десятиліття такий обопільний економічний зв'язок України з Росією, який служив би матеріальною основою для з'єднання сих двох країн і суперечив би відокремленню однієї від одної, чи входження України в склад Росії було результатом тільки політичного пригнічення і насильства?»

Ось цілком відповідь на сі питання:

«Загальноновизнаним місцем являється твердження, що основою, базою сучасного господарства являються потрібні — вугілля, руда, чавун.

«Де ж міститься ся база народного господарства Росії?»

«В Росії базою господарства країни, його фундаментом є важка індустрія Донецького басейну.

«Із Донецького басейну йшли імпульси до життя всьому господарству, всій Росії. Досить декілька цифр.

»В 1913 році Донецький басейн дав промисловості 1561 мільйон пудів вугілля з спільного російського видобутку в 2223, себто більше 70 відсот. усього видобутку Росії.

«Донецький вугілля обслуговував, попри південну індустрію, з котрою він нерозривно зв'язаний, залізниця, залізничний і переробний Пітер, текстильну Москву, пароплави і т. д.

«Основним джерелом чорного харчу для Росії був Донецький басейн.

«Він же — його металургійні колоси, — котрі злилися з вугіллям і рудою в комбіновані міцні підприємства, дає російській промисловості другу за вугіллям необхідну складну частину харчу промисловості: чавун, залізо, сталь.

«У 15 році південь подав 99 відсот. усіх, що поступили на руський ринок, двотаврових балок і швелерів. 79 відсот. великих рейок, 68 відсот. сортового металу, 96,7 відсот. усього катаного дроту. Пересічно $\frac{3}{4}$ всього чавуну, сортового залізного й сталевого продукту, що поступав на ринки Росії, в останні роки постачав південь.

«У ланцюзі сучасної індустрії Донецький басейн складає якнайбільш невідірване кільце.

«Всякі спроби, маніловські спроби викинути при огляді перспектив майбутнього це кільце з ланцюга російської індустрії являє собою або самообман, або реакційну утопію.

«Урал, Підмосков'я, Кузнецький район покищо обслуговують чисто місцеві потреби і мають місце-ве більш-менш велике значення.

«Потрібні десятки літ упертої революційної роботи, щоб змінити вагу цих районів в загальній системі російської промисловості.

«Але зв'язок сей не однобічний, не перетворюється в однобічну, вигідну одній країні залежність.

«Не дурно ж, навіть руські поміщики і капіталісти, захопивши владу на Україні для поширення її на всю Росію, не наважуються, не дивлячись на всю свою ненависть до Совітської Росії, розривати економічні зв'язки з Росією: примара мануфактури, керосину, нафти, лісу стоїть перед ними.

«Текстильна промисловість України перебуває в початковому стані, і Германія нічого їй дати не може... Нафту може дати Україні лише Росія і ліс також... Припинення російського машинобудування з-за відсутності підвозу 'українського' вугілля, б'є промисловість півдня, лишаючи її без необхідного знаряддя продукції.

«Ми розглядаємо основне в якнайгрубших рисах. Але непотрібно досить точних цифр і деталей, щоб визнати основний факт: останні десятиліття економічного розвитку України утворили таку економічну зціпленість України з Росією, що ми в праві визнати суперечність виділу України її економічному розвитку, а значить і невідкличне обурення продукційних сил України проти всього відокремлення».

Все.

«Невідкличне обурення продукційних сил України проти відокремлення». Се звучить зовсім «по-

марксистськи!» І як мало потрібно, щоб зробити сей «страшний» висновок!

Подумайте тільки: «самі» продукційні сили обурюються проти відокремлення України. А відомо ж кожному, навіть і марксистові, який не вчився в семінарії, що продукційні сили в «последнем счете» визначають весь суспільно-економічний, політичний, ідеологічний розвиток і життя суспільства. Се ж «база» — і «база» обурюється проти «відокремлення». Що ж дивного, що самостійність України полетить сторч, коли «база» обуриться! От що значить учені люди, так тобі розпишуть, як на долоні!

«Він лякає, а мені не страшно», — казав Л. Толстой про «страшного» Л. Андреева.

«Катеринославці» нас лякають «базою», а нам не страшно сієї «бази». Вони хочуть нас побити «базою», а ми по їх «базі».

Що важка індустрія і гірництво Донецького басейну грало першорядну роль у всьому господарстві Росії — се відоме кожному.

Що Україна не має своєї текстильної промисловости, що нафту і керосин, мануфактуру вона одержувала головним чином з Росії — се теж відоме.

Що економічні зв'язки були обопільні — се теж безперечний факт.

Але що тут нового, і при чому тут «обурення продукційних сил проти відокремлення»?

Всякі економічні стосунки між всякими країнами — і незалежними державами, і між метрополією

і колонією і т. д. — мають більш-менш обопільний характер, що ще не свідчить про їх однаковий стан, про їх економічну рівноправність, однаковою заінтересованість.

Немає жодної країни, котра не була б економічно зв'язана з другими країнами, котра задовольнилася б всі свої економічні потреби власними силами, котра являлася б «господарською автаркією», — що не перешкоджає існуванню незалежних, самостійних держав в умовах нинішнього світового господарства.

«Катеринославська точка погляду» не знає, «що до чого», як говорив т. Ленін. Їй треба було довести, що «продукційні сили сбурюються проти політичного відокремлення України», а вона говорить про відомі всім економічні зв'язки України і Росії, які не мають нічого специфічного, відмінного від загальних економічних зв'язків сучасного господарства.

Їй треба було показати, як сі економічні зв'язки впливали на політичні, а вона задовольнилася однією «вжасно науковою» тезою: продукційні сили обурюються проти відокремлення! Треба було перейти від економіки до політики, від «продукційних сил» до «відокремлення», — се треба було зробити, раз уже берешся доводити. Що й казати, се трудніше, ніж постулювати «абсолютні» істини. Перехід від «продукційних сил» до «відокремлення» не такий простий, як то уявляє «катеринославська точка погляду». І якби вона спромоглася се зробити, то ми дуже боїмося за цілість і непорушність тези:

продукційні сили обурюються проти відокремлення.

«Катеринославська точка погляду» поставила питання: «Чи входження України в склад Росії було результатом тільки політичного пригнічення і насильства?»

Вона, мабуть, гадає, що об'єднали «продукційні сили». На жаль, прямої відповіді ми не одержали. А якби «катеринославська точка погляду» здатна була щонебудь розуміти і знати, «що до чого», то вона б помітила, що відношення і економічні зв'язки Росії й України мають переважно характер відношення економічних зв'язків сучасних «великих» держав до власних колоній. «Великі» держави теж зв'язані з своїми колоніями економічно, і «продукційні сили обурюються проти відокремлення». Але обурюються «продукційні сили» «великих» держав? Навпаки, «продукційні сили» колоній обурюються проти «об'єднання».

«Катеринославська точка погляду» з погордою киває на російських контрреволюціонерів, поміщиків і капіталістів, які намагаються відродити «єдину і неділиму» Росію. Ми певні, вони хочуть се зрозуміти теж тому, що «продукційні сили України обурюються проти відокремлення». І ми певні, що російські поміщики і капіталісти багато краще знають смак «продукційних сил», що об'єднували Росію й Україну. «Катеринославці» перед ними просто «мальчишки и щенки».

І коли діло дійде до «економічного» обґрунтування їх стремління до відродження «єдиної і неділимої»

Росії, то вони розведуть таку «марксистську» філософію, що «катеринославці» перед ними виявляться просто-на-просто великоруськими дрібними буржуа, лавошниками, котрі ледве можуть упоратися з своєю крамничкою, а туди ж сунуться судити про «важку продукцію», «металургійні колоси», «комбіновані підприємства». Комбінацію з трьох пальців, а не комбіновані підприємства їм розглядати! Як заблудилися між трьох сосон їх пошехонські батьки, так і синки блукають досі.

Точнісінько такі речі вели в чисельних комісіях представники першого Тимчасового уряду з делегаціями від різних українських організацій і партій.

І в частині «інтернаціоналізму» кадетсько-октябриські поміщики і капіталісти «сто очков вперед дадут». «Катеринославська точка погляду» зробила так невлучно доказ про економічні зв'язки, що вишло, ніби Росії дуже потрібна Україна, а що ж до України, то тут... «обопільна вигода». вийшло, що Україна винувата вже тим, що комусь «хочеться кушати». А от у кадетів так не виходить. У Полтаві в кадетській газеті «Полтавський день» була надрукована стаття проти автономії України теж через те, що, мовляв, продукційні сили України проти автономії, і стаття була написана так гарно й «інтернаціонально», що власне Україні пошкодить автономія, а не Росії — Росія нічого майже не згубить.

У кого більше «інтернаціоналізму»? Їйбогу, у кадетів!

Ні, «продукційні сили» «катеринославської точки погляду» не «витанцювалися», і скільки й як би вони не «обурювалися», а нам не страшно.

Погляд «катеринославської точки погляду» є лише однією з відмін того, що т. Ленін назвав «імперіялістичним імперіялізмом». Економіка — база, політика — надбудова; економічний зв'язок існує, ergo — «продукційні сили обурюються проти відокремлення»!

Що політика залежить від економіки — се так. Але пристосування політики до економіки йде не за «катеринославським» зразком. Воно далеко складніше, трудніше, не так просте, не так безпосереднє.

Буває так, що «економічні зв'язки», «продукційні сили» викликають не політичне об'єднання, а політичне відокремлення. Се процес двобічний і діалектичний. «Продукційні сили» і «економічні зв'язки» колонії обурюються зовсім в іншому напрямкові, ніж «продукційні сили» й «економічні зв'язки» «метрополії».

«Економічні зв'язки» й «продукційні сили» Норвегії і Швеції привели в 1905 році до відокремлення, а не до об'єднання, не дивлячись на те, що там їм був більший простір, ніж у відносинах між Україною і Росією. Не треба учитися в «катеринославській» семінарії, щоб знати і зрозуміти, що ці зв'язки і стосунки були аналогічні зв'язкам і стосункам між «метрополією» і «колонією».

Не дурно ж література по національному питанню говорила про «анексію» Росією між другими країнами й України.

13. ЯК ПИШУТЬ ІСТОРІЮ?

Ми тількищо бачили, що «теза» «катеринославської точки погляду»: продукційні сили України обурюються проти відокремлення — має зовсім певну «базу», насипану з піску всім відомих і не зв'язаних «катеринославцями» у непорушний бетон істин, не дивлячись на страшні слова, які вживають «катеринославці»: «металургійні колоси», «комбіновані підприємства», «продукційні сили» і т. д.

Але се ще не означає, що всякі звертання до «базис», до «продукційних сил», до «економіки» зайві й непотрібні, коли справа йде про політичне питання. А питання самостійності України — се питання політичне. Навпаки, дослід усякого політичного питання з боку «базис», «економіки», «продукційних сил» дуже корисний і заслуговує якнайбільшої уваги. Бо всяке політичне питання має свою економічну базу, як має, тягне за собою і свої економічні наслідки, впливає в тому чи іншому напрямкові на розвиток продукційних сил, викликає з їх боку або обурення, або «задоволення». Тільки ці зв'язки, наслідки і впливи мають зовсім не «катеринославський» вигляд.

Спробуємо й ми поглянути на «базу» українського національно-визвольного руху. Як ми пильно не слідкували за тією літературою, яка була в Росії за останній рік написана «з приводу» України, ми не могли помітити навіть бажання підійти до нього з цього боку. Агітаційні справи, розуміється, важливі справи, але й для них не пошкодив би

такий дослід. Ми цілком погоджуємося з поглядом В. Скоровстанського, висловленим ним у передмові до своєї брошури: «Револуція на Україні». «Правда, — пише він, — що Україна користується ось уже коло півтора року досить значною увагою серед письменницького люду. Вона з задоволенням могла б подякувати за сю увагу, якби... якби ся увага була звернена на неї, а не з приводу неї. Списані цілі купи бомаги і проліті річки чорнила з приводу України, а про неї, як се не дивно, майже ні слова. Усі писання з приводу України можна б резюмувати віршами М. Лермонтова з його «Пророка»:

Смотрите, дети, на него,
Как он угрюм и худ и бледен,
Смотрите, как он наг и беден,
Как презирают все его.

Мораль, навчання, проповідь з приводу України, а про Україну, чого і як її всі «презирают», — ні слова».*)

Нам відома лише одна спроба підійти до України з цього боку. Се «Історія революції на Україні» т. І. Кулика, котра друкується в «Вісникові Укр. відділу Нар. ком. справ національних». В ч. 3 цього «Вісника» ми маємо главу: «Автономія—федерація—самостійність», на якій ми й мусимо зупинитися.

Ми не знаємо питомої ваги в офіційних поглядах партії «теорії» т. Кулика. Ми не знаємо, як ста-

*) В. Скоровстанський, Револуція на Україні. Стор. I—II.

витья до неї офіційна «католинославська точка погляду». Ми все ж гадаємо, що погляди т. Кулика не є лише його особистими поглядами.

Кулик птичка невеличка,
А все ж таки птичка*)

Отже, розглянемо його міркування з цього приводу. Ми знову наведемо цілком відповідне місце, хоч читач, може, буде і невдоволений. Кажуть: «Дайте мені окрему фразу, і я кожного автора доведу до шибениці». От щоб уникнути ролі такого судді, ми старасмося наводити не тільки окремі абзаци, а й контекст, а й указуємо, в якому зв'язку сказана та чи інша фраза.

Ось це місце:

Елементи, що стояли на чолі національного руху на Україні, розпадаються на такі частини:

«а) заможних селян, що бажали утворити спеціальний український земельний фонд і не хотіли поступитися частиною землі, яка мала розділюватися селянам з Великої Росії.

«в) українських кустарів-ремісників — ганчарів, ткачів, які бажали уникнути конкуренції товарів російської продукції, головним чином — мануфактури.

«Обидвом отсим групам були близькі сепаратистські стремління, одначе повне відокремлення,

*) Ми дуже просимо шановного т. Кулика пробачити нам сю «вольность». Вірш сей переказав нам сам т. Кулик. Ми навели його тут не для того, щоб образити т. Кулика, якого ми щиро поважаємо, а тому, що «з пісні слова не викинеш».

зв'язане з проведенням таможенних кордонів, не було в їх інтересах, позаяк майже весь хліб та більшість виробів кустарів продавалися у Велико-росії. Для них було досить автономії, особливо при федеративному устрої Російської Республіки.

«Що ж торкається других частин —

«с) буржуазної інтелігенції, що мріяла стати українською бюрократією (чиновництвом) при утворенні самостійної держави, і

д) великої буржуазії, фабрикантів і поміщиків, що становили меншість, — то в їх інтересах, безперечно, було повне відділення України від Росії.

«І останні два, не зважаючи на те, що їх була незначна меншість, уперто вели свою роботу, притягуючи потроху за собою решту. Крім матеріальних вигід, тут проявлялися, з одного боку, ненависть до Росії, яка впоїлася протягом довгих років рабства, а з другого (і се найважливіше) — страх перед російською революцією, яка набирала все більш означеного пролетарського характеру.

«Осей то страх примушував їх вести все більш активно свою шкідливу працю, прикриваючись дво-значними гаслами (льозунгами) в роді: 'Через автономію і федерацію до самостійности' і т. д., або зовсім ховаючи свої таємні наміри.

«Таку ж політику таємного, але певного зближення до самостійности провадив і орган дрібно-буржуазної влади на Україні — У. Ц. Рада».

Ми навели без усяких змін цитату, виключаючи лише друкарські помилки, од слова до слова, не міняючи «ні титла, ніже тії коми (точки)».

Поперед усього нам хотілося б запитати т. Кулика ось про віщо. Ми гадаємо, що його класифікація є повною. В яку рубрику тоді треба поставити пролетаріят України? Що відстоювали, як ставилися до «автономії — федерації — самостійности» пролетарські партії?

Перше, що кидається у вічі в сій аргументації, — се «кандачок».

Національний рух є буржуазним рухом. Ergo, се лише буржуазія виставляла національні домагання федерації й самостійности.

Дрібна буржуазія відзначається непослідовністю, боязкістю виставляти рішучі гасла, — ergo, для неї «було досить автономії». Велика буржуазія, поміщики і капіталісти, а також інтелігенція, що мріяла стати бюрократією, більш рішучі — ergo, вони відстоювали самостійність.

І т. д. і т. ін.

Розглянемо його докази.

Ми залишимо покищо селян з їх земельним фондом, про се поговоримо далі.

Т. Кулик каже, що для селян і «кустарів-ремісників — ганчарів і ткачів» треба було уникнути конкуренції товарів російської продукції. Але як вони могли уникнути при автономії? Хіба автономна Україна могла стати їм у пригоді? Хіба автономний уряд України міг встановити таможенні кордони, щоб брати мито з «російських» товарів або навіть цілком заборонити їх продавати на Україні? Ні, бо се було б уже встановлення таможенних кордонів», а т. Кулик сам говорить, що се «було не

в їх інтересах». Так чим же допомогла б автономія ткачам і гончарям? Се таємниця т. Кулика.

Далі. «Більшість виробів кустарів продавалися в Великоросії». Значить, ткачам і ганчарям нічого було жаяхатися конкуренція «російських товарів», бо вони самі були конкурентами «великоруських виробів».

Скажіть, будь ласка, при чому тут таможенні кордони, вироби кустарів і «мазепинство»?

А при тому, що є «кандачок»: український рух — дрібнобуржуазний рух; дрібна буржуазія — се селяни й «ремісники-кустари»; ремісники-кустари маюць свою «економіку», вироби; так їхні горшки лопаються та й годі: будемо варити лише при автономії!

Що український рух майже виключно має дрібнобуржуазний характер і що кустарі, а особливо селяни маюць своє відношення до нього — се так, але не так, як то гадає т. Кулик. Бо горшки кажуть, що будуть варити лише при автономії, а український рух каже: назви хоч горшком, а мене в піч автономії не посунеш!

Далі. «Буржуазна інтелігенція, що мріяла стати бюрократією». Інтелігенція дійсно брала безпосередню і жваву участь в українському, як і в усякому іншому, робітничому теж, рухові. Буржуазна інтелігенція мріяла стати бюрократією. Але й пролетарська інтелігенція не цурається бути, скажемо, бюрократією совітської республіки. Чи, може, т. Кулик це буде заперечувати? Але чого ся буржуазна, — треба б сказати: дрібнобуржуазна (та

й не вона одна) — інтелігенція бажає обов'язково самостійности? Може, для неї було б досить автономії?

Хіба та «автономія» про яку говорив т. Кулик, не потребує бюрократії? Чи, може, ся бюрократія буде при його «автономії» надіслана в центр?

Інтелігенція українська з початку задовольнялася саме «автономією», а до самостійности її довели самі.

Інтелігенція грала велику роль в українському рухові, мріяла бути бюрократією (хто тільки не мріяв і не мріє), — але не «с кандачка».

Далі. Поміщики і капіталісти, що склали меншість, мали безперечний інтерес у повному відокремленні України від Росії!

Т. Кулик! За кого ви вважаєте своїх читачів? За що знущаетесь? За що глузуете?

Поміщики й капіталісти — за відокремлення?! Де? Коли? Як? Кепський смак повинен бути у ваших читачів, щоб повірити вам! Війтеся Бога, соромтесь людей, т. Кулик!

Ся ж революція відбувалася на наших очах, вона продовжується, — а ви думаете, що ми забули?

Укажіть хоч одну групу поміщиків і капіталістів, котра б мала хоч якийнебудь вплив на український рух?

Навпаки, наш щоденний досвід нашого життя переконував і переконує, що поміщики й капіталісти за «єдину і неділиму» Росію!

Візьмім самого найкращого, зразкового представника українського панства, поміщиків і капіта-

лістів. Се — Скоропадський. В ньому з'єдналося все: царський генерал і бюрократ, поміщик і капіталіст, нащадок старого українського роду, перший отаман вільного козацтва, перший (і гадаємо, останній) гетьман «самостійної» України, — словом, перший чоловік на Україні, а потрібно було сидіти йому на гетьманському стільці і держати гетьманську булаву цілих 2¹/₂ місяці, аж поки він дійшов до сумного для нього висновку:

«Україна може бути тільки самостійною! Повірте, іншого виходу нема».

І як тільки змінилася ситуація, Скоропадський розсамостійнюється і оголошує своє бажання «відродити єдину і неділиму Росію». В сій Росії він буде грати зовсім не поршорядну ролю, він одійде на задне місце, — а ні, давай все ж таки єдину і неділиму! На меншому не помириться!

В домаганні відокремлення України від Росії, «крім матеріальних вигод (се для поміщиків і капіталістів були матеріальні вигоди у відокремленні!! Тих, що весь час уперто і рішуче стоять за «єдину і неділиму'!!), тут проявлялася, з одного боку, ненависть до Росії (ненависть у тих, хто спить і бачить єдину і неділиму Росію!!!), яка впоїлася протягом довгих років рабства (се поміщики й капіталісти були в рабстві!!! Бідні поміщики та капіталісти!!! А ми й не знали), а з другого (і се найважливіше) — страх перед російською революцією (бач, поміщики і капіталісти ховалися в відокремленні України від жаху революції! Се ті, що найкращий захисток вважали, вважають і

будуть вважати в відродженні «єдиної і неділимої» Росії!!)»!

С кого они портреты пишут?

Где разговоры эти слышат?

А если и случилось им, —

то певно в «катеринославської точки погляду»! Але

Мы их слышать не хотим, —

гарного потрошку, а то шунок зіпсується, «желудок испортится». Досить сього добра!

14. УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ НА ТЛІ СУЧАСНОГО КАПІТАЛІСТИЧНО- ІМПЕРІАЛІСТИЧНОГО ГОПОДАРСТВА

Не треба учитися ні в якій семінарії, щоб сказати, що ми живемо в епоху вищого щабля капіталістичного розвитку, епоху панування фінансового капіталу, в епоху капіталістичного імперіалізму.

В сю епоху тенденції капіталістичного господарства втягнути в світовий оборот всі країни земної кулі, до всебічних економічних зв'язків і обопільної економічної залежності різних країн — набирають якнайбільшої сили і мають всі засоби, аби здійснити, провести в життя сі тенденції.

Майже вся земна куля вкрита сіткою залізниць; моря й океани в найрізноманітніших напрям-

ках щодня перерізуються гігантськими пароплавами; підземні залізниці, підводні човни, аероплани в повітрі; телеграфний і телефонний дріт, мов павутина, оповив землю, тягнеться під водою, висить у повітрі; щодня, щохвилини ними перекидаються тисячі і мільйони різних людей і товарів; всяка подія, новина через декілька хвилин облітає весь світ; всяка затримка або попит негайно відгукується по якнайдальших країнах. Тисячі переплутаних у різних напрямках економічних зв'язків доповнюються зв'язками культурного характеру. Фінансові зв'язки між банками, підприємствами, державами усіх країн; торговельні зносини; інтернаціональні синдикати, трести; торгові договори, колоніальна політика — словом, все веде до якнайтіснішого зв'язку між усіма країнами світу, робить ці зв'язки все міцнішими, більш всебічними, складними. Ведмежі кутки, де люди ніколи не виїжджають, не мають відомостей, а інтереси їх не простягаються далі їх села, волости, повіту — все більше зникають.

Всебічна інтернаціональна залежність окремих галузей і цілого господарства різних країн; інтернаціональна організація банків, підприємств, торгівлі, зносин; інтернаціоналізація науки, літератури, мов, техніки, мистецтва, моди, побуту, звичаїв; всебічні, постійні, жваві політичні зносини; невпинна мішанина людей різних націй, — словом, інтернаціоналізація всіх сфер життя людности, завдяки велетенським продукційним силам сучасного капіталістичного суспільства, безсумнівний факт.

Але сей проце всебічної залежності і затягування найтемніших кутків сучасного суспільства має й другий бік, викликає другу тенденцію. Інтернаціоналізація господарської, соціальної, політичної, духової культури йде поруч з націоналізацією, з зростом національного почуття мас, з пробудженням їх національної свідомости, веде до консолідації націй, викликає до життя відсталі і, здавалося б, пропасті нації, переводить їх з стану безпорадності і несвідомости у стан національної свідомости, підштовхує їх до утворення власної літератури і т. д.

І се цілком зрозуміле. Бо поширення і розвиток капіталістичної продукції між відсталими народами вириває їх з патріархальних, дідівських умов життя, приносить їм разом з товарами нові думки, звичаї, потреби, нищить їх старі способи продукції, примушує йти шукати заробітку на фабрики, залізниці, в городи, вводить їх таким чином у нову культуру. Праця на фабриках, залізницях, якою б вона простою не була, вимагає більшої інтелігентности, ніж праця на селі. Все се штовхає його до науки, ставить його перед необхідністю вивчитися грамоти, щоб не пропасти, щоб поліпшити своє становище. Перед ним розстилаються чудеса і багатства сучасної капіталістичної культури. Вони вимагають і манять засвоїти їх, бо інакше вони роздавлять його. Але засвоїти її можна лише тоді, коли вона буде передана у відповідній формі. Коли буде передана зрозумілою йому мовою. Окремі особи можуть вивчити чужу мову, навіть не одну, і

таким чином перейняти чужу культуру. Але цілий народ сього не може зробити. На науку він може потратити небагато часу, йому потрібно працювати, господарювати, добувати кусок хліба. Треба, значить, щоб хтось подбав про те, аби доставити йому результати наукового досліджу, досягнення мистецтва і т. д. у відповідній формі, себто на його рідній мові. Рідною мовою мусять навчати його дітей у школі, для чого йому потрібні здібні до цього вчителі. Йому потрібні урядовці (чи вибрані, чи бюрократи-чиновники — се тут ваги не має), котрі б розуміли, знали, вживали його рідну мову і т. д.

Так капіталізм, пробуджуючи народні маси найбільш пригноблених, задушлих, не розвинених націй, породжує потребу в свідомих, освічених людях, в інтелігенції.

Сю інтелігенцію породжує сам народ. У різних народів, націй процес народження інтелігенції був не однаковий. Різні класи брали різну участь у постачанні інтелігенції: бюрократії, учителів, депутатів, партійних діячів, адвокатів, інженерів, літераторів, техніків, ораторів, вчених і т. д. Ми знаємо, що кожна класа громадянства має свою класову інтелігенцію. Але, не дивлячись на ці різниці свого класового походження, поглядів і т. д., вся інтелігенція, без різниці свого класового стану, має свої спільні риси, котрі уповноважують нас розглядати інтелігенцію як окрему суспільну групу. І найголовніша ознака, риса інтелігенції як суспільної групи полягає в її ролі задовольняти ду-

ховні потреби громадянства чи окремої групи, класу суспільства. Для того, щоб виконати як слід сю задачу, інтелігент повинен мати відповідні «знаряддя продукції». Таким «знаряддям продукції» являється для інтелігента слово, мова. До того, кожна окрема група інтелігенції потребує своїх особливих, лише їй належних «знарядь продукції»: лікар — лікарство, лікарський інструмент; письменник — бумагу, перо; вчений — кабінет, лабораторію і т. д. Але для всіх них першим і найважливішим «знаряддям продукції» є мова, слово, усне й друковане, література, наука.

Сі «продукційні сили» визначають всі риси інтелігента, на сій «базі» будується весь «надбудинок», «надстройка» інтелігенції, з усіма гарними й поганими рисами: і альтруїзм, щира любов до свого народу, до всієї людности, нехтування матеріальним станом власного життя, широкий світогляд, як і бажання стати бюрократією, веселіше і краще жити, обмеженість поглядів, міщанство, боязкість і т. д. і т. д.

Інтелігенція є необхідний продукт і агент буржуазного суспільства. Може, при комунізмі й удасться знищити інтелігенцію як окрему групу, шляхом перетворення всіх на «інтелігентів». Але до того жодне суспільство, класа, група не може обійтися без інтелігенції. Не може обійтися без своєї національної інтелігенції й жодна нація.

Але коли нація заінтересована, аби в неї була своя інтелігенція, котра подбала б про її духовні потреби, то й навпаки, інтелігенція має свій інте-

рес у тому, аби її нація була великою, сильною, освіченою. Бо від сього ж залежить, який буде попит на книжки, учителів, чиновників, літераторів, лікарів і т. д. Капіталістичний спосіб продукції вимагає все ширшого поділу праці і вдосконалення, поліпшення інструментів, машин і т. п. Він вимагає удосконалення і «знаряддя продукції» інтелігенції, удосконалення мови, бо від сього ж залежить здатність її висловлювати якнайтонші відміни думки, настрою, враження і т. і.; від сього залежить дальший розвиток її нації. Крім того, педагогіка учить, що навчання дитини і дальший розвиток людини йде найкраще тоді, коли навчання ведеться рідною мовою. Се справедливе взагалі для всіх членів даної нації. Для інтелігента ж воно ще має те значення, що він таким чином краще досягне, засвоїть собі і буде вживати мову в усій її моці, красі, тонкості, — і, значить, тим більший успіх матиме.

Бо, «за винятком небагатьох, особливо талановитих осіб, цілком засвоїти якунебудь мову може тільки той, хто вживав її з самого раннього дитинства. При сучасному вихованні, виходить, влучно вживати, як загальне правило, можна тільки рідну мову.

«Щоб засвоїти собі продукти інтернаціональної культури, інтелігент повинен виучувати чужі мови; але раз він сам хоче внести свою лепту в сю культуру, він буде в стані се зробити здебільшого лише своєю рідною мовою. Його авдиторію, виходить, спочатку складає лише його власна нація. Щасливий

той інтелігент, котрий являється членом великої нації, і особливо такої нації, чия мова стала світовою. В останньому випадкові він говорить до цілого світу. Навпаки, інтелігент, належний до маленької, і до того ще бідної й відсталої нації, що налічує в своїх колах ще мало освічених, може, правда, шляхом навчання чужих мов, досконало засвоїти інтернаціональну культуру, але його власний вклад в сю культуру часто не буде знаходити зовсім публіки, хоч би то й були надзвичайно геніальні твори. Абож він буде примушений вживати чужу мову, на якій його твори знайдуть лише не відповідний вислів.

«Ніхто тому не прагне так палко величності своєї нації, як інтелігент, особливо коли він належить до маленької нації.

«Якраз люди освічені, що найбільше вчать чужих мов і більше всього підлягають впливам інтернаціональної культури, більш усього турбуються про збереження чистоти власної мови, поширенням круга її панування, зменшенням читання чужоземних авторів. Коротше кажучи, найінтернаціональніші елементи нації являються в той же час і найбільш націоналістичними її елементами.»*)

Але ми повинні попередити читача від помилки, яку часто можна почути «яко абсолютну істину». Се погляд, ніби нація є «видумкою» інтелігенції. Ми мусимо застерігати від цієї помилки тим настирливіше, що зараз дуже поширена «мода» ляяти інтелігенцію. Інтелігенція дійсно заслужила на сю

*) К. Каутский, Национальные проблемы. Изд. «Книга», 1918, стор. 50—51. Підкреслення наше.

лайку, але не треба випліскувати з водою й дитину. Інтелігенцію можна покарати, можна поставити її на коліна, — але обійтися без неї не можна без шкоди власному ділові. Тим паче, що найбільша лайка йде теж від інтелігентів!

Ролю інтелігенції в сучасному суспільстві взагалі, в національних рухах зокрема, можна пояснити прикладом ролі машин в сучасній капіталістичній продукції. Ся роля аналогічна і в тому, як треба боротися з «хибами» інтелігенції і машин.

Що машини дали можливість капіталістам використати їх проти пролетаріату, проти широких працюючих мас взагалі; що машини довели експлуатацію до невиданого розміру; що машини в десятки й сотні разів прискорили поширення капіталістичної продукції і тим стали в допомозі до встановлення панування капіталістів над мільйонами працюючих мас і до експропріації, пролетаризації й злиднів, — се безсумнівне. Але також безсумнівне, що рух проти машин у продукції, який ми бачили в Англії на початку новітньої капіталістичної ери, в кінці XVIII і на початку XIX століття, був не по кобилі, а по оглоблях капіталізму. Він не тільки не давав допомоги для боротьби з злиднями й горем, а ще погіршував стан робітників. Не проти машин, а проти капіталістичного використання їх на зло і кошт працюючих мас! Не знищить інтелігенцію, а використати її у власних інтересах для визволення з неволі і для перетворення всіх на «інтелігентів» для знищення провалля між духовною і фізичною працею.

Роля інтелігенції в національному, духові аналогічна ролі машин у капіталістичній продукції. Капіталізм існує, розвивається, поширюється не тому, що є машини, — а, навпаки, машини є тому, що існує, розвивається і поширюється капіталізм. Національні рухи існують, не вгавають, набирають великої сили не тому, що є національна інтелігенція, — а, навпаки, національна інтелігенція є тому, що існують, не вгавають, набирають великої сили національні рухи.

Капіталізм зриває маси населення різних націй, перекидає їх з одного місця на друге, перемішує їх, товче в ступі капіталістичної продукції, виварює в фабричному казані, перемелює у млині комбінованих підприємств, розтоплює в печах «металургійних колосів», перетоплює на залізо, чавун, сталь нових типів, — а нації живуть, а нації розвиваються, а національні рухи виникають знову та й знову, набирають все більшої сили, домагаються автономії, самостійности. Се не «розумно», проти сього обурюються «продукційні сили» деяких лавошників, міщан та фінансових королів і т. д., — але нічого не вдієш, така вже «нерозумна» історія, не навчилася у «катонославській» семінарії.

Спостереження і дослід національних рухів, пробудження і розвитку націй показують, що для збереження й утворення нації найбільше значення має існування селянства. Капіталізм, що трощить бетонні й залізні китайські стіни всякого провінціалізму й обмежености, розбивається об селянську масу, розуміється, при існуванні відповідних умов:

(Марксизм анти "деспот")

Не буде Капіталізму
Не буде інтелігенції

!>

більшої чи меншої території, заселеної більше чи менше одноманітною національною людністю. Капіталізм будить ці маси, примушує їх виїжджати за околиці свого села, примушує міркувати над питаннями, котрі сягають далі обрју, що розстеляється з селянської дзвіниці. Ті члени її, які переходять у город, стають робітниками, інтелігентами. Коли на початку цього процесу окремі робітники й інтелігенти швидко «асимілюються», переймають зверхність нової культури, цураються своєї «мужилької» мови, свого «мужицького» походження, — то чим далі йде сей процес, чим більше засвоюють вони зміст нової вищої культури і їм становиться зрозумілою глибина провалля між більш освіченими й культурними людьми і їх затурканим, темним народом, тим більше повертається їх до свого народу, тим з більшим запалом вони беруться до праці над пробудженням свідомости їх народу, над підвищенням його культурного рівня і т. д.

«Велич тої нації, до якої належиш, не є чимось байдужим для жодного з її членів в рамках капіталістичної продукції, менше всього для сучасних клас і також для найманого робітника.»*)
І та ж історія за останнє століття має багато яких доказів, що робітництво переймає собі ті чи інші національні гасла.

Але коли найманий робітник може все ж скоріше вивчити чужу мову, асимілюватися (се одна-

*) К. Каутский, Национальные проблемы, стор. 49.

ково стосується й до капіталіста, поміщика, інтелігента), то селянин майже не має такої змоги. Він живе на селі, куди чужоземці майже не заходять, а як і заходять, то на короткий час. Сам він буває рідко і не довго в чужоземному городі і такий короткий час, що навчитися чужій мові годі й говорити.

Таким чином, селянство яко база, інтелігенція яко ідеолог, «надстройка» — ось головні агенти національного руху, принаймні в останні десятиліття. Навпаки, на початку капіталістичної доби, в епоху боротьби капіталізму з феодалізмом, на чолі національного визвольного руху стояла буржуазія городська з інтелігенцією. Розуміється, і зараз буржуазія бере досить жваву участь у національній боротьбі, як і пролетаріат. Усякі спроби поставити пролетаріат поза національним рухом, над ним і т. д. не мали й досі певних наслідків. Розуміється, кожна класа, група уявляє собі по-своєму зміст цього руху, але участь беруть усі класи.

Національні рухи в сучасному розумінні цього слова виникають одночасно з розвитком капіталізму. І виникають не завдяки тому, що їх «видумують» у власних інтересах ті чи інші експлуаторські класи капіталістичного суспільства (сей момент дійсно грає велику роллю в національних, як і в усяких інших рухах), — а завдяки тому, що капіталізм втягує в світовий оборот, до спільного господарського, а значить і духовного життя, якнайглибші, якнайширші кола людности. Національні рухи більше зв'язані з всесвітньо прогрес-

сивним боком розвитку капіталізму, ніж з його руйнівними тенденціями, експлуатацією, деградацією народних мас. Сей останній бік має свій досить великий вплив на розвиток національних рухів. Але ним одним не можна пояснити національні рухи, їх глибину й поширеність між усіма класами сучасного суспільства. Немає жодної класи, котра не брала б участі в ньому, котра не ставила б своїх домагань національного змісту. Пролетаріят у тому числі. Се, розуміється, не означає, що в кожную хвилину всі класи з однакою захопленістю і з однаковою силою виставляють однакові домагання. Різні класи в різний час у різних місцях виставляють різні національні домагання з різною силою й упертістю.

З загальноісторичної точки погляду треба відізнати дві епохи розвитку національних рухів. Франко-пруська війна 1871 року, котра завершила національне об'єднання Германії, є тим історичним пунктом, котрий розділяє ці дві епохи.

«З одного боку, се — епоха краху феудалізму й абсолютизму, епоха складання буржуазно-демократичної суспільності й держави, коли національні рухи вперше стають масовими, втягають так або інакше всі класи населення в політику шляхом друку, участі в представницьких установах і т. д. З другого боку, перед нами епоха цілком укладених капіталістичних держав, з давно встановленим конституційним ладом, з сильно розвиненим антагонізмом пролетаріату і буржуазії, — епоха, яку можна назвати передднем краху капіталізму.

«Для першої епохи типове пробудження національних рухів, втягнення в них селянства як найбільш численного й найбільш важкого до руху шару населення в зв'язку з боротьбою за політичну волю взагалі і за права національності зокрема. Для другої епохи типова відсутність масових демократичних рухів, коли розвинений капіталізм, усе більше наближаючи і перемішуючи цілком уже втягнені в торговий оборот нації, ставить на перше місце антагонізм інтернаціонально злитого капіталу з інтернаціональним робітничим рухом.»*)

З приводу цієї характеристики т. Н. Ленін далі говорить: «Звичайно, та й друга епоха не відрізняються одна від однієї стіною, а зв'язані численними перехідними ланками, при чому різні країни відрізняються ще й швидкістю національного розвитку, національним складом населення, розміщенням його і т. д.»

У другому місці він подає таку класифікацію «країн стосовно самовизначення націй»:

1. Передові капіталістичні країни З. Європи і С. Штати. Буржуазно-прогресивні національні рухи тут давно скінчені. Кожна з цих «великих» націй пригноблює чужі нації в колоніях і в середині країни.

2. Схід Європи: Австрія, Балкани і особливо Росія. Тут саме 20 вік особливо розвивав буржуаз-

*) Н. Ленін, О праве наций на самоопределение. «Просвещение», 1914, чч. 4—6.

но-демократичні національні рухи і загострив національну боротьбу.

3. Напівколоніальні країни, як Китай, Персія, Туреччина і всі колонії, разом до 1000 мільйонів населення. Тут буржуазно-демократичні рухи почасти ледве починаються, почасти далеко не скінчені.*)

Очевидно, що наведена вище характеристика двох епох в історії розвитку національних рухів є відповідна лише для першого типу країн. Та й для них доведеться зробити деякі обмеження. Коли взяти ірландське питання в Англії, то Англію доведеться перенести у другу групу держав наведеної класифікації. Відокремлення Норвегії від Швеції сталося в 1905 році, себто лише в другу епоху.

Отже й характеристику другої епохи — «відсутність масових демократичних рухів» — можна вважати правильною лише з великими обмеженнями. Розуміється, там, де буржуазно-демократичні рухи скінчилися, де склалися національно єдині капіталістичні держави, де встановлений конституційний лад і т. д., — там масових демократичних рухів і немає, але се ж простісінька тавтологія. Але там, де сього ще немає, там ми бачимо зовсім інше. Якщо хочете се можна вважати за «виняток», але такий «виняток», що порушує саме «правило».

Найхарактернішою ознакою сих двох епох є: хто стоїть на чолі сих масових демократичних рухів?

*) «Сборник С.-Д.», ЦО РСДРП. Жовтень 1916, стор. 3—4.

Раніше то була буржуазія, тепер пролетаріат. З сим погоджуються, коли річ іде про «демократичні рухи» взагалі. А коли підходять до одної з галузів демократичних рухів, то тут зразу закидають «інтернаціональними» фразами про те, що робітництво, пролетаріат є класом інтернаціональною, ставить собі задачі інтернаціональні, що національна справа для нього ніщо, що національною справою пролетаріат повинен нехтувати, що то «вигадки» буржуазії, якими вона обдурює пролетаріат і т. д. Всі ці закиди дуже справедливі, якщо вони вживаються на місці, і страшенно шкідливі, коли ними зовсім закривається суть національно-визвольного питання. А суть усякого національно-визвольного питання якраз полягає в тому, що кожна національність прагне до утворення власної незалежної, самостійної держави. Як ставиться і як мусить ставитися пролетаріат до цього прагнення — утворити національну державу?

Історичний досвід показує, що пролетаріат бере безпосередню участь у національно-визвольному рухові, і не може не брати. Поставити його осторонь, поза національним рухом, над національним рухом, на якійсь «неутралийній» позиції — не можливо. І хоч як хочеш розпинайся «інтернаціональними» фразами, а національного питання не обійдеш. Не обійти, а вирішити його — ось задача пролетаріату.

Й інтернаціональна соціал-демократія висунула «право націй на самовизначення», себто на утворення самостійної, незалежної національної держави —

яко вирішення національного питання. Інтернаціональна соціал-демократія взяла до своїх рук те, що раніше робила буржуазія, коли вона була революційною, коли вона руйнувала феудалізм й абсолютизм.

«Соціал-демократія перебрала від буржуазної демократії прагнення до національної держави. Звичайно, ми не буржуазні демократи, але ми відрізняємося від них не тим, що вважаємо демократію за дрібницю або щось не потрібне, зайве. Пролетаріят яко найнижча кляса в державі не може дійти до свого права іншим шляхом, крім демократії. Ми не лише не поділяємо ілюзій буржуазної демократії, ніби пролетаріят досягне свого повного права, коли він здобуде демократію. Вона утворює лише ґрунт, на якому він буде завоювати своє право. При демократії визвольна боротьба пролетаріату не закінчується, а лише набирає інших форм. *Но ека? цілі і пол. форми?»*

«Якраз для пролетаріату демократія є життєвою необхідністю, а не для буржуазії. Ся остання в її сучасному стані зрікається своїх колишніх демократичних ідеалів, а разом й ідеї національної держави. Її сучасний державний ідеал поширюється за межі національної держави. Вона кидає сі 'ліберальні наслідки' на 'склад тряпок історичних рапиретів'. Але робити нам се дійсно немає жодної причини. Ми не повинні розуміти матеріялістичне розуміння історії так, ніби пролетаріят мусить за своїти собі 'загальні тенденції розвитку' буржуазії тільки тому, що вони зумовлені економічними сто-

сунками. Пролетаріят має свої власні тенденції розвитку, котрі не менше зумовлені економічно, яких він і повинен дотримуватися, не бідкуючись за тим, чи ухиляються, чи протирічать вони тенденціям буржуазії»*)

Ми таким чином бачимо, що «вирішення» національних рухів є одне: повна демократія. А повна демократія означає організацію національних держав, незалежних, самостійних держав. Так було в першу епоху руйнування феудалізму й абсолютизму і народження буржуазно-демократичних держав. Так є зараз, у добу імперіялістичного капіталізму, яку ми переживаємо, епоху народження соціалізму. Так буде при соціалізмі. Те, що було і що є, те ми бачимо. Що буде — побачимо. І коли ми говоримо, як буде при соціалізмі, то ми тут спираємося не на те, що вже було фактично проведено, а на ту «тенденцію розвитку пролетаріату», про яку говорить Кавтський.

А ось що каже т. Н. Ленін:

«Переможний соціалізм неминуче повинен здійснити повну демократію, а, значить, не тільки провести повну рівноправність націй, а й здійснити право на самовизначення пригнічених націй, тобто право на вільне політичне відокремлення. Соціалістичні партії, котрі не доведуть усією своєю діяльністю і тепер, і під час революції, і після її перемоги, що вони визволять поневолені нації і по-

*) К. Kautsky, Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staatenbund. Nürnberg, 1915, S. 11—12.

будують свої стосунки до них на підставі вільного союзу — а вільний союз є брехливою фразою без волі відокремлення, — такі партії поповнили б зраду супроти соціалізму».*)

Маркс писав у критиці Готської програми: «Між капіталістичним і комуністичним суспільством лежить період революційного перетворення першого в друге. Йому відповідає й політично перехідний період, державою якого не може бути ніщо інше, крім диктатури пролетаріату». Досі ся істина була незаперечною для соціалістів, а в ній міститься визнання держави аж до перетворення перемігшого соціалізму в повний комунізм. Відоме речення Енгельса про *відмирання держави*'.

«А раз річ іде про державу, то *значить* і про кордони її. У своїй статті «По і Райн» Енгельс між іншим говорить, що *межі* 'великих і життєздатних європейських націй' в ході історичного розвитку, що увібрав низку дрібних і нежиттєздатних націй, визначалися все більше й більше *мовою і симпатіями* населення. Сі кордони Енгельс зве *природними*...

«Тепер реакційний, імперіялістичний капіталізм все частіше *трощить* сі демократично зазначені межі. Всі ознаки говорять, що імперіялізм залишить у спадщину соціалізові, що йде йому на зміну, межі, *менше* демократичні, низку анексії в Європі і в других країнах світу. Що ж? переможний соціалізм,

*) «Сборник С.-Д.», ЦО РСДРП. Жовтень 1916, стор. 1. Підкреслення наше.

відроджуючи й здійснюючи до кінця повну демократію по всій лінії, зречеться *демократичного* зазначення кордонів держави? не забажає рахуватися з *симпатіями* населення?»*)

Звідси ми бачимо, як міцно й глибоко по суті зв'язані національно-визвольні рухи з *всесвітньо-прогресивним боком розвитку капіталізму і соціалізму*. Розуміється, *національний рух не є винятком* з загальнодемократичних рухів і має інші боки, про які не слід забувати. Що він може бути використаний буржуазією і т. д., се саме собою зрозуміле. Що річ іде тут «про *тенденцію*, якої треба додержуватися лише з розумом, а не про шаблонні»,**) се теж саме собою зрозуміле.

Український рух не являє собою чогось невідомого в історії. Але він набрав таких яскравих форм, так виразно і «клясично» відбувався, що дослідження його має величезне значення для урозуміння характеру, змісту й законів розвитку національно-визвольних рухів взагалі. І се дослідження має, буде мати не один лише теоретичний інтерес. Тепер реакційний, імперіялістичний капіталізм все частіше *трощить* сі, демократично визначені, кордони (великих і життєздатних європейських націй, чії межі раніше визначалися все більше й більше мовою й симпатіями населення). Усі ознаки говорять за те, що імперіялізм залишить у спадок соціалізові, що йде йому на зміну, *межі менш*

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборник С.-Д.», стор. 12—13.

**) К. Kautsky, Nationalstaat... S. 12.

демократичні, низку анексій в Європі і в інших частинах світу.*)

І для вироблення принципів політики й тактики пролетаріату український рух, поруч з іншими, дасть багато матеріалу. Якщо до останнього часу пролетаріат більше ставився «негативно» до національних рухів, то зараз, коли він переходить до власної роботи, яко «пануюча кляса нації», він му- сить, буде примушений вести і «позитивну» політику.

Українська нація оселює суцільну територію від Карпат на заході майже до Дону на сході і від Чорного моря на півдні до лінії річки Прип'яті на півночі. Площа цієї території доходить до 850 тис. кв. кілометрів.**) Якщо вважати цю цифру перебільшеною, то й тоді все ж стане ясным, що за територією Україна зовсім не належить до дрібних країн. Ось територія найбільших держав світу без їх колоній:

Держави	Рік	Територія (тис. км. ²)	Людність (млн. меш.)
ПСША	1897	7 972	63
Туреччина	1897	1 631	22,8
Австро-Венгрія	1890	602	42,9
Германія	1895	476	52,3
Франція	1896	465	38,5
Іспанія	1887	450	17,6
Англія (з Ірландією)	1891	275	38,1

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении, стор. 13

**) Украинский народ в его прошлом и настоящим, т. II; стаття С. Рудницького: «Очерк географии Украины». Стор. 361.

Далі йдуть держави, що мають територію менше 400 тис. кв. кілометрів. Отже, коли навіть зменшити вищенаведену цифру удвоє, себто обмежитися лише 8 губерніями бувшої російської України (Полтавська, Київська, Харківська, Катеринославська, Чернігівська, Волинська, Подільська, Херсонська), де українці становлять абсолютну більшість населення, — то й тоді Україна за територією займе місце поруч з Францією, Германією, Австро-Венгрією, Іспанією, перевищуючи всі інші європейські (крім Росії) держави.

Кількість населення на сій території точно не можна сказати. В усякому разі цифра 35 мільйонів не може бути визнана перебільшеною. Значить, і за кількістю населення Україна займає приблизно те ж місце між європейськими державами. Цифра 35 мільйонів однаково годиться для визначення кількості всього населення території, де українці складають або абсолютну більшість, або переважну більшість, як і для визначення усього українського народу й поза межами цієї території.

Для урозуміння характеру українського національного руху, його загального клясового змісту, його відмін досить буде подати деякі відомості, що торкаються лише вищезгаданих 8 губерній, позаяк повних відомостей немає. Але ці 8 губерній майже нічим не відрізняються від останньої території, і тому все, що можна помітити в них, можна вважати зразковим і типовим.

З 22 мільйонів мешканців сих губерній у 1897 році українців було 16,4 міл., або 74,6 відс.; велико-

росів 2,4 міль., або 10,7 відс.; євреїв 1,9 міль., або 8,5 відс.; німців 0,4 міль., або 1,9 відс.; поляків 0,4, або 1,7 відс.

90 відс. українців — селяни. Города переважно заселені неукраїнською людністю. Ось кілька характерних цифр:*)

Повіти	Відсоток української людности	
	з городами	без городів
Полтавський	88,7	98,7
Кременчуцький	80,8	98,2
Чернігівський	86,1	97,4
Кам.-Подільський	78,9	87,0
Харківський	54,9	88,3
Київський	56,2	84,0
Катеринославський	55,7	74,1

От тому то характерною ознакою українського руху було між іншим протиставлення українського села неукраїнському городові.

В національні фарби вбиралися й соціальні протиріччя. Фабрикант, купець, поміщик переважно був або руський, або поляк, єврей, німець, або «українець» типу Скоропадського. За 2¹/₂ століття українські шляхетські верстви зросійщилися або спольщилися. Лише під час революції, коли сила національного руху виявилася наочно, окремі поміщики почали пригадувати своїх українських предків. Вся велика буржуазія, поміщики, купці,

підприємці, банкіри — всі вони були тісно зв'язані з Росією корисними інтересами. Відокремлення України для них не давало нічого, крім «чистого збитку». І коли зараз поміщики і капіталісти вживають всіх заходів, аби відродити єдину і неділимую Росію, вони виявляють далеко краще розуміння власних інтересів, ніж то гадає за них т. Кулик.

Розуміється, можна вказати на те, що особливо на початку нового українського руху, на початку XIX ст., велику ролю відіграла відрянська інтелігенція. Можна, наприклад, «написати історію», як І. Котляревський «розплодив» українство своєю «Енеїдою». А Котляревський був: 1) інтелігент, 2) бюрократ, чиновник полтавського генерал-губернатора, 3) виконував завдання поміщиків («чиновник особий поручений генерал-губернатора поміщика»). Ergo, уже в кінці XVIII і на початку XIX ст. поміщики й інтелігенти передбачали революцію 1917 року, і страх перед пролетарською революцією примусив їх подбати про притулок для себе. Передбачення поміщиків справдилися, і ми бачимо, як вони знайшли притулок сперва у Ц. Ради, а потім її розігнали і поставили Скоропадського! Але «продукційні сили обурилися» проти сього, і Шевченко попав у салдати, а міністер Валуєв (хоч і був поміщик, але розумний!) сказав: українців не було, нема і не буде!

Ні, український рух спирався головним чином на село, а провідником його була інтелігенція, котра підтримувала постійні зв'язки з селом. В усві-

*) Украинский народ, стор. 386—388.

домленні і пробудженні національної свідомості селянства велику ролю відіграло й українське робітництво, яке теж не губило зв'язку з селом. Український робітник на власній шії відчував національний гніт.

Центральна фігура української літератури й інтелігенції Тарас Шевченко — син кріпака-селянина. На протязі цілого століття українська література і мистецтво має переважно «селянський» характер, малює життя селянина, бере своїх героїв з села, прийнята глибокою й щирою любов'ю до свого темного, затурканого, безпорадного народу. Не з «національного характеру», а з надзвичайно тяжких і ненормальних умов життя українського народу можна зрозуміти той ідеалістичний запал, котрий червоною ниткою проймає історію української літератури, громадської думки й інтелігенції. Ролю й характер інтелігенції в українському національно-визвольному русі можна зрозуміти, порівнявши її з ролю руської інтелігенції взагалі в історії революційного руйнування кріпацтва і самодержавства. Не дурно ж вони жили під однією стріхою царського самодержавства!

Тяжка то була праця! Кріпацьке село мовчало, лише іноді висилаючи поодиноких своїх синів, щоб подати звістку, що

Не погибла та природа,
Не погіб еще тот край.

Але сей стан змінився на початку сього століття. Капіталізм увірвався на Україну, стуком і свистом паровозів, гудінням заводських гудків розбурхав і

село. Полум'я і жар доменних печей, освітили червоним сльвом Україну, іскри з паровозів і фабричних труб запалили солом'яне село. І не випадковим є той факт, що зріст капіталістичної продукції на Україні, повстання селян Полтавської й Харківської губ., партійна диференція між українськими колами і «городський» характер літератури, який найповніше відбився в творах талановитого В. Винниченка, — що се все припадає на один час. «Камень, его же небрегоша строїтели», був положений «во главу угла». Оті самі 70 відс. вугілля, 99 відс. балок і швелерів, 79 відс. рейок, 68 відс. сортового заліза і т. д., якими «катеринославська точка погляду» намагалася задавити, засипати український рух, були «базою» його. І самостійність України ґрунтується саме на тій важкій продукції, а не на підвищеному почутті «в них для них» тих чи інших «добродіїв». Ті самі «комбіновані підприємства», які «катеринославцями» були «підприємні» для того, щоб піднести «комбіновану» єдність українському народові, — вони самі подбають про те, щоб залишити «катеринославців» з «комбінованим підприємством» з власних пальців.

Ми знаємо, що всяка революція відкидає все умовне, зверхне, виявляє більш глибокі сили й пружини. Революція — се іспит. Чому ж навчає нас революційний національно-визвольний рух?

Ось що ми писали ще в травні 1918 року (в тій брошурі, що не побачила світу):

Перш за все він говорить про свою силу і міць. Коли раніше, до революції, загальне відношення до

українського руху було як до інтелігентської вгадки чудаків «малоросів», яка не відповідає інтересам широкої людности, не має впливу на маси і не опирається на більш-менш широкі кола «малоруського» громадянства; коли раніше переважно уявляли собі, що український рух не виходить за межі так званих культурних потреб: школи на власній мові, воля українського слова та друку і т. і.; коли бажання автономії, організації українства в політичну одиницю розглядалося більш з боку «сепаратизму», «австрійської орієнтації», «германських марок», або приходили до поліцейського висновку: «ташчить и не пушшать»; коли, кажу, раніше ще можна було думати, що українство не має нахилу і не вийде за межі літературних та культурно-просвітніх інтересів, — то після цієї революції тільки зовсім безнадійні в частині реального відношення до політичного життя люди можуть говорити, що український рух то «видумка буржуазії», і мотивують се такими очевидячки нікчемними аргументами, як те, що, мовляв, селяни краще розуміють російську мову, ніж «галицьку», тощо. Добре, коли б це доводилося чути від просто обивателів. На жаль, навіть члени нашої партії, які грали перші ролі, так ставилися до українського руху навіть після оголошення Української Республіки.

Треба бути сліпим, щоб не бачити, що цей рух захопив якнайширші і якнайглибші кола українського громадянства і виявив загальне бажання сконституюватися у не лише як культурно-язикову,

етнографічну, а й як державно-політичну націю. Домагання спочатку національно-територіяльної автономії, а потім республіки в федеративній Росії — знаходить дуже скорий і широкий відгук.

Всі з'їзди, селянські, робітничі, військові, партійні, професійні, просвітні, чи то всеукраїнські, чи губерніяльні та повітові, — всі вони одноставно приєднуються до цього гасла.

Відродження нації до державного життя набрало такої несподіваної для самих керівників цього руху сили, що вони ледве поспівали дати йому відповідний політичний вираз. Цей рух мав великий вплив і в Галичині, збудив бажання знищити межу, що відрізнявала дві частини української нації.

І можна сказати напевно, що які б ще нещастя не спіткали Україну, умирати, миритися з національною неволею вона не буде. Це треба пам'ятати усякому політичному діячеві і всякій партії, що має працювати на Україні.

Воля до організації України як державно-політичної одиниці в етнографічних межах — незаперечний факт.

З яких «ідеологічних» елементів складався український рух?

Перш за все — мова. Рідна мова, слово рідне викликало найбільші національні почуття. Всякий українець кохався у рідній мові. Тут й історичні спогади, пісні, література; тут і соціально-національний протест людей, що говорять «мужичою» мовою, проти людей, що говорять «панською» (ро-

сійською) мовою; тут і уява своєї рівноправності з другими «пануючими» націями; тут і визнання своєї єдності: ми всі українці поперед усього.

Історичні спогади про минуле, про козацькі походи, про боротьбу з Польщею та Москвою, що викликали задоволення своєю силою; спомини, що будили гірке почуття про колишню більшу культурність та освіченість, про Петроград, що виріс на козацьких кістках.

Протест проти соціально-економічного та національно-політичного гніту з боку великоросів, поляків, румунів, венгрів, — які являлися або поміщиками-землевласниками, або купцями, фабрикантами, або чиновниками.

Протест проти города, що тягне сили і гроші з села, сам живе у розкоші і мало чого дає на село.

Бажання утворити свій власний земельний фонд, підвищити власну продукцію, власну культуру.

Протест проти централізму й імперіялізму, завдяки якому на Україну поверталось лише половина податків, й ін.

Бажання мати в своїй хаті свою силу й волю.

Визнання себе яко демократії, проти інших націй яко переважно панів у себе на Україні:

«У нас буржуазії нема, лише демократія».

«У нас тільки соціалістичні партії!»

У докладній записці, поданій Тимчасовому урядові та Петроградській Раді роб. та солд. депутатів, читаємо:

«Пануючі кола на Україні — не українці. Промисловість в руках буржуазії російської, єврейської,

французької, торговий капітал, а також величезна сила аграрної буржуазії складається з поляків і українців, які давно зовуть себе *«руськими»* (підкреслення наше). Так само всі адміністративні посади в руках неукраїнців.

«Верстви ж, яких експлуатують, — селянство, більша частина городського пролетаріату, ремісники, дрібні службовці — українці. Таким чином у даний момент української буржуазії (підкреслення записки), котра визнає себе такою, нема. Є окремі особи, невеличкі групи, котрі гуртуються за своїми класовими інтересами до економічно-пануючих клас, але клас, повторюємо, нема.

«Через це серед українських партій досі не було жодної, яка б у свою програму не внесла ідеї соціалізму».

В чому виявлявся, в які форми відбивався цей рух?

У величезних маніфестаціях, головним чином військових, де лише були українці, особливо ж у Києві та Петрограді; в тисячних з'їздах селян, вояків, у сотенних робітників, культурних, просвітніх, партійних; у мітингах по селах, по городах, на заїзницях, фабриках.

А під час особливого напруження, — майже в повстаннях. Такі повстання були тричі: в перших числах червня, коли військовий міністер Керенський заборонив був 2-й військовий з'їзд і він зібрався проти нього, — як наслідок цього «мирного» повстання — 1-й універсал і оголошення автономії; потім під час революції в жовтні — знову

3-й військовий з'їзд потягнув за собою і Центральну Раду, котра хиталася то в один, то в другий бік — в результаті 3-й універсал і оголошення республіки; третій раз — повстання проти «більшовицького» «великоруського» уряду — 4-й універсал, оголошення самостійности і звернення до «германського народу» (в дійсності кайзера Вільгельма, Гінденбурга, Гертлінга) за допомогою проти «росіян» «більшовиків»...

Ми вже й не говоримо про пресу, проклямації, відозви і т. п.

І після цих усіх подій все ж знаходяться люди, які кажуть про «видумку», хай «буржуазну видумку», але «видумку»!

Це на той же манір, як кадетська «Речь» та деякі циммервальдці в «Berner Tagwacht» обізвали ірландське повстання «путчем».

От що писав Н. Ленін з приводу цього «путчу», «видумки» теж:

«Про 'путч' (і 'видумку') в науковому змісті слова можна говорити лише тоді, коли спроба повстання нічого, крім кружка змовників або безглузких маніяків, не виявила, ніяких симпатій у масах не викликала. Ірландський національний рух, маючи за собою століття, переходячи через різні етапи з'єднання клясових інтересів, виявився між іншим у масовому ірландському національному конгресі в Америці, який висловився за незалежність Ірландії, виявився у вуличних бійках частини міської дрібної буржуазії і частини робітників, після довгочасної масової агітації, демонстрацій, заборони га-

зет тощо. Хто зве таке повстання 'путчем' (видумка теж), той є або якнайзлішим реакціонером, або доктринером, безнадійно нездатним уявити собі соціальну революцію як живе явище».*)

Український народ як нація, незалежно від клясового стану, виявив свою волю відносно свого визначення, відносно свого державного стану.

У десятках і сотнях резолюцій на мітингах, різних величезних і малих з'їздах, в партійній пресі, в імпазантних маніфестаціях, в озброєних виступах — скрізь виявилася воля до того, аби:

1. Організувати себе jako державно-політичну націю.
2. Об'єднати різні частини української землі, де живе переважна більшість українців, незалежно від відрізняючих державних меж, в єдину українську республіку.
3. Не через теоретичні висновки, а власним досвідом і ходом подій він висловився за самостійну республіку.

Так писали ми 8 місяців тому.

15. ЄДНІСТЬ ЧИ САМОСТІЙНІСТЬ? ДВІ ПОЛІТИКИ

Ми вже бачили, що «Коммунист» вважає право націй на самовизначення «абстрактною формулою», і тому то «ми... не давали загальної відповіді на

*) Н. Ленін, Ітоги дискуссии о самоопределении, стор. 26.

питання, яких же форм обопільних стосунків з Великоросією домагається пролетаріат України: чи домагається він краєвої автономії, федерації, самостійности, чи, може, він не бажає ніякого політичного відокремлення України, домагаючися безпосереднього зв'язку кожного місцевого совіту з всеросійським центром.

Інакше ставиться до цієї «формули» «катеринославська точка погляду».

«У відповідь на категоричні домагання українських соціал-патріотичних партій ми займалися порожнім й об'єктивно безглуздим для партії, що належить до пригніченої нації (слухайте! слухайте! Якої нації? не існуючої? А якщо існує, то де? «В нас для нас' чи «в вас для вас'? Бо України ж нема. Бо була «южная Россия», а стала «южная часть оккупированной Германией на востоке области» — С. М. і В. Ш.-Р.), повторюванням «слів» про визнання нами за Україною права на відокремлення в той час, коли саме визнання цього права за Україною Всеросійським совнаркомом вимагало від нас іншого: категорично ясних заяв, рішучої агітації за можливо більше тісний зв'язок України з Росією, проти відокремлення, за пролетарсько-революційну єдність».*)

Виходить, ніби й «катеринославці» вважають право націй на самовизначення «абстрактною формулою», лише «словом», проти якого вони взагалі нічого не мають. Але трохи раніше в тій же статті

«катеринославська точка погляду» з великим захопленням говорить про блискуче «виправдання себе (для себе?) в досвіді російської революції» цієї формули. От тільки «практика» трохи шкутильгала: практика цілком «не відповідала нашій програмі в національному питанні».*)

Значить, на теоретичній Шипці все спокійно! — гадають «катеринославці». «Теорія» ні к чорту не годилася! — говорять «ліві». «Практика» була кепською, очі б наші не дивилися! — одногосно скрикують «право-ліві» «катеринославці».

Ми не станемо зупинятися тут на обопільних стосунках «теорії» й «практики» права націй на самовизначення. Сьому присвячується спеціальна брошура, котра, сподіваємося, незабаром вийде. Ми тільки наведемо декілька цитат з статті В. Затонського «Из недавнего прошлого»,**) де яскраво рисується «практика».

«На ґрунтовне питання — відношення до національного руху, що визначало в значній мірі політику пролетаріату на Україні, партія відповідала зовсім невиразно: «право націй на самовизначення»... Конкретні ж вирішення приймалися від випадку до випадку.

«Березень-квітень 1917 року. В нетрях всяких кооперативів і спілок формується українське національне обличчя, вилізає на світ Божий Рада — партія лагідно твердить про самовизначення.

*) «Правда», ч. 132. Підкреслення автора.

*) «Правда», ч. 132.

**) «Коммунист», ч. 3—4.

«Травень. Рада піднімає голову. Червень-липень. Рада намагається стати на ноги — покровительственне самовизначення. Вересень. Про Раду майже забули. Жовтень — Рада брикається — співчутливе (не розібрали) самовизначення.

«Листопад-грудень. Рада оголошує грізний ультиматум і... право націй на самовизначення.

«Січень. Рада передана — анатема Раді. Травень. Рада повалена, повний крах українського націоналізму... Право націй на самовизначення, нерухоме, як скеля, і мовчазне, як камінь.

«Що змінялася тактика відносно українського національного руху, що не зразу розкусили Раду, ще мало біди, — біда, що в усіх сих головокружних змінах курсу не було ніякої внутрішньої логіки. (А зараз є?).

«Бували випадки, коли одночасно давалися директиви, що виключали одна одну (а зараз не даються?), так, наприклад, на бій з українським шовінізмом, з дрібнобуржуазною реакцією, що сунула з півдня, благословлялася десницею Світівська Україна, шуйцею — Донецька Республіка. Мимоволі пригадується українська анекдота про бабу, що ставила свічки одночасно і св. Миколі і лукавому, виходячи з міркувань, що...

Хто знає, де прийдеться
Свій вік вікувати.
Треба всюди, добрі люди,
Приятеля мати.

«У партії в цілому не було обличчя; політика її йшла через пень-колоду з самими несподіваними ухиляннями і, зрозуміло, далеко не блискучими результатами; на місцях же кавардак був неувяжний.

«Кожна організація, майже кожний член партії за свій страх і ризик вирішував усі питання, що торкалися тактики відносно українського національного руху, котрий все ріс і ставав чим далі крупнішим фактором політичної боротьби на Україні, — і от тут і виявилось, що поважний принцип самовизначення націй (не пролетаріяту), котрим потрібно було керуватися по писанію й ізусному преданію отців церкви, дуже гарний, поки діло йде про Індії й Єгипти, оскільки нам (sic!) там не доводилося працювати (в Татаро-Вашкіріях з ним уже клопоту досить).

«Гарний він, коли треба зробити благородний жест в стилі каючогося дворянина москвичеві на Тверській (у „Люксі“?), німцеві на Фрідріхштрассе (А хіба й там уже є каючися дворяни?), але занадто мало зрозумілий, коли доводиться вирішувати всі ці прокляті питання на різних околицях в роді України.

«Не дурно національні (ой, лихо!) комуністичні партії, що входять в склад Російської, в роді польської, латиської, одіслали самовизначення націй туди, ідеже Учредилка упокоюється.

«Але у них становище значно простіше, ніж на Україні.

«І латиська і польська партії в дійсності дійсно одна — латиська, друга — польська за своїм національним складом (принаймні в існуванні латишів і поляків покищо ніхто не сумнівався).

«Не те на Україні. Тут партія більшовиків, як і більшість промислового пролетаріату, складається головним чином із руських, якщо не по національності, то по культурі.

«Висловитися проти самовизначення націй ніяково, і так русифікаторами щирі українці звать. Визнати Україну Україною — душа не лежить (тим більше, що *многі товариші до цієї пори в глибині душі переконані, що Україну Грушевський нарош-не вдумав*).*)

«І от починаються шукання. Ну що ж, самовизначуся аж до відокремлення (щоб тобі ні дна, ні покришки), але тільки навіщо ж тут, безпремінно у мої партійній вотчині. Ну, хай вже буде собі навіть самостійна Україна (якщо вже не можна без сього) денебудь в Австралії або на гірший кінець навіть на півдикій Волині й Подолії, але навіщо безпремінно на Катеринославщині або там на Херсонщині, не кажучи вже про Харків. Між тим селянство навіть сих заповідних земель (до відома товаришів, за національністю все ж українське), кинуте на сваволю долі, передане в монопольне користування українських соціал-шовіністів, майже поголовно, без різниці, біднота й куркульство, самовизначалося в тому змісті, як того бажала Рада.

*) Sic! Підкреслення наше.

«Що тут робити? Скандал. Самовизначуся, хто може. Отут і єсть пішли всі сі, от уже дійсно нарошне (тільки не Грушевським), вдумані республіки дипломатів, що здатні були подарувати Петлюрі західно Україну, аби врятувати свої палестини від страшної назви 'Україна'. (Ім уже не страшно!)*

Т. Затонський говорить далі: «Український шовінізм розділив долю Ради, з ним у свідомості широких мас селянства (не кажучи вже про пролетаріят) покінчено (що не заважає, до відома товаришів, сим масам лишатися за національністю українськими)».

Кумедно читати, коли доводиться товаришам по партії «комуністів України» доводити, що, мовляв, українські робітники і селянство по національності є українці. Але навіщо їм рекомендує т. Затонський прийняти «к сведению» (до відома) сю «істину»? Щоб вона зосталася «в них для них»? А «к исполнению» вона, «істина», потрібна чи ні? І коли потрібна, то в чому?

Ми не вважаємо «теорію» права націй на самовизначення, — як вона була розвинена не «катеринославцями», а т. Н. Леніним, — такою вже непорушною, як то гадають «катеринославці». Ми гадаємо, що «теорію» і «практику» зовсім не можна відрізнити, що коли дається порада «до відома» («к сведению»), тим самим пропонується і «до виконання» («к исполнению»). І «теорія» права націй на самовизначення спричинилася до «практики» партії на Україні. Але ми не можемо погодитися і з по-

*) «Коммунист», ч. 3—4, 1. VII. 1918, стор. 9—20.

глядом лівих, що вважають і «теорію» і «практику» занадто кепською. Спільним у «правих» «катеринославців» і «лівих» «київців» є те, що вони вважають «практику», в один голос, «порожньою», «абстрактною», «безглуздою». Дістаєш таке враження, ніби люди знаходять насолоду у плямуванні себе. Правда, се робиться з святими намірами. Ґоголівський коваль Вакула умисне намалював чорта страшенно гидким і бридким, аби кожна баба могла ткнути пальцем і сказати: «Он, бач, яка кака!» і потім з побожністю повернутися до світлого раю. Для «комуністів України» без розбору на «правих» і на «лівих» у минулому все «кака». Зате зараз у них «просто рай». Сей «рай» ми вже бачили і зараз ще побачимо. Оскільки сей «рай» не є просто порожнім місцем (вони й досі не спромоглися вирішити у повній мірі хворобливого (більшого) «в них для них» українського питання!), оскільки вони пережовують стару «практику». А лайка то так собі, «слова та голос, більш нічого», — а поласці, то якось на душі легше стане і матимеш більш «самостійний» від минулого вигляд.

Кепсько чи ні, а відповідь про обопільні стосунки України і Росії ми давали. Кепсько чи ні, а цієї «теорії» на «практиці» ми дотримувалися. На нашу думку, говорили і робили ми, — треба відстоювати «можливо більше тісний зв'язок України з Росією, проти відокремлення, за пролетарсько-революційну єдність». Ми відстоювали «безпосередній зв'язок кожного місцевого совіту з всеросійським центром». І робили се якраз на підставі «словес-

ної», «абстрактної» формули. Правда, одночасно ми вживали і «слова» про право на відокремлення. Але треба бути «катеринославцем», щоб не розуміти необхідности сих «слів». «Катеринославська точка погляду» говорить, що ці «слова» були «порожніми безглуздими для партії пригніченої нації». Але якраз об'єктивно ми партією «пригніченої нації не були. Ми були об'єктивно неукраїнською партією, хоч ми жили, працювали на Україні і деякі з нас навіть за метриками репані українці, — а російською партією, себто, власне кажучи, великоруською. Діло навіть не в тому, що ми не захоплювалися гаслами автономії, федерації, самостійности, а відстоювали «єдність». А діло в тому, що ми цілком сторонилися національно-визвольного руху, діло якраз у тому, що і зараз т. Затонському доводиться переконувати своїх товаришів, що українські робітники і селяни є українські робітники і селяни, що така нація є, що то не видумка Грушевського. Діло якраз у тому, що сам т. Затонський дійшов до сього лише після довгих міркувань: а що таке нація? Діло якраз ось у чому:

«Уже декілька десятиліть цілком визначився факт більш скорого економічного розвитку півдня, тобто України, що приваблює з Великої Росії десятки і сотні тисяч селян і робітників в капіталістичні економії, на рудні, в городи.

«Факт асиміляції в сих межах — великоруського й українського пролетаріату безсумнівний. І сей факт безумовно прогресивний. Капіталізм ставить на місце тупого, заскоружлого, осілого і поведме-

жому дикого мужика-великороса або українця рухливого пролетаря, умови життя котрого ламають специфічно-національну вузькість як великоруську, так і українську. Допустимо, що між Великоросією й Україною згодом стане державний кордон, — і на сей випадок історична прогресивність 'асиміляції' великоруських й українських робітників буде безсумнівною, як прогресивним є перемелювання націй в Америці. Чим вільнішими стануть Україна і Великоросія, тим ширший і швидший буде розвиток капіталізму, котрий тоді ще сильніше буде приваблювати робітників всіх націй з усіх земель держави і з усіх сусідніх держав (якби Росія опинилася сусідньою державою відносно України) робітничу масу в городи, на рудні, на заводи.

«Д. Лев Юркевич (український націонал-соціаліст з „Дзвону“) поводить ся, як справжній буржуа, і до того короткозорий, вузький і тупий буржуа, тобто міщанин, коли він інтереси спілкування, злиття, асиміляції пролетаріату відкидає геть ради хвилевого успіху української національної справи. Національна справа — наперед, пролетарська справа — потім, говорять буржуазні націоналісти і дд. Юркевичі, Донцови і т. п. горемарксиста за ними. Пролетарська справа — поперед усього, кажемо ми, бо вона забезпечує не тільки постійні і корінні інтереси праці й інтереси людности, але й інтереси демократії, а без демократії не можлива ні автономна, ні незалежна Україна.*»

*) В. Ильин, Критические заметки. «Просвещение», 1913, чч. 10—12. Підкреслення автора.

горесловувати стару „практику“. А знайо, то так собі, „слуха ти голос, бачивши нічого“ — а поблиз, то якось на думи легше стає і напущом бачивши „самосійня“ від і влучного вигляд.

Кеьско чи ні, а відповідь про обшійні стосунки України і Росії ми давали. Кеьско чи ні, а сї „теорії“ на „практиці“ ми додержували. На нашу думку, говорили і робили ми, треба відстояти, мається більше тісна звязок України в Росію, проти відокремлення, за пролетарсько революційну єдність. Ми виставляли „безпосередній звязок кожного місцевого союзу з всеобщими центрами“. І робили се як раз на підставі „словесної“, „абстрактної“ форми. Правда, одночасно ми вживали і слова „про право на відокремлення“. Але треба бути „матеріалістом“, щоб не розуміти необхідности сих „слов“. Катериньославська точка згляду „говорить, що сї „слова“ були „народжені і обставлено безглуздими для партії української нації“. Але як раз обставлено ми партією „пригніченої“ нації не була. Ми були обставлено не українською партією, хоть ми жили, працювали на Україні і деякі з нас навіть по котрих репатах України, — а російською партією, себ-то, власне мучачу, великоруською. Діло давить не в тому, що ми не вихопувалися гаслами автономії, федерації, самостійности, а виставляли „єдність“. А діло в тому, що ми цілком сторонилися національно-визвольного руху, діло як раз в тому, що і верав т. Затонському приходиться перекоувати своїх товаришів, що українські робітники і селяне є українські робітники і селяне, що така нація є, що те не владика Грушевського. Діло як раз в тому, що сам т. Затонський дійшов до сього лише після довгих міркувань: а що таке нація? Діло як раз ось в тому.

Уже де-якіма десятиліття цілком визначався факт більш скорого економічного розвитку півдня, т. є. України, приваблюючи з Балканського деєства і сотні тисяч селян і робітників в капіталістичній економії, на рудники, в городи.

Факт асиміляції в сих місцях — великоруської і українського пролетаряту безсумнішний. І сей факт безумовно прогресивний. Капіталізм ставив на місце тупого, засоруженого, осідлого і по-мелвезному дикого мужика великороса або українця рухливого пролетаря, умови життя котрого ламають специфічно-національну вузькість, або великоруську, або українську. Допустимо, що між Великоросією й Україною згодом стане державний кордон, — і на сей випадок історична прогресивність 'асиміляції' великоруських й українських робітників буде безсумнівною, як прогресивним є перемелювання націй в Америці. Чим вільнішими стануть Україна і Великоросія, тим ширший і швидший буде розвиток капіталізму, котрий тоді ще сильніше буде приваблювати робітників всіх націй з усіх земель держави і з усіх сусідніх держав (якби Росія опинилася сусідньою державою відносно України) робітничу масу в городи, на рудники, на заводи.

Д. Лев Юркевич (український націонал-соціаліст з „Дзвону“) поводить ся, як справжній буржуа, і до того короткозорий, вузький і тупий буржуа, т. є. міщанин, коли він інтереси спілкування, злиття, асиміляції пролетаріату відкидає геть ради хвилевого успіху української національної справи. Національна справа — поперед, говорять буржуазні націоналісти і дд. Юркевичі, Донцови і т. п. горемарксиста за ними. Пролетарська справа — поперед усього, кажемо ми, бо вона забезпечує не тільки постійні і корінні інтереси праці й інтереси людности, але й інтереси демократії, а без демократії не можлива ні автономна, ні незалежна Україна.*»

Що факт який „асиміляції“ є прогресивний, ми цілком почитуємо. Але не треба забувати, діло процес асиміляції не тільки розширяє (перемелює) українських або великоруських не зайшов там „зв'язок, щоб можна“ було говорити про перемелювання націй. Во си „асиміляція“ лише на початку мела до націоналізації, воля се вона ставала в допоміжні історичні національні процеси і в національній свідомості. А тому ір „асиміляція“ тут можна говорити лише в дещо. От сей другий факт той же „асиміляція“ і треба мати на увазі, коли розглядаємо розвиток українського національного, робітничого в сїх кількостях, руху. На місце осідлого, по-мелвезному дикого, засоруженого мужика „виступає

*) В. Ильин, Критические заметки. Просвещение 1913 г., ММ 10—12. Підкреслення автора.

Що факт такої «асиміляції» є прогресивним, ми цілком погоджуємося. Але не треба забувати, що процес асиміляції менш розвинених (порівнюючи) українських мас великоруською не зайшов так далеко, щоб можна було говорити про перемелювання націй. Бо ця «асиміляція» лише на початку вела до денационалізації, потім же вона ставала в допомозі прокиненню національного почуття і національної свідомости. А тому про «асиміляцію» тут можна говорити лише в лапках. Ось сей другий факт тієї ж «асиміляції», і треба мати на увазі, коли розглядаємо розвиток українського національного, робітничого в тому числі, руху. На місце «осілого, по-ведмежому дикого, заскорузлого мужика» виступає рухливий пролетар, котрий вимагає школи власною мовою, часописів, книжок — у інтелігенції появилася співробітник, який сам виявляє свою волю, сам ставить вимоги, сам визначає свої потреби, сам підштовхує інтелігента.

Революція якраз і виявила отсі обидва боки «асиміляції»: поділ робітництва на українське і «неукраїнське», який доповнювався поділом між «чужим» «неукраїнським» городом і «нашим» українським селом.

Наша партія була об'єктивно і за назвою партією російською, себто великоруською. А для такої партії вживати «слова» про відокремлення при одночасній пропаганді за «єдність» є обов'язковим. Кепське не те, що ми вживали «слова» про відокремлення. Кепське те, що для більшости членів нашої партії се були лише «слова», лишалися «сло-

вами» при зовсім інших «ділах» у; с.-д. меншовиків і рос. с.-рев. Кепське ось що: «щоб бути с.-д. інтернаціоналістом, треба думати не про свою лише націю, а вище її ставити інтереси всіх, їх всеспільну волю і рівноправність (підкреслення автора. — С. М. і В. Ш.-Р.). У теорії всі з сим згоджуються, але на практиці виявляють якраз анексіоністську байдужість. Тут корінь зла» (підкреслення наше. — С. М. і В. Ш.-Р.)*)

Кепське те, що, як пише й Затонський, «слова» про відокремлення розумілися ось як: «Ну, що ж, самовизначуйся аж до відокремлення (щоб тобі ні дна, ні покришки), але тільки нащо тут, небезпременно у мой партійній вотчині. Ну, хай собі буде навіть самостійна Україна (якщо вже не можна без сього) денебудь в Австралії і т. д.». Осе було кепське, бо воно якнайгірше порушувало ту саму «єдність», про яку так багато кричали і кричать. Бо «словам» маси навчилися не вірити, а вірять лише ділам, — і роблять се цілком справедливо. І зараз ніякими «словами» не прикриєш порожнього місця, ніякою вивіскою не сховаєш брак змісту.

Вживати «слова» про відокремлення партія мусіла саме для відстоювання «єдности». І доти, поки сим «словам» вірили, доти нам удавалося осягти сю «єдність». Коли ж виявилася, що то лише «слова», — на місце «єдности» ставав страшний розбрат і ворожнеча. Про необхідність сих «слів» саме для

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборник С.-Д.», стор. 23.

«єдності» писала і «Правда» з приводу 1-го універсалу:

«Револьюційна демократія Росії, коли вона хоче бути справді демократією, повинна порвати з цим минулим (гнітом недержавних націй царатом), повинна вернути собі, робітникам і селянам Росії, братерське довір'я робітників та селян України. Цього не можна зробити без повного визнання прав України, а в тому числі права на відокремлення. Ми не прихильники дрібних держав. Ми за якнайтісніший союз робітників проти всіх капіталістів, і ,своїх' й усіх загалом країн. Але якраз для того, аби сей союз був добровільний, російський робітник, не довіряючи ні в чому і ні на одну хвилю ані буржуазії російській, ані буржуазії українській, обстоює зараз право на відокремлення українців, не накидаючи їм своєї приязні, але завойовуючи її відношення як до рівного, як до союзника і до брата в боротьбі за соціалізм.*)»

Сим хорошим «словом» вірили, бо сподівалися, що за ними будуть іти й відповідні діла, хоч і доводилося майже на кожному кроці зустрічатися з «катеринославськими» «самовизначеннями Австралії». Але зараз, після всього прожитого, підіймається гірке почуття: а що як то були лише «слова»? Хороші слова, але... «Верю, Господи, помоги моему неверию!»

Отже, ми перебували тоді в такому стані, об'єктивні умови були такі, що нам не лишалося іншого

*) Цитуємо за «Робітничою Газетою», ч. 65, 20. VI. 1917. Підкреслення «Р. Газети».

шляху, як відстоювати єдність робітничого руху при одночасному вживанні «слів» про самовизначення. І ми йшли сим шляхом, чи кепсько, чи гарно (ми згодні, що скоріше кепсько, ніж гарно), а йшли, мусіли йти. ?

От зараз заднім числом ми всі наввипередки вишукуємо хиби в минулому і лаємо се минуле якнайгострішими словами. Зате тепер... о! тепер ми вже «порозумнішали»! І отже погляньмо на минуле з об'єктивного стану України, не тільки внутрішнього складу і стосунків різних клас на Україні, а з точки погляду загальноросійської революції і міжнародних стосунків, міжнародного розвитку подій. Поставмо питання так: хай повернеться назад 1917 і початок 1918 року, хай повернуться всі ті стосунки й об'єктивні умови, в яких розвивався український революційний рух, і поставмо між ними розумних «катеринославців» і «киян» з «Коммуниста», — що б вони робили знову?

Те саме, тільки де в чому, в дрібницях, може, краще або гірше!

Читачеві не трудно буде самому переконатися в сьому. Ми ж зараз спинимось на іншому питанні. Ми бачили, що наші «право-ліві» «катеринославці», вилаявшись добре за своє минуле, видають за щось невидане свою «нову» «позицію». Дійсно нового в них лише те, що, замість «абстрактної формули» (ліві!) чи «чудесної теорії» (щоб її не дотримуватися — «катеринославці!»), у них є «конкретне» порожнє місце — ліві с.-р. пошкодили, бач, звернутися до лікаря з своєю «хворобою», поліку-

вати своє секретне «хворобливе національне питання». В сій лайці ми просто спостерігаємо, як звичайнісінький

Русский ум и русский дух
Зады твердит і лжет за двух!

Розглянемо «частное» вирішення «катонославців». «Єдність» України з Росією! Ніщо не змінилося, щоб нам міняти своє вирішення! Тільки й того, що раніше в нас була «єдність» з «абстрактною формулою» або «чудесною теорією», а зараз «єдність» з порожнім місцем на придачу.

«В них для них» майже нічого не змінилося. Але не так у житті. Погляньмо на нього.

Ми вже знаємо, що, «не порушуючи своїх обов'язків яко інтернаціоналістів, можна бути і за політичну незалежність своєї нації і за її прилучення в сусідню державу x, y, z і т. д. Але в усіх випадках повинно боротися проти дрібнонаціональної вузькості, замкнення, відособлення, за підрахунок цілого і всезагального, за підпорядкування інтересів особистого інтересам спільного».*)

Що ж сталося на протязі сих двох років такого, що вимагає від нас іншого вирішення того ж самого українського питання?

Сталось два факти. Один факт має російсько-український характер, другий — світовий, міжнародний.

*) Н. Ленин, «Итоги...» і т. д., стор. 23.

Перший факт — се відокремлення України від Росії. Другий факт — революція в Австрії й Германії. Розуміється, перший має своє міжнародне значення, особливо коли його поставити рядом з тими подіями, що розвиваються в Австрії й Германії.

Для «катонославської точки погляду» весь український рух є якоюсь нісенітницею, низкою «помилочок». А заклик Ц. Радою німецького війська — се «окупація і лише окупація». З точки ж погляду реального історичного процесу заклик німців зовсім не вичерпується «окупацією і лише окупацією». Розуміється, для німецьких імперіялістів сей акт Ц. Ради з самого початку мав значення «окупації і лише окупації», одного з надзвичайно для Германії корисних епізодів війни. Звичайно, німці посилали військо на Україну не для того, щоб боронити волю українського народу, його самостійність, незалежність проти нападу з боку «великоруських більшовиків». Звичайно, німці зовсім і не думали піклуватися про «збудування власної хати українського народу», — як то мріяли блазні з «Нової Ради». Звичайно, німці йшли за хлібом, цукром, вугіллям і ін. гарними речами. Звичайно, господарювання окупантів на Україні полягало в тому, аби якомога більше обібрати, загарбати, вивезти з України всякого добра. Словом, грабіжництво, здирство, плондрування, «окупація і лише окупація».

Розуміється, з точки погляду великоруського крамаря, котрий знає про Україну якраз стільки, скільки треба йому знати, що залізо для покрівлі

Його крамнички привозять з Донецького басейну і цукор, який він продає у крамничці, теж приходять від якихось там «хохлів», — з точки погляду такого крамаря відокремлення України є «окупацією і лише окупацією».

Але «точкою погляду» німецького чи великоруського анексіоніста чи крамаря не вичерпується зміст історичних подій. І з точки погляду світових подій сучасності отой акт, «окупація і лише окупація», має свій далеко глибший зміст і більше значення. Він означає лише одне з кілець у ланцюзі довгої, на протязі всієї історії, національно-визвольної боротьби українського народу, боротьби за свою повну волю і незалежність. Він означає лише один з якнайхарактерніших і клясичних епізодів і є показником глибини національно-визвольних рухів сучасності.

Се було лише одним з моментів «обурення продукційних сил» України проти вікової неволі. «Продукційні сили обурюються» не однаково, вживають різні заходи: лагідненько посилають депутацію просити, щоб змилювались і дали; ставлять перед «фактом» оголошення автономії; приймають у себе дорогих гостей, що самі приїжджають, аби лагідненько дійти до згоди; чухають потилицю, коли свербить після «згоди»; оголошують республіку, щоб жити вільним членом вільної сім'ї вільних народів; повертають «катеринославців» до себе передом, а не спиною, при чому іноді повороти бувають такі несподівані, що голова все дивиться на північ, коли корпус весь повернений на південь (такі при-

годи бувають не в одному пеклі Данте!); а іноді діло доходить і до того, що Самсон сам трясє стіни будинку і гине вкупі з філістимлянами.

Що тут подієш! Така вже вона «нерозумна», ота історія. Та й то сказати, швелери, балки, вугілля, цукор і т. д. дуже гарні, теплі й солодкі речі, — коли, наприклад, їдеш по рейках в купе вагона 1-ої кляси, де добре напалене вугіллям, п'єш солодкий чай у накладку і дивуєшся дивами, що розстилається перед очима: і на душі гарно, і для тіла не кепсько. Але коли рейки, швелери, балки і т. ін. починають обурюватися, — краще йти пішака! Або коли горить, скажемо, крамничка і залізо з покрівлі з дзвоном зривається і падає дощем на голову крамаря, — теж кепсько на душі, хай йому лихо й цукрові, хай горить у крамниці! І хоч би всі ті важкі, теплі, солодкі речі обурювалися «по-людськи», себто «по-катеринославському». Так ні, заберуть у свою дурну голову якусь самостійність... Е, що й казати, кепські речі!

Всі великі події в історії є наслідком боротьби, ворожнечі. Такі речі, як визволення поневолених націй, дуже рідко можуть скінчитися «лагідно». Пристосування політичної «надбудівлі» до економічної «бази» проходять не просто, не лагідно. Іскри сиплються з очей, коли «продукційні сили обурюються». І ще добре, як не повилазять! Всіляка руїна невідрізнима від всякої революції, — казав Ф. Енгельс.

І сього ґрунтового історичного змісту ганебного акту Ц. Ради ніскільки не порушує те, що сей

акт привів до «самостійности» Скоропадського. Навіть «самостійність» сучасної Директорії (а її ж рівняти до Скоропадського не доводиться!) поки що є лише гарним «в них для них» бажанням. Сучасна Україна далі стоїть від самостійности, ніж вона стояла в листопад-грудні 1917 року. Може, навіть акт П. Ради так обстриг волосся Самсона-України, що доведеться ще роки працювати, поки воно виросте. Се так. Але ні ця самостійність «в них для них», ні «окупація і лише окупація» «в них для них» не може замазати сього реального історичного змісту.

Самостійности Україна ще не осягла. Але відокремлення від Росії — реальний факт. Але конституювання України як державно-політичної одиниці, не дивлячись на окупантів, на «катеринославців», на «самостійність» Скоропадського і т. д., — посувалося весь час.

«Окупація і лише окупація» в грубій формі проводила в життя вирішення П. Ради від 11—24 січня (4-й універсал) й ухвалу Катеринославського 2-го з'їзду Українських Совітів про самостійність і незалежність Української Республіки. Звичайно, ті економічні, соціально-політичні і культурні зв'язки, які виростили за часів перебування України колонією Росії, не могли одразу бути порвані, мов ножем одрізані. Звичайно, ми ще бачимо окремі численні нитки, що тягнуться через розірване місце. От як палку переломиш. Палка тріснула, але обидві половини ще не відрізнялися, ще держаться окремими трісками, що заходять одна за другу. Але як

Але „точкою погляду“ німецького чи австрійського аннексіяста чи крамаря не впередується зміст історичних подій. І в той погляд світової долі суцільності, одної акт „окупації і лише окупація“, але свій „дуже глибокий зміст“ і більше значний. Він означає лише: одне в німрі долі, на противі всієї історії, національно-визвольної боротьби українського народу, боротьбу за свою пошу волю і повнозаконність. Він означає лише одне в як найхарактерніших і класичних епізодів і є початком глибини ішовально-визвольних рухів сучасності.

Се було лише одним з моментів „обурення продукційних сил“ України проти нікової неволі. „Продукційні сили“ обурювались „воєнською, вимагали різних законів: лагідніше посилали „окупаційні“ проєкти, щоб змішувались і діли; ставили перед „фактом“ об'єднання автономії; приїжджали у себе дорогих гостей, що самі приїжджали, аби лагідніше діяти до згоди; чухали потягання, коли звербать після „згоди“, оголошувать республіку, щоб жить вільним членом вільної землі вільних народів; повергають „катеринославців“ до себе передом, а не спиною, при чому іноді поволяли бувають такі посподівани, що голова все дьвяться на північ, коли корпус увесь поворочений на південь (такі пригоди бувають не в одному епізоді Данте); а іноді діло доходить і до того, що Самсон сам трясє стіли будаюку і гнає в кулі з фізіологічашаши.

Що тут поїшли! Така вже вона „нерозумна“ ота історія. Та з то сказали, шашери, реліси, балли, вугілля, дукори і т. д. дуде гарні, теплі і солідні роти, —коли, наприклад, ідеш по рельсам в кулі вагою 1-го класу, да добре йоготилово вугіллями, інеш солідний чай в пакляку і дивущий динамі, що розсипаються перед очима: і на душі гарно і для тіла не каясью. Але вони вельси шевелери, балки і т. починають обурюватись, —враща вти одішою! Або коли горять, скажого, країнцях і заїззо в покриві з дивонні зривається і пва дощом на голову крамаря, —теж кельсо на душі хай йому нішо і шашери, хай горить у країнцях і хоть би всі ті шашки, теплі, солідні роти обурювались „по шовдєсї“, себ то по „катеринославськму“. Так аї, забуруть у свої душі і вельси шевелери, балки і т. починають обурюватись, —враща вти одішою!

І в сього грунтово-воєнного історичного змісту глибокого акту П. Ради ніякливо не порушує те, що сей акт циніва до „самостійности“ Скоропадського. І навіть „самостійности“ сучасної Директорії (а її ж рівняти до Скоропадського не доводиться!) вони ще в нішо гарним „в них для них“ бажанням Суцільна Україна даліше стоїть від самостійности, ніж вона стояла в листопад-грудні 1917 року. М-же навіть акт П. Ради так обстриг волосся Самсона-України, що доведеться ще роки працювати, поки воно виростить. Се так. Але ні ця самостійність „в них для них“ ні „окупація і лише окупація“ „в них для них“ не могут замазати сього реального історичного змісту.

Самостійности Україна ще не осягла. Але відокремлення від Росії — реальний факт. Але конституювання України як державно-політичної одиниці, не дивлячись на окупацію, на „катеринославців“, на „самостійність“ Скоропадського і т. д., — посувалося увесь час.

«Окупація і лише окупація» в грубій формі проводила в життя вирішення П. Ради від 11—24 січня (4-й універсал) й ухвалу Катеринославського 2-го з'їзду Українських Совітів про самостійність і незалежність Української Республіки. Звичайно, ті економічні, соціально-політичні і культурні зв'язки, які виростили за часів перебування України колонією Росії, не могли одразу бути порвані, мов ножем одрізані. Звичайно, ми ще бачимо окремі численні нитки, що тягнуться через розірване місце. От як палку переломиш. Палка тріснула, але обидві половини ще не відрізнялися, ще держаться окремими трісками, що заходять одна за другу. Але як

ти її не здавлюй, не направляй, встановити так, щоб палка знову була цілою, не можливо. Краще всього обрізати якнайчепурніше обидва відламані кінці і потім уже приставити одну до одної й обхопити кільцем. Або ще можна взяти таке порівняння. Коли зроблена в тілі живого організму глибока рана, треба обрізати окремі клапті її, бо вони не можуть стати в допомозі до загоєння рани. Навпаки, вони будуть лише роз'яструвати рану, гноїти тіло, отруювати організм.

Розуміється, люди, що вважають катастрофу лютого-березня 1918 року «окупацією і лише окупацією», можуть сказати, що палка не зламана, а «лише» зверху трохи подряпана; що немає ніякої рани, а є «лише» маленьке прищикнуте місце. У такому разі, розуміється, обрізувати палку і прищикнуте місце не варто. Розуміється, для людей з «секретною хворобою» краще робити вигляд, що взагалі все гарно. Але се не резон для нас.

Що ми тут маємо саме перелом, глибоку рану, в сьому нас переконує сама історія українського руху на протязі революції (і не тільки революції). ІЩе більше переконуємося ми в сьому, коли станемо розглядати український рух поруч з відповідними подіями, які ми спостерігаємо під час сучасної війни і особливо революції в Австрії й Германії.

Криза капіталістичного суспільства — війна і революція — розкрила більш глибокі пружини і сили велетенської історичної боротьби сучасної доби. Вона наочно виявила обидві тенденції капіталістичного суспільства: інтернаціоналізацію й націоналіза-

цію боротьби. При чому різниця тут не в одній лише формі, а й у змісті. Кажуть, що ся боротьба має за змістом інтернаціональний характер, а за формою — національний. В сьому твердженні є доля правди, але не вся правда, а значить — се не вірно. Сей погляд є тою рештою, що залишилася від дуалістичного світогляду релігії: є животворящий дух, Бог, енергія, сила, інтернаціональний зміст; і є мертва матерія, глина, національна форма. Се варіація «католинослащини», для якої є, з одного боку, чудесна теорія, а з другого боку, «кака»-практика; з одного боку — «чистий інтернаціоналізм», а з другого боку — «чистий націоналізм». На ділі ж є, та й не може бути інакше, що «теорія», з одного боку, є відблиском у голові людей їхньої «практики», як, з другого боку, і навпаки, «чудесна теорія» спричинюється до «каки-практики».

Так і тут, інтернаціоналізм і націоналізм відрізняються один від одного не яко зміст і форма, а яко дві точки погляду на один і той же процес. Пояснити можна таким прикладом. Круг, звичайнісінький круг, має інший вигляд, коли ми будемо розглядати з точки, котра лежить поза кругом, ніж тоді, коли ми дивимося на нього з центру.

Війна і революція виявили протиріччя сучасного капіталістичного суспільства між його велетенськими продукційними силами і стосунками власности; між суспільним характером продукції і приватним характером засвоєння (приватна власність на засоби продукції). Війна і революція виявили нездатність капіталістичного суспільства своїми засобами ви-

мангобаме Маркса!

кляса!

рішити се протиріччя. Війна і революція виявили дійсний зміст життя капіталістичного суспільства — клясову боротьбу, громадянську війну, а не мир. Війна і революція виявили стремління, тенденцію до заміни сучасного капіталістичного господарства і суспільства новим, соціалістичним господарством і суспільством. Війна і революція виявили одночасно тенденцію не тільки до зміни «бази» — господарства, а й до зміни «надбудівлі» — усіх інших: політичних, духовних і т. д. галузів соціального життя.

Війна і революція дали вирвали силоміць найбільш здорову й активну частину якнайширших і найглибших шарів людности з їх традиційних умов життя, зібрали їх докупи в касарні, дали їм у руки зброю, навчили вживати сю зброю окремо і в строю мільйонних армій, розбудили їх свідомість, примусили думати, поставили перед необхідністю самим масам вирішувати прокляті питання «війни» і «миру», привели до краю провалля злиднів, голоду...

Ми побачили, як війна імперіялістична на наших очах перетворювалася і перетворюється у війну громадянську, на зміну війні йде революція. Там верховодом виступали імперіялісти, тут, у революції, пролетарят. На місце ворожнечі імперіялістів виступає клясова ворожнеча. Кляса проти кляси! *озірлені з пролетарят!*

Тут нас перебивають «розумні катеринославці» і кажуть: ага, кляса проти кляси, — при чому ж тут національність?

Для «катеринославців» соціальна революція уявляється так, що з одного боку стоїть військо: «ми за соціалізм», і з другого боку: «ми за капіталізм». На ділі соціальна боротьба не може бути такою «чистою», і не тільки тому, що у мас є свої перестороги і т. д. (се саме собою), а й тому, що соціальна революція є акцією мас різних національностей, мас, переплутаних між собою імперіялізмом. Для сих мас (пролетаріяту в тому числі) соціальна боротьба є, означає і ведеться не тільки за знищення гніту економічного (усуспільнення засобів продукції), а й політичного і всякого іншого.

Ось через що зібрані в касарні, вишколені й озброєні маси так палко б'ються не взагалі за соціалізм, а поруч виставляють домагання своєї національної волі, незалежности, самостійности. І війна і революція вживали з самого початку «чудесну теорію», «слова» про право націй на самовизначення.

Яке б лицемірство не ховалося за сими «словами» дд. імперіялістів різних мастей, аж до «катеринославських» «чистих лавошників», ці «слова» відіграли величезну роль в прокиненні свідомости народних мас. І імперіялісти і «катеринославці» всіх мастей викликали духів, з якими їм не впоратися.

Маси мають зброю, маси борються за власні інтереси. Маси виявляють, з одного боку, нахил і хист до організованої свідомої боротьби, з другого боку, здичавіння, страшенну ворожнечу. Бо війна, революція будять не тільки свідомість, не тільки

організують, а й розпоршують, розбещують, доводять людей до здичавіння.

Треба бути «катеринославським істориком», щоб писати так, як пише т. Кулик про військовий український рух, ніби він був рухом шкурників, дикунів, наслідком утоми й злочинства. Що й казати, було й се. Але де сього зараз немає? А в червоній армії все благополучно? Але сим не вичерпується зміст ні червоної армії, ні українського військового руху. Ми бачимо багато свідомости, ідеалістичного запалу...

Революція в Росії, Австрії й Германії показала, як глибоко вкорінюється національний рух, які широкі й глибокі шари він захоплює, яку силу і міць він виявляє. І як до революції в Австрії й Германії російська взагалі, українська зокрема «лавірували» між двома ворожими таборами імперіалістів, то тепер вони мають проти себе єдиний імперіалістичний фронт і спільника в революції Австрії і Германії. Революція виявила наочно стремління перебудувати карту Європи (і не однієї Європи) на інших підвалинах, ніж меч, насильство, пригноблення. Се — «симпатії» населення. Се спілка, федерація вільних, самостійних, незалежних держав. Правда, шлях до цієї «дидії» лежить теж через збройну боротьбу мас, як навчає нас історичний досвід. Але що на сій грішній землі можна осягти іншим шляхом?

Війна і революція виявили до кінця брехливість «самовизначення» і «визволення народів» дд. Мі-

люкових, Родзянок, Вілсонів, Ллойд-Джорджів, Клемансо, Кюльманів, Черніних і tutti quanti. *Ленінів?!*

Війна і революція поставили під знаком запитання й іншу політику, політику пролетаріату, при тому найбільш революційної його частини.

Звичайно, ми знаємо, що і пролетаріат не зробиться святим і застрахованим від помилок і слабостей «тільки від того, що він утворить соціальну революцію».

Звичайно, ми знаємо, що «можливі помилки (і корисні інтереси — спробувати сісти на чужій спиці) приведуть його неодмінно до усвідомлення цієї істини.»*) *basing the revolution!*

Але чи не будуть ці помилки мати, скажемо, для III Інтернаціоналу таке значення, як «помилка» 4 серпня 1917 року для II Інтернаціоналу?

Покладемося знову на історію. Вона скаже.

Ми ж повернемося тепер до нашої теми: до України безпосередньо.

На нашу думку, факт «окупації і лише окупації» і факт революції в Германії і особливо Австрії розділять дві епохи в історії розвитку революції на Україні. Різний об'єктивний стан України як з боку міжнародних, так і з боку внутрішніх стосунків вимагає «різного» вирішення українського національного питання в ці епохи, «різної» політики пролетаріату.

*) Н. Ленін. Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборник С.-Д.», (числа не подано — ред.), стор. 25.

Ся різниця, на нашу думку, може бути висловлена двома гаслами: для першої доби — єдність України з Росією, при одночасно визнаному праві націй (України в тому числі) на самовизначення; для другої доби — самостійність України.

«Значення гасла національної культури визначається не обіцянками або добрими намірами даного інтелігента, тлумачити се гасло в змісті проведеного через нього інтернаціональної культури».

«Значення гасла національної культури визначається об'єктивними стосунками всіх кляс даної країни і всіх країн світу».^{*)} *Моде знежить?!*

Се справедливе не для одного гасла національної культури, а й інтернаціональної культури, а й єдності, а й самостійності. Се справедливе не тільки для інтелігента, а й для інтелігента, навіть для Інтелігента (з великої букви), навіть ІНТЕЛІГЕНТА (з усіма великими буквами). «І царята і старчата — Адамові діти!»

Отже, кращою перевіркою доказів правильності сього вирішення «являється дослідження відношення до питання різних кляс громадянства. Для марксиста така перевірка обов'язкова. Треба виходити з об'єктивного, треба взяти взаємне відношення кляс по даному пункту».^{**)} *«Во пророцїх і за пророцїх»*

^{*)} В. Ильин (Н. Ленин), Критические заметки по национальному вопросу. «Просвещение», 1913, чч. 10—12.

^{**)} Н. Ленин, О праве наций на самоопределение. «Просвещение», 1914, чч. 4—6.

Погляньмо «на взаємне відношення кляс» відносно українського питання до і після катастрофи лютого-березня 1918 року.

Об'єктивне становище Росії, яке мало посередній чи безпосередній вплив на всі кляси, партії, їх стосунки, їх вирішення різних питань до катастрофи лютого-березня 1918 року визначалося перебуванням Росії в стані війни в одному з імперіялістичних таборів, в таборі Антанти.

Се ставило російську революцію в пряму і безпосередню залежність від міжнародних стосунків, як, з другого боку, воно давало їй можливість безпосередньо впливати на хід міжнародних подій.

І сей об'єктивний стан «буття» відбився і в «свідомості», в усвідомленні себе російською революцією як продуктом і як агентом міжнародного розвитку подій.

Кожна політична група, кожна політична партія виходила з «війни і миру» і поверталася до них же. Кожний «поточний момент» починався й кінчався «війною і миром». «Мир без анексії, контрибуцій, на підставі самовизначення націй» — головна тема бесід, рефератів, з'їздів, мітингів, нарад і т. д. і т. п.

Російська імперіялістична буржуазія після революції 1905 року поділялася на політичні партії, між котрими іноді виникали досить гострі суперечки. Війна 1914—17 рр. усунула сю ворожнечу. Ради Константинополя, проток, «исконных русских земель Червоныя Руси», Галичини і т. д. можна було забути ворожнечу і встановити громадянський мир.

Ненависть до ворогів «людської культури», «варварів сучасности», німців, штовхнула до поцілунків к.-д. Мілюкова і чорносотенця Пуришкевича. Революція 1917 року докінчила се об'єднання. Під час революції вся буржуазна капіталістична преса від «Нового Времени» до «Речи» і «Русских Ведомостей» співала одноголосно. Кадетська партія, як найменш дискредитована політикою царату, вбирає в свої кола всю різноманітну чорносотенну поміщицько-капіталістичну братію, виступає лише єдиним її представником.

Імперіялістичні наміри: Константинопіль, Дарданелли, Галичина і т. д., імперіялістична залежність в самій грубій формі від своїх «благородних союзників» визначали всю політику поміщицько-капіталістичної кадетської партії. З власних інтересів і за наказом з Парижу й Лондону вона вживала всі спроби й заходи, аби приборкати революцію, аби не дати можливості вийти Росії з війни, аби примусити її тягти лямку імперіялістичної війни до «побідного кінця».

Звичайно, поставитися до одного з революційних струмків національно-визвольних рухів, котрі розпочалися відразу «от финских хладных скал до пламенной Колхиды», вона інакше, як до «сепаратизму», «німецького шпигунства» і т. д., не могла. «Ташшить и не пушшать!» — ось її відповідь. Досить пригадати тяганину з українськими делегаціями з приводу автономії і т. д.

«Ми рахуємося лише з фактами!» — заявив голова тимчасового уряду кн. Львов українським де-

легатам. Себто ми нічого не дамо, якщо ви самі не візьмете.

У питанні, яке нас цікавить, позиція її цілком визначалася домаганням повної й безумовної цілості, єдності і неділимості Росії. Союз «хліборобів»-поміщиків та велика буржуазія, бюрократи в городах — ось ті кола, на які спиралася на Україні кадетська партія. Хай т. Кулик укаже другу політичну партію поміщиків і капіталістів на Україні! І нехай він укаже, коли ся партія хитрувала і мудрувала, щоб обдурити українські маси самостійністю України!

«Єдина і неділима Росія» — ось гасло її.

Другу групу складали російські соціалістичні партії, с.-д. меншовики і с.-р. Гуртуючи круг себе російську інтелігенцію і частину російського робітництва, ці партії на Україні користувалися малим впливом. Складаючи частину російських соціалістичних партій, які керували Совітами, послали своїх членів у міністерство, вони й на Україні провадили ту ж політику «кроку на місці» аж до... Установчих зборів або до кінця (побідного вони соромилися говорити) війни. І подібно до того, як в загальноросійських питаннях вони вживали революційну термінологію, щоб на ділі бути лакеями імперіялістичної буржуазії, — так і в своїй українській політиці вони говорили «слова» про право націй на самовизначення, навіть показували відповідні пункти своєї програми (у с.-р-ів навіть стояла федерація!), щоб на ділі звертатися до «штиків», щоб на ділі «ташшить и не пушшать!»

І кадети, і рос. с.-р., і меншовики на ділі, не на «словах», виступали однодушно в усіх питаннях, що були зв'язані з українським рухом. «Великоруський», «неукраїнський», антиукраїнський бльок, бльок не формальний, а на ділі — реальний факт української революції. При різних «словах», безумовно, гасло було спільне: єдина і неділима Росія. Що ж до автономії, то... се ми побачимо в установчих зборах. І якщо вже інакше не можна, то нащо ж зараз?

Проти сього «єдиного і неділимого» фронту російських, «неукраїнських» партій ще з більшою однодушністю виступали українські партії. Тут був не тільки фактичний бльок, а й формальний «союз», Центральна Рада, що об'єднувала всі українські партії. Більша однодушність залежала не від того, що в українському русові більше було «шовінізму» (навіпаки, більше шовінізму було у «культурних» кадетів й «інтернаціональних» меншовиків і с.-рів), а від того, що соціальний ґрунт українства визначався більшою одноманітністю. *а геть білиці!*

Ми вже знаємо, що майже 90 відсот. українців селяни-хлібороби (не «кадетського», Скоропадського теж зразка), другі 10 відсот. припадають на робітництво, інтелігенцію, ремісників і т. д. При чому робітництво й інтелігенція стояли в тісному зв'язку з селом і за своїм походженням і за соціальним станом. «У нас лише демократія. У нас усі партії соціалістичні!» — як наслідок отєї одноманітності соціального ґрунту. На противагу безумовному гаслу «єдиної і неділимої Росії» українські

партії з початку висували таке ж безумовне домагання автономії України. Спочатку лагідні стосунки між сими двома групами чим далі, тим більше стають ворожими, тим гостріше стають вони одна до одної, тим упертіше висувають свої домагання. Національна ворожнеча зростала в силі.

Зовсім окрему позицію займала партія більшовиків, і не могла займати тоді іншої. Партія стояла і відстоювала теж цілу, єдину і неділимую Росію, але збудовану на солідарності працюючих мас, не на історичних традиціях, а на живому єднанні робітників. Щоб показати притгніченим націям (українській у тому числі), що партія більшовиків не має жодного наміру силоміць удержувати їх у межах Росії, партія теж вживала «слова» про право націй на самовизначення аж до відокремлення. При тих умовах се був єдиний шлях «неутралізувати» себе від національної ворожнечі. А позаяк «слова» про самовизначення вживалися й меншовиками, то наша партія при всякій нагоді (наприклад, з приводу 1-го універсалу статті «Правды», резолюція Полтавського комітету) старалася показати різницю між нами і меншовиками. Не дивлячись на те, що у нас не бракувало весь час «каторинославців», які теж вживали «слова» по-меншовицькому, партії вдалося якщо не показати й довести, то натякнути, яка різниця між вживанням «слів» у меншовиків і більшовиків. Не тільки для України в Австралії відстоюють більшовики самовизначення!

те ж ризик!

1.1

*Ванево зривати?
на тих засадах!*

Революція в жовтні і війна між Ц. Радою і більшовиками зразу викликала страшену ворожнечу й здивувала й обурила українські маси. Виходить, більшовики брехали, виходить, більшовики не гірші вороги, як і кадети, як і меншовики. У свідомості мас ми являлися продовжувачами політики меншовиків, орудували, спиралися на ті маси, що й меншовики. Тільки утворенням Світського уряду України, тільки «помилками» про визнання Української Республіки спочатку в федеративному зв'язку, а потім самостійної нам знову вдалося повернути частину уваги українських мас. За нас докінчили вже Ц. Рада й окупанти.

Отже, коли ми вживанням «слів» про самовизначення не по-меншовицькому і не «по-катеринославському» завоювали собі симпатії українських мас проти «єдиного і неділимого» фронту кадето-есеро-меншовиків, — то відстоюванням не по-меншовицькому і «катеринославському» «єдиної і неділимої» Росії ми звертали увагу українських мас на головні завдання сього часу: збереження єдності революційного фронту і проти союзо-російського і проти германського імперіялізму.

Погляньмо тепер на другий період — після катастрофи лютого-березня 1918 року і австро-германської революції.

Україна — відрізана від Росії. Околиці буйшої Російської імперії зайняті контрреволюцією за допомогою «єдиних» зараз імперіялістичних військ. Всі «уряди» сих околиць, чи то кадетсько-монархічні, чи есеро-меншовицько-учредилівські,

всі вони відстоюють «єдину і неділиму». І лише на Україні (Фінляндія на особливому стані) проти «єдиного і неділимого» фронту кадетсько-монархічної й есеро-меншовицької реакції виступають одностайно всі українські партії, що відстоюють самостійність України. І це не поміщики. Ще коли за часів Ц. Ради можна було указати на фігуру отамана вільного козацтва, майбутнього гетьмана Скоропадського, то зараз всі такі елементи повернулися до своєї першої любові.

І от коли порівняєш два табори на Україні: 1) єдина і неділима Росія: монархісти, кадети, меншовики, с.-р. і «комуністи України»; 2) самостійна і незалежна Україна рядом з Росією: українські партії, — то пікантність сього фактичного стану набирає для пролетарської партії досить одіозного характеру. Се мова фактів, мова класових групувань.

Ми знаємо, що нас обляють за сю класифікацію інтелігентики, інтелігенти, Інтелігенти й ІНТЕЛІГЕНТИ. Як таки можна рівняти кадетів, меншовиків і комуністів! Се зовсім не «по-марксистськи!» Де ж тут класовий зміст класифікації?

Ми знаємо, що комуністи не зовсім те, що кадети і меншовики. Але хіба меншовики і кадети те саме? Ні, а се ж не перешкоджає тим же комуністам ставити поруч і кадетів і меншовиків.

Класовий зміст? А ми хочемо вказати тут на цікавий і дуже шкідливий факт поділу різних клас за національністю. «Неукраїнські» поміщики і капіталісти (себто майже вся велика буржуазія,

виключаючи окремі особи), дрібна буржуазія, робітництво, інтелігенція, з одного боку; і «українська» дрібна буржуазія, робітництво й інтелігенція — з другого.

«Катеринославська точка погляду» в наведених на початку цієї глави фразі каже про «порожність і об'єктивну безглуздість» для партії вживання «слів» про самовизначення. «Катеринославська точка погляду» чує дзвін, да не знає, відкіля він. Зараз об'єктивний стан такий, що вживати на Україні «слова» про самовизначення є «порожнім і об'єктивно безглуздим» не тільки для партії пригнобленої нації, а й для партії пануючої нації. А «катеринославська точка погляду» зрозуміла це так, ніби тоді було «порожнім і об'єктивно безглуздим» ділом вживати «слова» про самовизначення. Буття визначає свідомість, «катеринославське» буття визначає свідомість «катеринославської голови» теж «по-катеринославському»!

Український народ, українська нація *уже* визначилася, висловила свою волю. І тепер треба вже сказати про своє відношення *не так собі*, *взагалі* про право всіх націй на самовизначення, а про своє відношення от до сього визначення, от до сього бажання скласти самостійну державу. «Так чи ні?» — запитують не тільки українські соціал-патріоти, а запитують факти. Ні! — кричать російські чи зросійщені та спольщені «неукраїнські» поміщики і капіталісти. Ні! — кричать російські, неукраїнські меншовики й с.-ри. Ні! — кричать російські комуністи, «комуністи України» в тому

числі. Ні! — лунає в Лондоні, Парижі, Нью-Йорку й ін. містах.

Настав час показати свій інтернаціоналізм на ділі. Настав час, коли пролетаріят, найбільш передова і революційна частина російського і світового пролетаріату мусить показати на ділі, чим відрізняється від «самовизначення» імперіалістів, чим відрізняється «самовизначення» Будро Білсона від «самовизначення» т. Н. Леніна.

Досі ми спостерігаємо факти, які свідчать про відсутність всякої різниці в цьому питанні. І якщо ми ще не наважимося поставити останню точку над і, — то тільки тому, що у нас є маленька надія, нам ще хочеться вірити, що можуть незабаром виникнути інші факти. Ми ще не згубили віри, що т. Ленін писав свої статті з національного питання не так собі, щоб, скажемо, виляяти меншовиків та поглузувати над «лівими».

Нам можуть сказати, що ми не вміємо читати цих статей. Бо нам хочеться, щоб нам сказали: «так або ні» на відокремлення України. А сього сказати якраз і не можна.

«Дати відповідь: 'так або ні' на питання про відокремлення кожної нації. Це здається домаганням дуже 'практичним'. А на ділі воно безглузде, метафізичне теоретично, на практиці ж веде до підвладности пролетаріату політиці буржуазії. Буржуазія раз-у-раз на перше місце ставить свої національні домагання. Ставить їх безумовно. Для пролетаріату вони підвладні інтересам клясової бо-

Читаче, що скаже?!

ротьби. Теоретично не можна запевняти наперед, чи відокремлення даної нації, чи її рівноправний стан з іншою нацією закінчить буржуазно-демократичну революцію; для пролетаріату важливе в обох випадках забезпечити розвиток своє кляси; буржуазії важливе пошкодити цьому розвиткові, відсунувши його завдання перед завданнями своєї нації. А тому пролетаріат обмежується негативним, так би сказати, домаганням визнання права на самовизначення, не гарантуючи жодній нації, не зобов'язуючися дати нічого на кошт іншої нації.*)

Ми не станемо розбирати сю аргументацію з теоретичного боку. Читач сам розбере, що тут «до чого», а що не «до чого», а ми сподіваємося се зробити в окремій брошурі про теорію і практику самовизначення.

Зараз же ми лише звернемо увагу на деякі факти. Хай читач розгорне «Известия Вс. ЦИК Советов», ч. 282 (546) від 24. XII. 1918 р., і на третій сторінці прочитає рубрику: «Действия и распоряжения правительства». Там читач прочитає: 1) декрет про визнання незалежності СРСР Латвії; 2) декрет про визнання незалежності Литовської СРСР; 3) постанову народного комісаріату закордонних справ про те, що «за аннулюванням Брестського мирного договору Украина не признается более Советским Прави-

*) Н. Ленин, О праве наций на самоопределение. «Просвещение», 1914, чч. 4—6. Підкреслення автора.

тельством Российской Республики (самостоятельным государством); 4) такую же постанову і відносно Грузії.

Ми просимо тепер читача дати відповідь на такі запитання: якщо дати відповідь «так або ні» не можна, бо се було б «безглуздом, метафізичним теоретично, на практиці ж повело б до підвладності буржуазії, — то чого дається відповідь «так» для Латвії, Естляндії, Литви, Білорусії і дається відповідь «ні» для України і Грузії? Чому пролетаріат Росії не обмежується «негативним, так би сказати, визнанням права на самовизначення»? Се раз.

Друге. Коли дається відповідь «так» для Латвії, Литви, Естляндії, Білорусії і «ні» для України і Грузії, — значить се, що «буржуазно-демократична революція» скінчиться обов'язково «відокремленням» Естляндії, Литви, Латвії, Білорусії і «рівноправністю» України і Грузії? ? !

Третє. Визначаючи самостійність Литви, Латвії, Естляндії, Білорусії, хіба пролетаріат «не обов'язується литовцям, латишам, білорусам, естам дати нічого на кошт іншої нації, наприклад, великоруської, єврейської і т. д.? Не визнаючи самостійності України і Грузії, хіба пролетаріат не обов'язується нічого дати великоруській нації на кошт української і грузинської нації?

Четверте. Чого відповідь «так» для Латвії, Литви, Естляндії, Білорусії і «ні» для України і Грузії не веде пролетаріат до підвладності буржуазії?

П'яте. Раз самостійність України не визнається, навіщо було грати і зараз грати «камедей» з

тимчасовим робітничо-селянським урядом України? Ми не знаємо, як буде реагувати сей уряд на той акт: може, скаже: Божа роса! Витреться, протре запльовані очі — «та й знову до праці!»?

Чи, може, український національний рух по силі, по ширині і глибині значно менший, ніж у тих країнах?

От т. Кулик «лякає» Україну відокремленням, бо «при господарюванні фінансового капіталу, при активній колоніальній політиці яку ведуть великі держави, немає жодного ґрунту для існування дрібних самостійних держав», — хай він нам пояснить: яку політику веде СРСР Росія?

А зараз ми послухаємо бувшого голови російської делегації на мирових переговорах з Україною, Х. Раковського. Х. Раковський прожив у Києві в «Марселі» місяців зо три, одержав декілька листів від окремих селян Київської і Полтавської губернії і вважає себе «знатоком» України, щоб давати свої «авторитетні» поради російському пролетаріатові. В «Известиях ВЦИКС», ч. 2 (554), з. 1. 1919, він умістив статтю «Безнадежное дело».

В газетній статті Х. Раковський виступає яко знавець України і доводить, що і з етнографічного і з соціально-економічного погляду українського народу власне немає. «Поперед усього етнографічні відміни українців від руських являються самі по собі незначними». «Що ще більш важливе, се те, що між українським селянством бракує того, що зветься звичайно „національною самосвідомістю”». «Український пролетаріат являється за своїм похо-

дженням чисто руським». «Відомо також, що міське населення в Києві на три чверті неукраїнське, а в Одесі українців всього 10 відс. Відомо також, врешті, що в межах України, тієї України, котру собі рисували автори третього універсалу, тобто в межах 8 губерній і дев'ятої Таврійської без Криму, за статистикою 1897 року мешкало 2 млн. 100 тис. великоросів». «Врешті, тим, що з поверхні знають Україну (Х. Раковський вважає себе знавцем ґрунтовним), відомо, що промислова буржуазія і більша частина поміщицької кляси — руського, польського або єврейського походження».

Висновок? Висновок той, що Україну видумала інтелігенція з кооперативів, учителів, судейських чиновників в роді Шелухіна і т. д. Для бідної миші сильнішого від кішки звіра немає. Для Х. Раковського сильнішого від Шелухіна звіра немає. Це він переконався під час переговорів, якими СРСР Росія ніколи пишатися не буде.

Ну, хай так. «Національної самосвідомости» у селян немає, робітники, поміщики, капіталісти, чиновники — російського походження. Є лише «інтелігенція». Але ось що цікаве. В кінці Х. Раковський заспокоює когось ось як:

«Небезпека русифікації при існуванні Української СРСР Влади являється цілковито безпідставною. Оскільки для українських селян і для українських (?) робітників потрібні будуть школа й управління українською мовою, вони забезпечать се за собою багато краще при СРСРській Владі, чим се зробить українська інтелігенція з новоспечених

чиновників, зфабрикованих короткотерміновими курсами, котрі бачать в українській самостійності не стільки умови для культурного розвитку українського народу, скільки умови для свого власного бюрократичного панування».

Що се? Як се? Чого се Х. Раковському треба когось переконувати, що не буде «небезпеки русифікації»? Кого се він хоче заспокоїти? Але Х. Раковський, який «знає» Україну не «з поверхні», запевняє, що селяни навіть не хочуть читати українських прокламацій, — кажучи: «опять украинщина!» Чи, може, Х. Раковський хоче заспокоїти російське робітництво, російських поміщиків, капіталістів тощо? Чи, може, «інтелігенцію», котра «видумує» Україну? Х. Раковський заговорив про «українських робітників», які забажають учитися українською мовою. Алеж він як знавець запевняє нас, що «український пролетаріат за своїм походженням є чисто руським». Коли Х. Раковський говорить яко знавець і коли яко верхогляд?

Далі. Х. Раковський запевняє, що небезпеки русифікації не буде «при існуванні Української Східної Влади». Хіба се треба ще доводити? А ми й не знали. Але після «аналізу» і «доказів» знавця Х. Раковського ми не віримо. Тут щось не так!

Та й для чого і для кого взагалі Українська Східна Влада? Невже для Шелухіна треба розводити сю українщину? І що значить фраза Х. Раковського, яка йде поперед вищенаведеного закінчення: «Російська Східна Влада не продасть своєї першости (на Україні) за чечевичний куліш,

навіть коли сей чечевичний куліш зараз являється у вигляді цукру і хліба?»

Х. Раковському бюрократи спати не дають! Що се значить? Чи не конкурента він собі в них бачить? От лихо з тим Шелухіним!

Ні, таки. «Святи його, христи його», а румунський обрій дає себе почувати. Істинно руська царська Росія мала свого щирого приятеля Пуришкевича. Східна Росія має новоявленого більшовика Раковського. Російський пролетаріат повинен з оглядкою приймати поради і послуги своїх щирих приятелів. Бо «услужливий — як там у Крилова? Здається: приятель? — услужливый приятель опаснее врага!» Російський пролетаріат повинен у власних інтересах остерігатися поради «приятеля» Х. Раковського. Бо коли на Україні почують, що Російська Східна Влада і український пролетаріат (чисто руського походження!) не продадуть свого первородства на Україні і за 2 міль. 100 тис. великоросів: робітників, чиновників, поміщиків і капіталістів, — то «інтернаціоналізмові» вашому ніхто і ні за що не повірить.

Ми застерігаємо російський пролетаріат від всяких «солодких» заспокоювань щодо самостійності України. Російський пролетаріат мусить раз на завжди сказати собі: український національно-визвольний рух не переливки. Україна бажає стати самостійною. Хай буде самостійною! Допоможемо їй вирватися з того скрутного стану, в якому вона опинилася завдяки П. Раді (тепер Директорі). Але допоможемо не тому, що ми хочемо вернути своє

мо за цукр!?

Дрібнобуржуазія!

«первородство», і не ради «чечевичного кулешу», а ради самої України. Ми не «католинославські» лавошники і не румунські «інтернаціоналісти» і чужої «бюрократії» не боїмося. Між пролетарями, між дійсно вільними народами не може бути й речі ні про «первородство», ні про «чечевичний куліш». Якщо завдяки мачусі історії, завдяки перебуванню України в стані колонії їй трудно стати на власні ноги, — ми допоможемо їй. Ми пам'ятаємо заповіт Енгельса західноєвропейському пролетаріатові перейняти на деякий час колонії, щоб якомога скоріше привести їх до самостійности. Ми се покажемо на прикладі Естляндії, Литви, Латвії, Білорусії.

Невже ж ми будемо ворогами самостійности Грузії, а тим паче України, з її територією першої-ліпшої великої європейської держави, з людністю в 35 мільйонів, з народом, який виявив таку силу і міць під час революції, утворив собі літературу, науку власною мовою, не дивлячись на страшенно скрутні історичні умови? Невже ми за «чечевичний куліш» нашого великоруського «первородства» на Україні поступимося інтернаціональною солідарністю не на словах, а на ділі? Український народ висловився за самостійність — нам дорожча за все інтернаціональна єдність працюючих мас усіх націй, і ми ради сього готові допомогти українському народові «збудувати власну хату» не за зразком німецького окупаційного війська.

Чи, може, колонії Енгельса то одне, а Європа друге?

Невже не все?!

16. СОЮЗ ПРОЛЕТАРІЯТУ З ДРІБНОЮ БУРЖУАЗІЄЮ ПРОТИ СВІТОВОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ

Революція на Україні виявила ще один яскравий факт.

У той час, коли в Росії дрібна буржуазія, власне селянство, яке складає головну масу її, з самого початку революції виступає поруч з робітниками на всьому протязі революції, на Україні з самого початку революції селянство пішло окремим від пролетаріату шляхом.

Єдність пролетаріату і дрібної буржуазії відбувалася в спільних Світах робітничих і селянських депутатів, в союзі меншовиків і с.-рів до жовтня, більшовиків і лівих с.-рів після жовтня, аж поки в липні 1918 року лівоесерівська авантюра не дискредитувала ініціаторів повстання і не штовхнула селянську бідноту до партії комуністів.

Не те ми спостерігаємо на Україні. Тут робітничий рух і селянський рух з самого початку пішли різними шляхами. Злиття Світів селянських депутатів з Світами робітничих депутатів, скільки-кинебудь постійного і тривалого, не було. Навпаки, з самого початку революції ми бачимо два центри, котрі стоять весь час гостро й напружено один проти одного: Ц. Рада і Світи.

Коли ми характеризуємо події на Україні, котрі склалися головним чином в обопільних стосунках Ц. Ради і Світів, яко поділ на селянський і ро-

бітничий рух, то се треба розуміти cum grano salis, з обмеженнями. Ми маємо на увазі лише пануючу течію, пануючі фарби того, що ми спостерігаємо в обопільних стосунках Ц. Ради і Совітів.

Бо, з одного боку, в Центральній Раді з липня 1917 року, поруч з Радою Селянських і Радою Військових депутатів (що за класовим змістом було те саме, бо Рада Військових депутатів була представництвом того ж таки села, тільки переодягненого у салдатський одяг, і при тому найбільш енергійну і свідому частину села), ми бачимо Раду Робітничих депутатів, обрану в кількості 100 чоловік на Всеукраїнському робітничому з'їзді 11—15 липня. Та й до сього з'їзду українське робітництво брало жваву участь у національно-визвольній боротьбі. Найбільш яскравим доказом, однак, являється існування української соціал-демократичної робітничої партії, яка народилася ще в 1904—05 роках, котру висунула на історичну сцену не вигадка «інтелігентів», а революційна хвиля селянського повстання 1902 року на Полтавщині й Харківщині. Треба «грунтовно» знайомитися з Україною з вікон гостиниці «Марсель» у Києві, щоб з великою пихою чоловіка, котрий «все видал, висмотрел», потім заявляти яко абсолютну істину: «Український пролетаріят являється по своєму походженню чисто руським». «Грунтовний» Х. Раковський, як звичайно, «слона то и не приметил!» Якби Україна інтересувала голову мирової делегації в Києві трохи більше, ніж торішний сніг, то він, навіть не виходячи з кімнати «Марселя», міг би прочитати

невелику брошуру М. Порша про робітництво на Україні за тим таки переписом 1897 року, який відомий і Х. Раковському. На жаль, ми не маємо зараз під руками цієї брошури і тому не можемо навести ні повної назви її, ні відповідних цифр. Оскільки ж ми пам'ятаємо, М. Порш на підставі ґрунтовної (не за зразком Х. Раковського) аналізи і досліду перепису 1897 року (а хибі сього перепису «відомі») прийшов до висновку, що неукраїнського робітництва на Україні тоді було коло 500 тис. (здається, 416 тис.), що складало лише третю частину (як не помиляємося) всього робітництва України. Хай після того кількість робітників «чисто руського походження» збільшилася. Алеж ясно, що в усякому разі український пролетаріят є «чисто руського походження» лише наполовину, а друга половина (принаймні) «чисто українського походження».

Інакше хай нам «марксист» інтелігент Х. Раковський пояснить, як могла існувати, користуватися досить великим впливом українська соц.-дем. партія?

Отже, робітництво також брало (і бере) участь у національному визвольному українському рухові. Але завдяки загальному нижчому культурному рівневі українських мас (наслідок цивілізаторської політики царату і національної неволі) і українське робітництво складало головним чином нижчі шари робітництва, не порвало зв'язків з селом — і в робітничому рухові на Україні воно грало другорядну роль, в голові робітничого руху йшло більш розвинене неукраїнське робітництво (не тільки «чи-

сто руського походження»), а головну силу національно-визвольного руху складало селянство. Але характерне, головним провідником сього руху являлися не у. с.-ри, а у. с.-д.

З другого боку, Совіти теж не являли собою «чисто клясових» організацій, як Ц. Рада не була «чисто національним» органом. Се тільки розхлябаний російський чи «інтернаціональний» інтелігент з «Дни нашей жизни» Л. Андреева, «вечный студент» і п'яниця Онуфрій шукає «тихого семейства», щоб зразу ж учинити скандал з мордобоем. Тільки такому інтелігентові якраз і шукати скрізь «чистого інтернаціоналізму», щоб негайно виявити своє великоруське чи румунське «чисте» походження! 2 1/2 століття Україна перебувала колонією Великоросії. Бичі й скорпіони на протязі двох з половиною століть вживалися істинно руськими румунами Пуришкевичами, «космополітами» великоруської породи Валувевими, «українцями» «малоросами-теж» Родзянками, Скоропадськими, щоб вибити з дурної «хохлацької» (миле, але згорда! — казав Скоропадський) голови всякі химерні думки про «сепаратизм»; «національна» й «інтернаціональна» наука цілі століття доводила, що «етнографічні відміни українців від руських самі по собі незначні», бо ті й другі ходять на двох ногах, говорять людською мовою, тільки дуже простою, «наївною» для «освічених інтернаціональних» інтелігентів, і мають навіть часто такий самий ніс, як у великоросів. «Інтелігент» В. Винниченко брехав, коли казав на 2-му військовому з'їзді, що українці не мають ще свого

носа. Цілі століття «наука» доводила, що ніякої «національної свідомости» в українських селян нема, і вони аж кричать та пруть у Росію. Не хочемо України! — кричать в одну душу, коли їх тягнуть силоміць «судейські чиновники, в роді Шелухіна» (і де тільки береться те кляте зілля!). Корнетові з «Сатирикона» треба було попасти на гавптваху в 1912 році, щоб з старої газети, якою було заклеєне вікно, вичитати, що 1-ша Державна Дума розпущена, і потім «преподнести» сю «Америку» капітанові «по начальству». Х. Раковському треба було пробути в «Марселі» три місяці, щоб потім «преподнести по начальству» російському пролетаріатові «Америку»: ні в Букарешті, ні в Москві, ні навіть у «Марселі» в Києві немає ніякої «національної свідомости». Можете уявити собі: 25 000 селян щодня все нам писали й кричали: каравул! рятуйте! «Уп'ять українщина!» Зате під руськими проклямаціями власною його селянською рукою стояло: «прочел с удовольствием!»

Україна, як і вся Росія, була мілітаризована. При тій системі розміщення війська, яку провадив царський уряд і яку перебрав Тимчасовий уряд, Україна була засіяна залогами великоруського, польського війська, а українці були розпорошені по північному фронту, в Петрограді, на Волзі і т. д.

Совіти робітничих і салдатських депутатів в Україні мали тому більш «неукраїнський» вигляд. Отже, сі Совіти об'єднували в своїх колах переважно робітництво, салдатів й інтелігенцію «чисто

руського походження». Розуміється, і тут ми говоримо лише про пауючі фарби.

Осе все треба мати на увазі, щоб судити про революційний рух на Україні, щоб вяснити собі дійсний характер ворожнечі «чисто національної» Ц. Ради і «чисто клясових» Совітів, щоб зрозуміти, чого українське робітництво майже зливалася з селом, було більш «національне», а «неукраїнська» дрібна буржуазія була більш «інтернаціональною», більш зливалася з робітництвом. Щось аналогічне можна було спостерігати в Петрограді, де українські частини виділялися своєю «революційністю» й «інтернаціоналізмом», а коли повернули до Києва, то стали «націоналістичними» й «контрреволюційними»: чого втручаєтесь в наші справи? Ідіть ви у себе в Великоросії порядкуйте, а ми будемо на Україні порядкувати! Ми самі впораємося з «своєю» буржуазією! — говорили вони.

Коли брати загальні риси, то поділ на українську й неукраїнську демократію на Україні виявлявся ще яко ворожнеча між «чужим», «неукраїнським» городом і «нашим», «українським» селом.

Розкол робітництва, відхід головної маси українського селянства від найбільш передової частини робітництва України — ось ґрунтовний факт, що виявився під час революції. Сей розкол набрав одвертих форм у листопаді 1917 — березні 1918 року.

Характер і зміст сього розколу краще всього можна з'ясувати на одному з якнайголовніших домагань українського селянства — націоналізація землі, перехід її в розпорядження української де-

мократичної держави, домагання українського земельного фонду. Т. Кулик говорить, що заможні селяни не хотіли ділитися, але не тільки з селянами Великоросії, а й України. І з'ясовувати домагання власного земельного фонду так «просто» і «зрозуміло» можна тільки для дітей перших клас «катеринославської» семінарії. Коли пригадати, що ось уже два десятиліття Україна дає найбільший відсоток виселенців у Сибір, Туркестан й ін. краї, то, виходячи з сих «карманних» міркувань, селяни повинні були б подбати про щось друге. Бо коли домагаєшся утворення власного земельного фонду, до котрого ніхто не має права втручатися в розпорядження, то се означає також, що й тобі можуть заспівати тієї ж. Такі міркування, як указує т. Кулик, були, але не в них полягає суть справи. Се домагання можна зрозуміти лише тоді, коли вставити його в рамки загальнополітичних, національних, соціальних й економічних домагань українських мас. Тоді нам стане зрозумілим, що домагання власного земельного фонду мало таке ж значення, як і всі інші домагання: Україна не хоче бути чужою колонією, вона не хоче «москалеві і ляхові служити» і бажає «для України жити». Домагання власного земельного фонду мало значення лише як одне з кілець у ланцюзі сконституювання себе як нації, лише один з етапів «самоусвідомлення» «українського духу», щоб нарешті заявити разом з Фіхте: «я есть я!» Земельний український фонд — се те «не-я», за допомогою якого дохнуть до «я».

І от в той час, коли українське селянство (і українське робітництво), яке найбільш численна складова частина українського руху, відстоювало свої домагання соціально-економічного і національно-політичного змісту, котрі всі завершувалися й об'єднувалися у стремління сконституюватися яко нація, яке державно-політичний організм, котрі всією своєю мовою говорили до українського Риму, до Києва, — в той час найбільш впливова і розвинена частина українського робітництва «чисто руського походження» (і «чисто руського походження» дрібна буржуазія, салдати, інтелігенція) вела свою політику до скріплення зв'язків з Росією, відрізняючися від поміщиків, капіталістів, бюрократів, лавошників, інтелігентів «чисто руського походження» вживанням «слів» про право націй на самовизначення, ставлячись до українського руху прихильно, — коли треба було зробити опір контрреволюції; байдуже, остеронь, — коли український рух не виходив поза межі чисто місцевих діл; скося і вороже, — коли він загрожував серйозно «єдності і неділимості» клясової боротьби або «первородству».

Годі й говорити, що сей розбрат страшенно шкодив революційному поступові. А під час катастрофи грудня 1917 — березня 1918 року він відіграв навіть фатальну ролю. Не одна Ц. Рада й її делегація бачила у німецькому військові своїх визволителів. Тільки «окупація і лише окупація» перетворила се почуття українських мас у «свою протилежність». Тільки панування окупаційного ім-

періалістичного війська, страхіття господарювання поміщиків, капіталістів, бюрократів, жандарів, «українців» «чистого руського походження» викликало в українських масах настрої одчаю, який відбився між іншим і в листуванні селян до «Марселя». І об'єктивний стан України зараз, особливо після розгрому Антантою Германії і встановлення гегемонії Вудро Вілсона, такий, що перед Україною іншого шляху й немає, як союз з Росією. Фактичний стан речей штовхає українські маси до союзу з російським пролетаріатом. У попередніх главах ми вже говорили про сей фактичний міжнародний стан доволі. З-за технічних друкарських перешкод наша брошура спізнилася, а тим часом виявилася ще одна досить цікава риса сього фактичного стану і деякі надзвичайно яскраві деталі, на котрих варто зупинитися. Ся «нова» риса — се виявлене стремління Польщі увібрати в свої межі «свої історичні землі»: Галичину, частину Волині, Литву і т. д. «Союзна» контрреволюція без сумніву постарасться використати у власних інтересах великодержавні мрії не тільки російської, а й польської контрреволюції. Годі й говорити, що ці наміри Польщі при давній історичній ворожнечі теж впливають на українські маси в напрямку союзу з російським пролетаріатом.

А ось деталі до нарисованого у перших главах фактичного міжнародного стану України.

У «Правде», ч. 277 від 20 грудня 1918 року, надруковані такі телеграми представника Антанти («со-

юзників»: англо-франко-американського капіталістичного союзу):

1. Голові Директорії, Вінниці і Київ. Антанта поставила собі метою боротьбу проти більшовиків. Виходячи звідси, поперше, загони добровольчої армії, розташовані в Києві, треба вважати як військові загони під командою їх начальників, що носять свої військові відзнаки. Подруге, загони добровольчої армії повинні зберегти свою зброю. Якщо ж вони були обеззброєні, їх зброя мусить бути негайно їм повернена. Потрете, при сих умовах загони добровольчої армії збережуть відносно Директорії повний нейтралітет. Четверте, я приїду в Київ після того, як буду мати контакт з командуванням союзних військ, що перебувають у дорозі. П'яте, після мого приїзду загони добровольчої армії візьмуть участь у боротьбі проти більшовиків і будуть направлені на Одесу з тим, щоб приєднатися до армії ген. Денікіна. Нагадую, що армія ген. Денікіна користується моральною і матеріальною підтримкою держав згоди (Антанти). Будь ласка, оповістіть про одержання цієї телеграми і укажіть, яких заходів ви вжили. 10 грудня 1918. Енно.

2. Київ. Германському вищому командуванню, копія Совітові германських салдатів у Києві. Згідно з умовами перемир'я, ви повинні щодо держав Антанти забезпечувати й додержувати порядок у зайнятих вашими військами краях Росії. Новий стан, витворений у Києві, потягне за собою ужиток більш рішучих заходів, ніж ті, що ви вживали до цієї пори, аби перешкодити всякому вбив-

ству, грабінництву і взагалі всякому неладові. Невиконання таких заходів упаде серйозним чином на вашу особисту відповідальність і на відповідальність вашого уряду супроти держав Антанти. Оповістіть про одержання цієї телеграми й укажіть ужиті вами заходи. 16 грудня 1918 року. Енно.

Прямо й одверто. Імперіялістам англо-франко-американської згоди (Антанти) нікого й нічого стіснятися. У них «своя рука владыка».

Хто посміє їм стати на перешкоді? Де ті «вороги людства і культури», перед котрими треба додержувати «демократичний» фльор? «Той, хто програв, завжди платить!» — каже Ллойд-Джордж. Переможців не судять!

Антанта роздавила Германію, Германія все прогнала, — нащадком усіх її здобутків є Антанта.

Перемога над Росією дала Германії за миром у Бересті величезну контрибуцію. Гроші з Росії не встигли ще перерахувати у Deutsche Bank, як їх довелося везти до Парижу.

Перемога над Росією передала Германії в руки величезні краї від неї на схід, що увиходили раніше у склад Російської імперії. Сі землі тепер підлягають розпорядженню Антанти. Військо, що огнем і мечем установлювало «лад і спокій», що служило раніше своєму імперіялістичному Vaterland'ові, батьківщині, повинне виконувати й далі свою ролю ката мешканців окупованих країв. Коли раніше ся роля виконувалася ними «за совість», то тепер вони мусять виконувати її «за страх». Бо «невиконання таких заходів упаде серйозним чином на

вашу особисту відповідальність і на відповідальність вашого уряду».

Імперіялісти Антанти не тільки обібрали до нитки Германію, не тільки одняли в неї землі до Райну, подібно до того, як імперіялісти Германії обібрали було Росію, — а ще й примушують її військо служити їх інтересам. На шию Германії накинута віршовка, яка затягується чим далі тугіше. Під загрозою удушення імперіялісти Антанти хочуть держати військо німецьке у себе на службі. Військо Германії повинне душити тепер другі народи, аби одтягти на деякий час момент остаточного удушення власної батьківщини.

Антанта гадає, що німецьке військо на Україні ще не встигло зовсім «отруїтися» революційною отрутою. Що воно за чечевичний кандьор милости Антанти допоможе Антанті держати Україну скованою, аж поки д. Енно «не буде мати контакту з командуванням союзних військ, що перебувають у дорозі».

Антанта добре знає, що з шибеника можна зробити ката. Але на шиї у самого ката висить віршовка, треба міцно держати сю віршовку, щоб шибеник не повернув своєї сокири проти своїх панів. Яке б не було товстокоже німецьке військо на Україні, з яких би консервативних елементів воно не складалося, революційна отрута не могла не отруїти його, особливо коли й там, у себе дома, все кипить, коли там військо Антанти починає проводити те саме, що вони робили й роблять на Україні. І Антанта знає се добре, тому то вона не задо-

вольняється військом Германії і веде своє, ще не порушене революційною отрутою військо.

А поки... покищо військо Германії повинне катувати українську революцію, бо так сказано в договорі про перемир'я Антанти з Германією.

Тут все ясно.

Трохи складніше відношення Антанти до нової сили на Україні — до Директорії.

Енно дуже піклується про добровольчу армію, ген. Денікіна теж. «Армія ген. Денікіна користується моральною і матеріальною підтримкою держав Антанти». Енно домагається, щоб се військо користувалося «екстериторіальністю» на Україні, щоб його не чіпали, поки Енно буде мати контакт з військом Антанти, що перебуває в дорозі. Якщо ж «добровольча армія» уже обеззброєна, то зброя мусить бути повернена їй, а то... Енно мовчить. Хай Директорія сама догадується.

Енно говорить лише про боротьбу проти більшовиків. Що й казати, більшовики дуже поганий народ, бо вони ж образили бідолашних капіталістів, котрі давали царській Росії свої «кровні» гроші, а більшовики не хочуть тепер платити: кажуть, кров'ю своїх синів уже заплатила Росія за ту «поміч».

Що й казати, Директорія (Ц. Рада теж) не дуже то долюблює більшовиків. Д. Енно гадає таким чином заманити до себе й піймати в свої сільця Директорію. Але що ж дає Директорії Антанта, чим вона манить її? Енно мовчить.

Хто мовчить — двох навчить!

Але се мовчання досить красномовне. Антанта не раз висловлювалася за відродження «єдиної і неділимої Росії». Ген. Денікін, його «добровольча армія» тому то й користуються такою увагою, моральною і матеріальною підтримкою Антанти, що він «не за страх, а за совість» буде відроджувати «єдину і неділиму». Се не є секретом ні для кого, в тому числі й для Директорії.

Що ж означає для Директорії заява Енно, що Антанта поставила собі метою боротьбу з більшовиками?

Вона означає лише одно: що на шибениці «єдиної і неділимої Росії», поруч з більшовицькою Соціалістичною Росією буде тепітатися і самостійна Україна з Директорією.

Невже Директорія накинє сама собі петлю на шию знову? Невже вона поверне «добровольчій армії» зброю, якою завтра будуть бити саму ж Директорію?

Невже ще мало били?

Ні, били добре і вчили добре!

Коли в лютому-березні 1918 року Ц. Рада стала шукати захисту і допомоги в імперіялістів Германії, ще можна було зрозуміти її: Германія боролася з Антантою, Германія боролася з більшовиками. І проти тих і проти других їй було корисно використати Ц. Раду. Хоч тинь «самостійности» України вони могли захищати. Вони наглумилися над Ц. Радою, розігнали її, настановили ясновельможну куклу Скоропадського, — але все ж здавалося, вони стоять за «самостійність» України. Ц. Рада

могла хоч тішитися, коли її били, коли грабували і плюндрували «рятуни» Україну: все ж український народ побудує собі власну хату, бо німці ж «щиро» ставляться до «самостійности» України.

Але тепер навіть сих блюзнірських міркувань не можна вживати. Бо зараз усе надзвичайно ясно. ✕

І лише логічним висновком з сього факту являється пропозиція Директорії вести переговори з Соціалістичною Росією. Про се зараз ми маємо вістки яко про «слух». Але в ньому немає нічого неймовірного. Він цілком відповідає фактичному станові України. Навіть «безнадійний» Х. Раковський довідався у «Марселі», що Петлюра не є героєм «союзного» роману. У «Правде», ч. 3, 4. I. 1919, ми знаходимо таку замітку: «Україна і Соціалістична Республіка. З приводу стосунків між Україною і Великою Росією газети сповіщають, що Директорією вжиті деякі заходи до наближення з Соціалістичною владою і що під час перебування Директорії з Винниченком у Вінниці між відповідальними представниками Директорії й більшовиками, що перебувають у Харкові, відбулася низка нарад, на яких обговорювалося питання про можливість добросусідських стосунків між Українською Народною Республікою і Соціалістичною Росією. За чутками, на сих нарадах удалося вийснити, що згода з Соціалістичною владою може бути досягнена на підставі: 1) безумовного визнання суверенности Української Народної Республіки, за що Україна визнає Соціалістичну Республіку. 2) Повного невтручання у внутрішні справи. 3) Легалізації партії більшовиків на Укра-

іні і допущення повної порпаганди більшовицьких ідей. 4) Скликання робітничо-селянського з'їзду для вирішення питання про форму влади.

«Українська Директорія пропонує у майбутньому вести переговори з Совітською владою, і на випадок успіху переговорів не виключається можливість завершення оборонно-наступального союзу Росії й України проти російських і західних імперіалістів».

Що тут відповідає фактичній дійсності, що ні, — нас тут цікавить мало. Нам тільки цікаво підкреслити ще раз той напрямок, у якому прямує зараз Україна.

Отже, навіть без сих чуток, ще до них можна було передбачити, що настрої селянства і робітництва України піде в іншому напрямку зараз, ніж то ми спостерігаємо до катастрофи лютого-березня. Закликом німців Ц. Рада «інтернаціоналізувала» українське селянство.

Виникає питання: як же треба поставитися до сього настрою українського селянства і робітництв?

Можна поставитися так, як, за всіма ознаками, поставилася вже Совітська Росія і як радить поставитися «грунтовний знавець» Х. Раковський. Нам навіть здається, що Х. Раковський дозволив собі «сметь свое суждение иметь» саме тому, що так дозволило йому «начальство». А саме — можна міркувати так: українські маси налякані вже раз окупацією, і, під загрозою нової союзної окупації, вони неодмінно кинуться до нас в обійми. «Се ста-

нется згодом, саме собою». Навіщо ж нам ще розводити якийсь там «шовінізм», «самостійність», коли Україна й так буде наша. Х. Раковський так прямо й говорить: «Наївно було б думати, що український пролетаріят (чисто руського походження!) і Російська Совітська влада продадуть своє первородство за чечевичний куліш, якщо навіть сей чечевичний куліш являється тепер у вигляді цукру і хліба».

Що ж, се теж «точка погляду», теж «пролетарська політика». Але коли вже стати на цю «точку погляду», то треба зробити й відповідні висновки, треба «бути чесним з собою». Треба кинути «камець» з «окремим» Совітським урядом України, треба кинути «камець» з «окремою» партією комуністів України, треба кинути всякі заспокоювання щодо небезпеки русифікації, треба не творити нової «українщини» лівою рукою, коли її нищить права рука. Бо виганяй природу в двері, то вона вилетить у вікно! Спитайся дійсно забезчити за українськими селянами і робітниками школу й управління українською мовою (а се збирається зробити українська Совітська влада Х. Раковського!), і вони завтра ж, після знищення самостійності України виставлять гасло самостійності України. Далеко краще розуміння справи, ніж Х. Раковський, виявляють ті «комуністи України», котрі пропозицію одного з авторів сих рядків використати вільний час для вивчення мови того народу, котрий вони збиралися «самовизначати», зустріли яко «шовінізм». І вони по-своєму зробили се цілком кон-

секвентно. Бо зараз стан такий, що вивчити українську мову і провадити на ній роботу — се значить лити воду на млин самостійности. Станеш самостійником мимоволі. І «комуністи України» цілком консеквентно роблять, коли іронічною посмішкою зустрічають, якщо серед них виявиться «біла ворона», яка несподівано почне говорити «простою і наївною» мовою того народу, чію назву вони носять. І ми певні, що коли Х. Раковський писав, а «комуністи України» читали, що вони краще забезпечать вживання в школі й урядових установах української мови, ніж всяка там «інтелігенція», — що тоді вони помирили від сміху, як се робили ще римські жерці. Забезпечити вживання в школі й установах вживання української мови зараз означає, що та сама клята «інтелігенція» буде займати всякі посади, — а при чому ж тоді буде Х. Раковський і «комуністи України»? Хто ж собі ворог?

Ні, не забезпечити, а знищити, щоб і духу тієї клятої мови не було, — ось що треба робити. І коли «комуністи України» застерігають від «небезпеки» «національного», а не «клясового» руху на Україні проти окупантів, вони по-своєму добре розуміють справу.

Х. Раковський говорить, що «боротьба на Україні, як і по всій Росії, як і в більшості європейських країн, відбувається зараз уже в полі не національного розмежування, а клясового».

Тим краще для Х. Раковського, який запевняє нас, що українське робітництво чисто руського по-

ходження, а селянство, етнографічні, відміни котрого є незначними самі по собі, і слухати не хоче про українську мову: уп'ять, каже, українщина!

Ні, ні! Не забезпечувати, а треба доценту викорінити і позбавити всякого ґрунту конкурентів, «в роді Шелухіна»!

Але... Воно й хочеться, але й колеться, та ще й маменька що скаже!

Ні, сього не можна зробити! «Повірте, іншого виходу немає!» Але сказати: Україна може бути лише самостійною, — страшно.

України нема, була «південна Росія», стала «південна частина окупованого Германією на сході краю», — але Тимчасовий уряд України утворимо: хай зветься!

України нема, українське робітництво чисто руського походження, — але партію «комуністів України» чому не назвати українською: хай зветься!

Селяни й слухати не хочуть про «українщину», — але чому не забезпечити їм їх «просту і наївну» мову! От тільки Х. Раковський розписується за других, навіть без їх «личной просьбы» (чи ми помиляємося?), бо «комуністи України» ще й досі не вирішили «хворобливого національного питання», і може «забезпечать», а може й ні.

З приводу наведених вище чуток про пропозицію Директорії вести переговори з Совітською Росією «Правда» пише, що її можна обговорити «деловым образом». А куди тоді дівати «Тимчасовий робітничо-селянський уряд України»? Невже з ним і досі немає союзу? Невже ми були праві, коли

з приводу пропозиції тез Орг. Бюро Совітського уряду Росії заключити тїсний союз з воскреслим у Москві на третій день після смерти в Таганрозі Народним Секретаріатом ми писали:

Понапрасну, мальчик, ходишь,
Понапрасну ножки бьешь!
Ничего ты не получишь,
Дураком домой пойдешь!?

Вибачайте на слові, але з пісні слова не викинеш, — се ще ми чули на четвертому з'їзді Совітів від т. Н. Леніна.

Україну видумують «судейські чиновники, в роді Шелухіна» — так «забезпечимо» українську мову в школі й в установах, і значить, посадимо в них «судейських чиновників, в роді Шелухіна», бо ми самі її не знаємо.

Улица, улица, аль ты пьяна?
Правая, левая — где сторона?

Ні, йти тим шляхом, який пропонує Х. Раковський, небезпечно. Навіть на випадок успіху, на випадок прилучення до Росії «східньої частини України», Росія й Україна будуть мати свій Ельзас, і та й друга надовго будуть перебувати в «хворобливому стані не вирішеного національного питання».

А що се «хворобливе питання» відогравало, відиграє і ще буде відогравати велику ролю (не заспокоїться, поки не досягне), в сьому нас переконують факти не тільки до катастрофи лютого-березня 1918 року, а й сучасні події. Досить порівняти два

факти: перманентний тимчасовий совітський уряд весь час тільки те й робив, що підіймав повстання, двічі заявляв, що далі ждати не можна, а то саме піде, — а на чолі повстання опинилася Директорія, нащадок тієї самої Ц. Ради, котра так була дискредитована подіями березня-травня 1918 року. Хай каліфом на час, — але чому таким каліфом не став перманентний уряд? Що й казати, сильніше за «судейських чиновників, в роді Шелухіна», звіра немає, алеж на кішці далеко не поїдеш. І якби Директорія їздила на «судейських чиновниках, в роді Шелухіна, і лише на них», давно б згинула вона вже.

Є інший спосіб поставитися російському пролетаріатові до України. Забути, що Україна була вотчиною, колонією Великоросії, зректися раз назавжди «свого первородства» на Україні, переданого у наслідство недоброї пам'яті царатом, зректися навіть не за «чечевичний куліш цукру, хліба» і т. д. (се приложиться і без «первородства»), а виходячи з свого програмового пункту, де стоїть (чи то раніше стояло?) «право націй на самовизначення». Лівоесерівське повстання давно скінчилося, і пора вирішити «хворобливе українське питання» в усій його повноті, і вирішити не так, як вирішували і вирішують мирна делегація в Києві і «катеринославці», а отак, як то написано в дуже хороших статтях т. Н. Леніна. Сей шлях, правда, трудніший, він не дасть, може, можливости з барабанним боем оповіщати *urbi et orbi* про «победи и одоления» і «загибать салазки» німецькому уря-

дові «страшними» запитаннями з Курська... вибачайте, з «Полтави» (така гостиниця чи що?).

На першому шляху можна завоювати Гомель, Білгород, Суми, Глухів, Валуйки, Чернігів, Харків й ін., утворити російсько-український Ельзас і скріпити морально-політичний стан Директорії (колишньої Ц. Ради) на всій Україні. І утворити з гомом і стуком «інтернаціональних» фраз, «страшних» «революційних» маніфестів і т. д.

На другому шляху прийдеться переїхати до Києва, тільки не в «Марсель», а на Софійську площу, і відтіля звоювати Україну від Дону до Карпат, тільки не для чийогось «первородства», чи то великоруського, чи то польського, чи то австрійського, а для «первородства» самої України. Доведеться сказати (можна по сьому случаю зробити глибоке зідхання і додати: «Повірте, іншого виходу немає!»): Україна є така сама країна, як є Росія, як є Германія, як є Франція, як є Італія, як є Норвегія, як є Англія і т. д. Подібно до них вона має не тільки «право», а й бути на ділі такою ж самостійною, такою ж незалежною, як і вони. Вона має «право», можливість жити «в себе і для себе», як і ті держави. Український народ є дійсно народ, а не видумка «судейських чиновників, в роді Шелухіна», народ, який хоче жити власним вільним життям, має до того відповідні географічні, етнографічні, економічні, моральні, фізичні, історичні, духовні і всякі інші підстави. Народ, який давно вже перестав бути «хохлою» і давно став «українцем», навіть ще тоді, коли катеринославські па-

пеньки не залицялися до катеринославських мамеенок і ходили без штанців.

І коли російський пролетаріят наважиться поставитися так до України, і поставиться щиро, одверто, без всяких «задних мыслей», без всякого «применения к местности», симпатії України, робіничо-селянської України будуть перебувати «до скончания века» з Росією. Тоді буде далеко більше пролетарської єдності, ніж коли російський пролетаріят буде мріяти колишні мрії про колишнє «первородство».

Тим паче, що не треба забувати ще ось чого. Та сама катастрофа лютого-березня 1918 року, яка розірвала зв'язки між Україною й Росією, яка так погіршила стан і України й Росії, яка поставила Росію під досить прикру увагу раніше германського, а тепер англо-американського імперіялізму, яка кинула Україну в міцні пазури того ж світового імперіялізму, — та сама катастрофа мала ще один наслідок. Вона привела до розгрому українського пролетаріату, особливо пролетаріату «чисто руського походження». Вона попри те, що поклала на полі десятки тисяч, примусила другу частину емігрувати з України. Ще до катастрофи можна було сподіватися, що можна буде удержати Україну «єдиною і неділимую» з Росією. Але зараз... можна утворити лише російсько-український Ельзас або звоювати всю Україну для неї самої, ради неї самої, отак, як існує і бореться Росія і кожна друга держава для себе самої і ради себе самої.

На першому шляху щодня доведеться міркувати: «права, левая где сторона»? гадати, що краще: утворити тимчасовий Совітський уряд України чи «союз» з Петлюрою? А, утворивши уряд України, знову гадати: а чи не увійти в «ділові» зносини з Директорією. Політика тої «девицы», котра «в саду гуляла» і кожний раз починала «спочатку».

На другому шляху маєш вільні, не зв'язані Директорією руки, можеш говорити про союз з українською демократією, не оглядаючися на Директорію, завойовуєш українське робітництво і селянство ради його «первородства», а значить, ради вищого «первородства», що не тільки «зветься», а є таким на ділі — інтернаціональною єдністю працюючих.

*Згадай, що це найбільше!
Ми жидорос. хитруємо?!*

17. СТОЛИПІНЩИНА

Царський режим не дурно панував над різними народами «от финских хладных скал до пламенной Колхиды».

Він не тільки тяг соки, плондруючи господарство країни, а й розвивав власну «культуру», залишив по собі психологічні навички.

Він збагатив російську мову численними крилатими висловами, прислів'ями, приказками. Особливо багато такого наслідства залишив «конституційний» період царату.

А між «конституційними» міністрами найбільшою увагою користувалася і буде користуватися

кольорова фігура Столипіна. З усіх його крилатих речень найбільш відома програмова формула царату: поперед заспокоєння, — а потім реформи!

Бласне кажучи, дійсний зміст цієї формули не був однаковий з граматичним змістом її. Ся формула говорить нібито про якісь заходи, котрі будуть слідувати один за одним. Але се тільки видимість. От як хитрий «хохлацький» син пропонував своєму батькові: «Або ви, тату, поїдете в ліс по дрова, а я зостануся дома, або я зостануся дома, а ви поїдете по дрова». Ніби є вибір, а в дійсності вибору нема ніякого. Чи так, чи сяк, а син зостанеться дома, а по дрова їде батько. Логічний і граматичний «крок на місці». І таким кроком на місці є й столипінська формула. Як прикласти всякі граматичні і логічні правила, виходить ніби за однією «подією»: «заспокоєння», — послідує друга: «реформа». Але се тільки видимість... Бо «реформи» потрібні лише остільки, оскільки нема «заспокоєння». Саме для «заспокоєння» потрібні «реформи». Бо коли все «спокійно», нащо турбувати громадянство, «непокоїти» його якимись «реформами»? Тут ми спостерігаємо те саме, що залишало дядькову хату не вкритою: хату потрібно крити, коли дощ іде, — але як її крити під дощем? А коли дощу немає, нащо тратити солому, сили, турбуватися? І так сухо!

Отже, дійсний зміст столипінської формули такий: поперед заспокоєння і потім заспокоєння, — а реформ не вигадуйте! І хата царату зосталася непокритою, і ніхто й крити її не збирався, — аж

поки революційний дощ не затопив усієї хати і не втопив самого «дядька».

Столипін власне украв у будошника Мимрецова його безсмертне: «ташшить и не пушшать!» Трохи змінив форму, надав їй «конституційного» вигляду і пустив по світу яко власний твір. Будошник Мимрецов має всі права обвинувачувати на тім світі Столипіна в плягіяті!

Ми не хочемо сим сказати, що Столипін свідомо вчинив плягіят. Навпаки, ми переконані, що суб'єктивно Столипін був «чесний з собою». Просто у міністра Столипіна і в будошника Мимрецова було однакове «буття» і воно викликало однакову «свідомість». Тільки й того, що у міністра ся «свідомість» має більш «науковий» і «конституційний» вигляд, тоді як у будошника вона носить характер «чистого самодержавія» і «чистої народности». Да й робота в них різна: будошник виконує «технічну», а міністер «наукову» працю. І якщо будошникові нічого оглядатися, а просто треба брати за шиворот і потім «ташшить и не пушшать», не звертаючи жодної уваги ні на кого і ні на що, — то міністрові так робити не можна, йому треба показати, що коли «ташшат» за шиворот і «не пушшають», то тут мається на увазі «реформа», «благо народа» і т. д.

Вартість мимрецовської «формули» полягає в її класичній ясності, зрозумілості для кожного, навіть того, хто не вчився в «катонославській» семінарії. Навпаки, вартість формули Столипіна полягає в тому, що вона ховає дійсний зміст того, що хочуть

сказати, і дає величезний простір для схоластичних тлумачень і міркувань над «словами» про «реформи», які посліднують після «заспокоєння», і сими тлумаченнями й міркуваннями «слів» про майбутні «реформи» забивати памороки щодо сучасного «заспокоєння», котре полягає цілком і виключно лише в тому, щоб «ташшить и не пушшать»!

Так ми бачимо, що те ж саме спільне «буття», котре викликало однакову по суті «свідомість» у будошника і в міністра, приводить до різної «словесної» «свідомости». Так полагається «по чину», хоч може вольтер'янці з катеринославської семінарії і «обурюються» проти такого двобічного впливу «продукційних сил».

Вартість столипінської формули не обмежується одначе часом і місцем свого народження. Навпаки, се така «абсолютна істина», така «абсолютна» (чи абстрактна?) формула, котра має однакове значення для всіх народів всіх місць земної кулі на протязі всього минулого часу історії людства. Вона має хист вбиратися в якнайрізноманітніші «словесні» фарби. Невпинна зміна форм, невинне відкидання форми при невинному крокові на місці того самого змісту: «ташшить и не пушшать».

Хай читач не лякається, ми не збираємося годувати його розбором всіх тих «невпинних форм», яких набирає ся формула. Але спинитися на деяких прикладах дуже варто, особливо коли вони торкаються теми нашої розмови.

От, наприклад, на 1-му українському військовому з'їзді в Києві у травні 1917 року ми чули за-

тарська справа вимагає повної єдності і «зливу робітників усіх націй даної держави в єдиних пролетарських політичних, професійних, культурно-освітніх і т. д. організаціях».*) Тим самим воно веде до обов'язкового додержування єдності й цілоти держави і до «катонославської практики» права націй на самовизначення. Отже, пролетарська справа вимагає зараз зливу робітників усіх націй для досягнення своїх спільних пролетарських задач, а коли вона буде досягнена, то навіть *потім* «ділитися»? Нам скажуть, що ми валимо в одну купу різні речі. Річ іде про єдність пролетаріату всіх націй даної держави, що ще не означає обов'язкового насильницького додержування єдності і цілоти держави, удержання в її межах пригнічених національностей. Єдність пролетаріату в спільних різних організаціях має на меті «боротьбу з міжнародним капіталом і з реакцією, а рівно і з проповіддю поміщиків, попів і буржуазних націоналістів всіх націй, котрі проводять свої антипролетарські стремління під прапором «національної культури».***) Щодо цілоти і єдності держави, себто про удержання пригніченої нації в межах даної держави, то на це дає відповідь право націй на самовизначення, себто на відокремлення пригніченої нації в самостійну чи таку, що входить у склад іншої держави, державу. При чому, треба ще мати на увазі, що коли ми проти відокремлення тої чи

*) Резолюція наради ЦК РСДРП влітку 1913 р.

**) Там таки.

іншої нації, то це ще не означає, що ми вживаємо «слова» про самовизначення «по-катонославському». Бо «питання про право націй на самовизначення (тобто забезпечення конституцією держави цілком вільного і демократичного способу вирішення питання про відокремлення) недозволительно змішувати з питанням про цілевідповідальність відокремлення тої чи іншої нації. Це останнє питання с.-д. партія повинна вирішувати в кожному окремому випадкові цілком самостійно з точки погляду інтересів усього суспільного розвитку й інтересів класової боротьби пролетаріату за соціалізм». (Резолюція, п. 5).

Проти сього нічого не можна було б сказати, якби це так було й на ділі. А на ділі ми бачимо далеко не так. Якраз «конкретної аналізи» і вирішення на її підставі і не дається, а як дається, то й аналіза і вирішення носить «катонославський» характер. «Інтереси розвитку суспільства і класової боротьби раз-у-раз забезпечуються краще у великій державі, ніж у малій», ergo... нащо відрізняватися? Продукційні сили будуть обурюватися. Краще не займаймо їх!

І чим іншим, як не бажанням уникнути конкретної аналізи і перейти в поле морально-політичних постулатів, є формула «вирішення» національного питання, запропонована т. Н. Бухаріном в його «Програмі партії комуністів»: право *працюючих мас* пригніченої нації (замість просто нації) на відокремлення? Бо «абстрактна» формула права *націй* на самовизначення вимагає конкретної аналізи, а

«конкретна» формула Н. Бухаріна такої аналізи не вимагає. Інтереси працюючих мас спільні. Осягти їх і удержати можна тільки з'єднавши працюючі маси. Ergo, працюючі маси усіх націй не повинні відокремлюватися, відрізняватися. Якщо ж Установчі збори і Совіти висловляться за відокремлення, то Установчі збори і Совіти буржуазні, соціал-зрадницькі і т. д. Такими гарними, часто справедливими, взагалі кажучи, тезами можна дійти і доходять до висновку: пролетарська справа попереду, національна — потім. І формула т. Н. Бухаріна є якнайдосконалішою столипінщиною. Замість того, щоб сказати прямо й одверто: відокремлюватися не помагається «по писанію й ізустному преданію отців церкви» (висловлюючися «високим стилем» тієї семінарії, де учився т. Затонський), він говорить: право працюючих мас пригніченої нації на відокремлення. Або ви, тату, поїдете в ліс по дрова, а я зостануся дома, або ж я зостануся дома, а ви поїдете в ліс по дрова!

3. «Хай нам т. Шах-Рай доведе, як можна відстоювати самостійність України, коли зараз є два табори: міжнародний імперіалізм і міжнародний пролетаріят? Як можна відокремлюватися від Совітської Росії? Як можна відстоювати самостійність України і вносити роз'єднання в лави робітників»? Такими «вжасними» аргументами закинуто було одному з нас після нашої доповіді. Питання були поставлені тоді не для того, щоб можна було відповідати, а щоб «убити» і... не дати відповіді. Ми могли б на *граматичний і логічний* зміст цих

аргументів відповідати теж запитанням: як можна відстоювати «єдність і неділимість», коли зараз є два табори: міжнародний імперіалізм і міжнародний пролетаріят, і коли перший імперіалістичний табір одноголосно відстоює «єдину і неділиму»? Як можна відповідати на домагання самостійності України «ні», коли ми чуємо, як лунає по всьому світу: по, peia, по і т. д. на всіх мовах? Де тут межа, що «відрізняє» два табори?

Але ми знаємо наперед, що цієї аргументації не буде досить. Бо тут зовсім не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не хоче вона везти. Бо зміст цієї аргументації — столипінщина. Відокремлюватися не помагається. Da liegt der Hund begraben!

Тут похований собака!

4. «Боротьба на Україні, як і по всій Росії, як і в більшості європейських країн, відбувається уже в полі не національного розмежування, а клясового». Ergo, «український пролетаріят (чисто руського походження) і російська совітська влада не продадуть свої першости за чечевичний куліш, навіть коли сей чечевичний куліш зараз являється в вигляді цукру і хліба» («Безнадежное дело» Х. Раковського).

5. «Петлюрівські пропозиції можна обговорювати діловим чином. Але загальна лінія проходить не там, де хоче провести Петлюра. Українська республіка, поперед усього, повинна бути *Совітською* Республікою. Питання про самостійність менш важливе, але всяка Совітська Республіка, природно, заключає союз з Совітською Росією. Армія в укра-

їнській совітській республіці повинна бути *робітничо-селянською* армією, а не армією дрібнобуржуазних (селянських?) синіх жупанів» (підкреслення автора). Так пише «Правда» (ч. 3, 4. 1. 1919) в редакційній статті з приводу чуток, які ми навели вище, про пропозицію Директорії почати переговори з Совітською Росією. Що се?

«Питання про самостійність менш важливе!» Значить, се така дрібниця, пустяковина, що тут і спору не може бути? Значить, «Правда» нічого не має проти самостійности? Але... О, безсмертний Шедрін! о, безсмертне «але»! «Але всяка Совітська Республіка, природно, заключає союз з Совітською Росією!» Але армія «ваша» повинна бути «нашою»! Але Совітська Україна мусить бути «нашою» Україною! «Правда» розуміє самостійність лише при тій умові, щоб вона сама визначала зміст цієї самостійности.

На увагу читачеві. 1) Згідно з тими чутками Директорія *пропонує* союз Совітській Росії для боротьби і з російською і з світовою контрреволюцією. 2) Ми особисто теж відстоюємо союз майбутньої Совітської України з Совітською Росією. 3) Ми теж відстоюємо робітничо-селянську армію.

Але поглянь на сю чудесну аргументацію! Дух Столипінна так з неї й пре!

«Правда» нічого не має проти «слова» самостійність! Ми теж вважаємо дрібницею й нісенітницею «вивіску» і сперечатися за неї не варто. Але навіщо тоді «вивіска», коли самостійність розуміється отак,

як розуміє «Правда»? Се той фіговий листочок, що прикриває грішне тіло столипінщини.

6. «Ми дамо вам волю зібратися й висловитися за об'єднання»!

Ми гадаємо, сих прикладів досить.

«Ми повинні виховувати робітників у ,байдужості' до національних різниць. Се безспірне. Але не в байдужості анексіоністів. Член прогноблюючої нації повинен бути ,байдужим' до питання про те, чи належать маленькі нації його державі чи сусідній, чи самі по собі, згідно їх симпатій: без такої байдужості він не с.-демократ. Щоб бути соц.-демократом інтернаціоналістом, треба думати не про свою тільки націю, а вище її ставити інтереси всіх, їх всезагальну волю і рівноправність. В теорії' всі з сим згодні, але на практиці виявляють якраз анексіоністську байдужість. Тут корінь зла».*)

«Переможний пролетаріят не може ніякому чужому народові накидати ніякого оцшасливлювання, не перешкоджаючи своїй власній перемозі».*)

Переможний соціалізм неминуче повинен здійснити повну демократію, а, значить, не тільки провести повну рівноправність націй, але й здійснити право на відокремлення. Соціалістичні партії, котрі не доведуть всією своєю діяльністю і тепер, і під час революції, і після її перемоги, що вони визво-

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборн. С.-Д.», стор. 23. Останнє підкреслення наше.

*) Лист Ф. Енгельса до К. Кавтського. К. Kautsky, Sozialismus und Kolonialpolitik. Berlin, 1907, S. 79. Підкреслення автора.

лять поневолені нації і побудують свої стосунки до них на підставі вільного союзу — а вільний союз є брехливою фразою без волі відокремлення — такі партії поповнили б зраду у відношенні до соціалізму».*)

Але...

«Національна справа — попереду, пролетарська справа — потім, говорять буржуазні націоналісти і дд. Юркевичі, Донцови й ін. горе-марксисти за ними. Пролетарська справа — поперед усього, кажемо ми, бо вона забезпечує не тільки постійні й корінні інтереси праці й інтереси людности, але й інтереси демократії, а без демократії неможлива ні автономна, ні незалежна Україна».

Кого тут «за здоровіє», кого «за упокой», чого тут більше: «столипінщини» чи «ленінізму», — хай розбере той, хто вчився в будь-якій семінарії.

18. УКРАЇНСЬКА КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (БІЛЬШОВИКІВ)

У кінці листопада і на початку грудня 1917 року, в момент остаточного розриву між Ц. Радою і Совітами, коли Ц. Рада, пропустивши через Україну озброєне козацьке військо, почала обеззброювати

*) Социалистическая революция и право наций на самоопределение (тезисы). «Сборник С.-Д.», стор. 1. Підкреслення автора.

«більшовицьке», совітське військо, напередодні 1-го київського з'їзду Совітів, у Києві була випущена листівка від «Соціал-демократії України» до українських робітників, вояків і селян.

Як виявилось на партійній конференції, що відбувалася в Києві у зв'язку з з'їздом, ся проклямація була випущена членами Р. С.-Д. партії (більшовиків). На жаль, ми не маємо цієї проклямації, навіть не читали її всю, але початок ми пам'ятаємо добре. Проклямація починалася приблизно так: «Що? Нова партія? Та хіба їх ще мало?» Далі автори, погоджуючися з тим, що партій дійсно не бракує, розповідають, чому потрібна ще одна партія, — партія українців більшовиків, які й виступають під титлом: «с.-д. України». Партія потрібна тому, що інтересів українського робітника і бідноти селянської нікому боронити. Бо українські с.-д. і с.-р. злигалися з буржуазією, а російські більшовики, хоч і гарна й революційна партія, а все ж кацапи... вибачайте, там сказано було — «великоруська» чи «російська». На конференції ся проклямація викликала протест проти таких антидисциплінарних і антипартійних вчинків членів партії. Правда, сей протест був значно пом'якшений тим, що конференція ухвалила закласти організацію більшовицьких партійних організацій і присвоїти назву «с.-д. України», яко підзаголовок «РСДРП (більшовиків)».

Ми пригадуємо тут сей маленький епізод тому, що він показує, поперше, як давно почала народжуватися думка про «свою», українську партію, а

подруге, він показує еволюцію двох осіб, на нашу думку, не випадкову, котра не обмежується особистим характером, а має деякий і соціальний ґрунт.

Одним з авторів цієї проклямації був т. Затонський. Тоді В. Затонський привселюдно обвинува-чував партію більшовиків у тому, що вона не дбає за інтереси українських працюючих мас. Тепер т. Затонський лише в дужках осмілюється доводити «до відома товаришів», що український рух не є «видумкою» Грушевського, що українські робітники і селяни є таки українськими робітниками і селянами, що за автономію і республіку змагалися українські селянські маси, «і кулачье і біднота», «навіть» Катеринославщини і Харківщини. І до такого дужкового «шовінізму» і «націоналізму» т. Затонський дійшов лише після філософічного міркування: українська нація, хм! — а що таке нація? Дуже було б цікаво знати: як дійшов він до жизні такої?

Найгарячіший протест проти того вчинку, проти проклямації, висловив один з нас, що брав участь і на конференції і на з'їзді, — В. Шах-Рай. Тоді В. Шах-Рай був проти «окремої» партії «української» і за «єдину і неділиму» російську партію. Тепер В. Шах-Рай самостійник, стоїть за самостійну Україну і за самостійну партію. Самий крайній «націоналіст» і «шовініст»! Як він дійшов до жизні такої? Чи виявилось тут несподіване підвищення «в ньому для нього» українського національного почуття, чи щось інше?

Ні, щодо українського національного почуття «в ньому для нього», то він раз-у-раз був «націоналістом» і «шовіністом».

І навіть на тій конференції, де він прохав занести свій протест у протокол (на жаль, протоколи досі не оголошені, хоч багато матеріалу вже зникло), він сам виступав крайнім «націоналістом» і «шовіністом», яко співдоповідач по українському національному питанню проти «зверхінтернаціональної точки погляду» другого доповідача, сам виступав за організацію об'єднаних більшовицьких комітетів, за утворення свого краевого ЦК, який підлягає ЦК РСДРП в загальноросійських питаннях, за назву «українська комуністична партія», яко підзаголовок до «РСДРП (більшовиків)», до того часу, поки і російська партія не прийме назви комуністичної. І в той же час протестує проти закликів до організації окремої «української» партії! І на 2-му катеринославському з'їзді зрікається закласти українську організацію більшовиків, як то пропонували йому члени з'їзду, що були записані у фракції більшовиків. Що за причина?

Причина проста. У момент рішучого перелому в історії української і російської революції, коли переворот у жовтні кинув усіх «соціалістів» в обійми реакції і контрреволюції, коли в кожному місті кипіла страшна боротьба, коли кожна хоч невелика сила мала великий вплив на результат бою, — в той час вносити розбрат між більшовиків було безглуздом практично. І під час 1-го київського, і під час 2-го катеринославського з'їзду треба було

«був з'їзд - був шовініст»

2!
"верст-пол-ик"
додержувати якнайтіснішого організаційного зв'язку. Се треба було робити як в інтересах боротьби з російською (і «союзною») контрреволюцією, так і в інтересах боротьби з австро-германським імперіялізмом, з котрим Росія (і Україна) перебувала в стані війни, з котрим треба було миритися. Додержувати єдності революційного фронту тоді було як в інтересах загальноросійської, так і в інтересах української революції. Міркування було таке: і між нашими членами є багато «католино-славців». Але се «маленькие недостатки механизма», які в процесі революції виправляться. Партія визнає «самовизначення», вона буде рахуватися з українським рухом, у свій час зробить відповідний висновок, прикладе на ділі п. 5 своєї резолюції літньої наради 1913 року. Першим кроком до сього буде об'єднання більшовицьких організацій в українському масштабі. На гірший випадок, якщо «католино-славці» візьмуть верх, Україні легше буде визволитися від цієї нової неволі, ніж на випадок перемоги контрреволюції. Се останнє міркування тоді ще не відбилося в одверту форму, бо ми були твердо переконані, що інтернаціоналізм партії не є лише «словесним», «меншовицьким», «католино-славським». В усякому разі, якби повернулися ті часи, то Б. Шах-Рай робив би те саме, навіть маючи сучасний досвід. Як би не було багатьох «католино-славців», але се було другорядним фактом, порівнюючи з загальноісторичним змістом цієї хвили.

22
Досвід революційної боротьби з грудня 1917 по квітень 1918 року дав багато матеріалу, особливо до партійного відношення до України. У партії не було певної лінії! І що найдужче вражало — се «політиканство». Воно й зрозуміло. Там, де нема політики, там може бути лише політиканство. Люди, котрі й досі (і тоді) ще міркували, а чи є Україна, котрі все гадали, що вони живуть у «Південній Росії», — у них не могло бути політики, а було політиканство. Політиканство до власного ЦК. Ц. Комітет присилає своїх людей. «Сам» ЦК! Значить, у нас піде тепер музика не та! Але політиканство не припиняється, а все поширюється. Невже у ЦК немає певної лінії? Ні, він далеко, він не знає тутешніх умов, а відомості подають йому про благополуччя на Шипці. Найвищим проявом політиканства було оголошення Донецько-Криворізької Республіки (се політиканство між собою) і делегація від Народного Секретаріату в Москву для ведення мирних переговорів з приводу кордонів України після оголошення самостійності України на 2-му католино-славському з'їзді (се політиканство до ЦК).

Волосся на голові ставало сторч, коли посилалася ся делегація і коли голова тодішнього Секретаріату доповідав, повернувшись з Москви, як він там «загибал салазки» власним товаришам по партії — і з-за чого? Він і сам добре не знав. Треба ж було щось робити!

«Делегація» була останнім кроком політиканства на «власній» території.

Далі йде політиканство у зв'язку з ліквідацією ЦВ Комітету і політиканство в «еміграції»: повстанська дев'ятка, хронічне погребеніє і воскресеніє «Совітського Уряду України» під різними назвами (Нар. Секр., В.-Р. Ком., Тимчасовий), пропозиція союзу Совітській Росії, «своя», «окрема», «українська» партія: «Комуністи України» і т. д.

Хай читач не подумає, що ми тому проти сього політиканства і «проти» «комуністів України», що вони носять «великоруський», «кацапський», «російський» характер. Навпаки, ми вважаємо за якнайбільш сильний і виграшний бік «партії» й «уряду» їх зв'язок з російською.

Політиканство тут полягає ось у чому.

Відомий історик Ключевський характеризував раз царицю Катерину II так: вона хотіла *здаватися*, а не хотіла *бути*.

Отак і ся «партія» і сей «уряд». Вони нічого не мають проти «назви», «слова», щоб *здаватися*, і ні за що не хочуть *бути*. Та й чим бути? Аджеж України немає, а була «Південна Росія», стала «південна частина окупованого на сході Германією краю», і ніякого українського руху не було й немає, а є «окупація і лише окупація».

А у нас на Україні кажуть усім: «якщо здається, то хрестись, то воно й здаватися не буде!»

От ми й «хрестимось», і нам зовсім не «здається». Ми бачимо, що ся «партія» є просто краєвим комітетом Російської партії. Се для нас має ось яке значення. *Значить*, політика «катонославської партії комуністів України» є політикою російської

партії, себто політикою Совітської Росії. І коли вона «здається», то се лише те дране рядно, яким пропонувала укритися хазяйка проїжджим паничеві й панночці, коли вони ночували в неї вкупі в хаті. Кажуть, стидно, як видно. І катонославцям дуже стидно, коли їм кажуть, що вони, «здається», брешуть, коли говорять, що належать до «пригніченої» нації.

Значить, укриття «рядном», щоб «здаватися», — се теж частина політики Совітської Росії. Пригляньмося до політики Совітської Росії, — що за напасть: Катонославом пахне і в Москві!

Ось мирового делегація в Києві. Х. Раковський — «любимець» навіть чорносотенної публіки. Що за диво? Виявляється, у Києві завелися «вжасно страшні звірі», від яких сильніших ніде немає: «судейські чиновники, в роді Шелухіна». А сі «звірі» кажуть, що Україна чи є, чи повинна бути самостійною. Х. Раковський заявляє: нащадком (преемником) бувшої Російської імперії явилася РСФСР, і лише в тому випадкові могли б виступати бувші частини Російської імперії яко суб'єкти права, *якби на се була дана згода РСФСР* («Известия Московского Совета», ч. 113 (361), 6. VI. 1918). У «Киевской Мысли» ми зустрічаємо один з пунктів однієї з комісій (число газети десь згубилося, і ми не можемо вказати числа), де говориться, що всяка держава, яка відокремлюється, повинна повернути всі збитки, що виходять з сього відокремлення.

«Окрім *етнографічних* й *історичних* прав (на багатства Дон. бас.), Росія має ще й інші права,

виходячи з двох загальновідомих фактів. На утворення й експлуатацію Донецького басейну тратила засоби вся країна, крім того, у виробленні *скупчених багатств брали участь* головним чином *зайшли руські робітники*» (Х. Раковський, «Известия ЦИК», ч. 148 (412), 16. VII. 1918).

«Найупертіша боротьба ведеться на конференції з приводу питання про Донецький басейн. Українці, посилаючися на *етнографічні права*, вимагають для себе велику частину Дон. бас., лишаючи нам територію з 12 відс. продукції й 30 відс. всіх вугільних покладів. Звичайно, ми не можемо погодитися на се. Крім того, в Дон. бас. є *значний відс. великоруського населення*; ми указуємо на той факт, що вся донецька промисловість — всі печі, заводи, устаткування копалень — все се утворено *трудом великоруських робочих центральних губерній, масами, що приходили в Дон. бас. на заробітки*» (Х. Раковський, «Известия ЦИК», ч. 165 (429), 4. VIII. 1918. Підкреслення скрізь наше).

Що тут від «інтернаціоналізму» і що від «націоналізму»? Що тут від політики Совітської Росії і від румунської дипломатії? Що тут від боротьби з якнайсильнішим у світі звіром, «судейськими чиновниками, в роді Шелухіна», і що від послуги щирою приятеля, що каменем проганяв з лоба муху?

Ніхто нам не міг відповісти. Мимоволі довелось звернутися до «священного писання й ізусного предання отців церкви». І ми знайшли багато дечого повчального, як от, наприклад, з приводу твер-

дження Х. Раковського, що окремі частини бущої Рос. імп. можуть виступати на міжнародній арені лише тоді, коли дасть згоду на се РСФСР. Се те саме, що й «совместное (і пануючої і пригніченої нації) определение судеб» пригніченої нації. «Усі реакціонери й буржуа представляють націям, насильно утримуваним у межах даної держави, права ,совместно определять' його судьби, в спільному парламенті. Вільгельм II також представляє бельгійцям право ,совместно определять' у спільному німецькому парламенті судьби німецької нації».*)

Але повної відповіді на наші питання ми не могли знайти. І нас дивувало одне. Т. Н. Ленін відгукується на всякі події, питання і дає пряму й одверту відповідь. Чому він ні слова не сказав з приводу українського питання? Невже він погоджується з «катеринославською точкою погляду», румунською дипломатією і т. д.? І, читаючи його статті, ми натрапили на таке місце. У 1913 році між більшовиками й ліквідаторами йшов спір про право націй на самовизначення. Ліквідатори робили закиди сій формулі, що вона є «абстрактною», «об'єктивно безглуздою» і т. д. От з приводу писань Семковського т. Ленін писав:

«І подібну неймовірну нісенітницю пишуть в органі ліквідаторів, у котрому одним з ідейних керівників являється д. Л. Мартов. Той самий Л. Мартов, котрий складав проєкт програми і проводив його в 1913 році, котрий і пізніше писав про за-

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборник С.-Д.», стор. 12.

борону волі відокремлення. Л. Мартов міркує те-
пер, за правилом:

Туда умного не надо,
Вы пошлите-ка Реада,
А я посмотрю.

Він посилає Реада — Семковського і дозволяє у щоденній газеті перед новими шарами читачів, що не знають нашої програми, перебріхувати й плутати без кінця!*)

І ми думали з приводу всяких писань у щоденній, щотижневій, щодвотижневій, щомісячній пресі з приводу всіляких дипломатій, дірявих ряден і т. д.:

«І подібну неймовірну нісенітницю пишуть у партійних органах, говорять на мирових конференціях від імени тієї партії, того уряду, тієї Росії, на чолі якої стоїть т. Н. Ленін. Той самий т. Н. Ленін, котрий складав проект програми і проводив його в 1913 році, котрий написав такі чудесні статті: „Критические заметки по национальному вопросу“, „О праве наций на самоопределение“, „Тезисы о социальной революции и праве наций на самоопределение“, „Итоги дискуссии о самоопределении“, „О брошюре Юниуса“. Т. Н. Ленін міркує те-
пер, видимо, за правилом:

Туда умного не надо,
Вы пошлите-ка Реада,
А я посмотрю.

*) Н. Ленин, О праве наций на самоопределение. «Просвещение», 1914, чч. 4—6.

«Він посилає Реадів — катеринославців, Раковських і дозволяє у щоденній, щотижневій, щомісячній і неперіодичній пресі і на всяких мирових конференціях, перед новими шарами читачів і слухачів, що не знають нашої програми, перебріхувати і плутати без кінця людям, які самі не знають програми і взагалі не знають, що вони говорять!»

Так думали ми. І таким шляхом ми дійшли до думки підійти своїми власними невеликими силами до «хворобливого питання», щоб дати відповідь на підставі «священного писання й ізустного преденія отців церкви» і на підставі аналізу тенденцій розвитку національних рухів взагалі, українського зокрема, в дану історичну епоху, в дані конкретних історичних умовах, в дану конкретну історичну хвилину. Ми зробили, як уміли. Хай хто може, зробить краще!

І от яко результат «ума холодных наблюдений и сердца горестных замет» ми прийшли до такого висновку.

«Україна може бути лише самостійною! Повірте, іншого виходу немає!» І в сьому нічого ні поганого, ні шкідливого немає. Для України, розуміється. Для робітничо-селянської України, розуміється.

Як і для Східної Росії — ми так гадаємо. А не для єдиної і неділимої Росії Мілюкових, Родзянок, розуміється. Алеж усім не догодиш!

При тому підвищенні національної свідомості і напруженої волі до вільного, незалежного, самостійного життя, які виявив український револю-

ційний національно-визвольний рух, — не може бути й мови про повернення України в стан будучої колонії. Раніше чи пізніше, чи трудним і кривавим шляхом озброєної боротьби, чи згодою, шляхом демократичного вирішення спірних питань з сусідніми країнами, — а Україна буде самостійною і незалежною не на словах тільки, а й на ділі. Чи шляхом довгої дипломатичної й збройної боротьби, лавіруванням між різними державами, чи шляхом революційного активізму самих робітничо-селянських мас, — а Україна буде самостійною. У кращому випадкові Україна досягне своєї повної волі у якнайближчі часи завдяки активності і свідомості власних мас. Чим повніше, чим скоріше буде досягнена ця мета, тим краще буде і для України і для сусідніх країн, тим менше буде національної гризні і ворожнечі, тим легший буде дальший поступ економічного, політичного, соціального, культурного і духовного життя України, тим більший вклад у скарбницю світової культури дасть Україна. Навпаки, чим довший буде шлях здобуття самостійності, чим більше буде Україна покладатися на дипломатичні заходи, на допомогу з боку когось іншого, чим менше буде виявлено у найближчі часи власної активності і власної сили, — тим довше буде перебувати Україна в «хворобливому» стані не вирішеного національного питання, тим більше отрута національної ворожнечі, гризні, під'юджування буде гальмувати поступ соціально-економічного, громадсько-політичного і духовно-культурного поступу. Революції не тільки

виявляють більш глибокі сили й пружини, не тільки відкидають все зверху й умовне. Революції — це льокотиви історії. Десятки років «мирного» періоду рівняються дням у революційні епохи. Те, що в «мирну» епоху може бути досягнуто лише на протязі довгих років, у революційну добу вирішується на протязі декількох місяців. І якщо пожежар революції загартує сталь, то епоха «мирного» розвитку часто роз'їдає сталь іржею. Українське національне питання, коли не буде вирішене зараз, у революційну добу, коли воно буде передане в наслідство історії, як іржа, буде точити соціально-економічний і культурно-політичний розвиток і України й сусідніх держав.

І тому в сей рішучий момент історичного життя надзвичайно важливо, щоб усі ті сили, котрі змагаються зараз на Україні і з-за України, ясно уявляли собі важливість сучасної хвилі. Особливо це справедливо щодо обоюсторонніх стосунків України і Росії. 2^{1/2} століття перебування України в межах Росії під царським самодержавством зав'язали багато зв'язків соціально-економічного і культурно-духовного змісту. Але в порах цих зв'язків протягом цих же часів набралось стільки гною, що ці зв'язки згубили свою еластичність, одубіли, не здатні погнутися при історичних поворотах. Вони ламаються, лопаються, при чому злам іде нерівно, рейки, балки і швелери випирають у різні боки, переплітаються між собою якнайдивовижніше. Сей процес відбувається страшенно боляче по обидва боски зламу, рейки і балки ранять людей, камінь,

бетон, вугілля засипають людей, порох і тріски б'ють у лице, засліплюють очі, тріскотіння і гук оглушують вуха.

Чим хапатися за окремі виступи, рейки, балки, чим тратити даремно сили, аби підставити присічки до стіни, котра не сьогодні-завтра упаде, — краще розчистити місце, розібрати місце зламу і поставити нові стропила.

І чим скоріше й ясніше буде усвідомлений сей факт, тим краще. І усвідомитися в ньому потрібно передусім Східній Росії. Х. Раковський говорив цілком справедливо, що РСФСР є нащадком Російської імперії. Тільки висновок треба зробити не зовсім той, який робив Х. Раковський на мировій конференції. Не треба забувати, що у спадщину Східній Росії дісталася не тільки величезна держава, а й багато трухлятини, гнилизни. І треба пильно слідкувати за тим, що перепало в руки. Історичний досвід показує, що буває така спадщина, від якої краще зрестися, щоб не зруйнувати дощенту придбаного власними силами добра. І якраз подібний випадок є з Україною. Треба забути про колишню колонію і пам'ятати, що доводиться зараз і потім мати з незалежною, самостійною країною, якщо не *im Sein* (є зараз), то *im Werden* (що намагається стати). Треба забути, що в Донецький басейн приходили з Центральної Росії робітники на заробітки і будуть ще приходити. Треба забути про 2 міль. 100 тис. великоросів поміж 16½ міль. українців, щоб ради них намагатися повернути своє «первородство». Треба побудувати свої сто-

сунки до України на підставі цілком нових стосунків, збудованих на живій, дійсній, а не словесній інтернаціональній єдності. Пора залишити всякі «наукові» дослідження про незначність етнографічних відмін українського і великоруського народу. Пора забути валуєвшину, столипінщину, мимрецовщину. Пора визнати на ділі «право націй на самовизначення». Пора порухуватися з фактами. Пора прикласти п. 5 резолюції літньої наради 1913 року і зробити відповідний висновок: або туди, або сюди. І зробити висновок, не боячися навіть того, що одрізняватися будуть від вас. Забудьте про чечевичний, чи цукровий, чи вугільний, чи залізний, чи хлібний куліш. Се приложиться саме собою. У наших власних інтересах вирішити українське національне питання в повній мірі. Коли се буде зроблене, ви завоюєте собі такого спільника, якого не дасть ніяка «єдина і неділима».

Треба усвідомити і другій стороні: українському робітництву і селянству. Поперше, се усвідомлення українського робітництва і селянства допоможе усвідомитися російському робітництву і селянству. А друге, —

Кажуть от ще що, небоже:

Себе любі, то й Бог допоможе!

Щоб тебе поважали, мало, щоб усі люди були рівні. Треба ще, щоб ти сам себе поважав. Ти повинен примусити поважати твою волю, твою мову, тебе самого.

Трете — раз розпочате діло треба довести до краю.

Українське робітництво і селянство налякане окупацією, заходами Ц. Ради, попекло губи на гарячому молоці, а телер є окремі шари, котрі дмуть і на холодну воду. Може, зараз і є де в кого каяття, але історія не дає вороття. Треба було не розпочинати в березні 1917 року. А зараз перед Україною є лише два шляхи: або валятися гнилою колодою десятиліття і отруювати повітря своєю «хворобою», або загартуватися і раз назавше забезпечити себе від усяких червей і гнилизни. А як гнити колодою, то краще згоріти дощенту. Хай і попіль вітер розвіє по полю. Треба керуватися не почуттям хвилини, а загальним і цілим історичного розвитку.

До останнього часу ми гадали, що пролетаріят легше зречеться всяких «історичних» прав. Сей процес значно трудніший і складніший, ніж ми гадали. Ми гадали, що історичний процес скоро перетравить в собі всі перестороги минулого часу, примусить стати до себе лицем. Ми сподівалися, що, наприклад, «комуністи України» порохуються з фактами. Але на ділі у кращому випадкові ми маємо дивовижний вид людей, у котрих голова засталася на місці, у той час коли корпус повернувся у другий бік: голова лицем назад. Процес звичайно трудніший, ніж ми гадали. Сподіватися, що «комуністи України» самі стануть лицем наперед, нічого.

Шкода й олово тупить!
Бо де нема святої волі,
Не буде там добра ніколи!

А час не жде, а час біжить.

Події несуться з такою надзвичайною швидкістю, що людська голова ледве встигає їх реєструвати, усвідомитися в їх значенні. Люди живуть деякий час старим життям, керуються в своїй щоденній роботі старими звичками думки й діяльності, в той час коли ґрунт під їхніми ногами вже змінився. Вони хапаються за шмаття порваної старовини, намагаються їх позшивати, хапаються за окремі балки і рейки, щоб зв'язати порвані зв'язки старої будівлі, поспішають за вугіллям, щоб нагріти зруйновану хату за допомогою напіврозваленної печі. З сих заходів нічого не виходить, крім даремної, а часто й шкідливої праці.

Переконати таких людей не можна «словами» і легенькими замітками в дужках. Переконати їх можуть тільки факти. Бо факти — вперта річ! Бо з фактами рахуються!

З фактами рахуються навіть російські поміщики і капіталісти, котрі добре розуміють смак продукційних сил єдиної і невідимої Росії, і знають сей смак не «по-катеринославському», не по-книжному, не в «теорії», не «абстрактно», а «конкретно», кожною жилкою власного тіла, кожним порожнім карманом або порожнім гаманцем. «Катеринославці» чули про «продукційні сили» з уст свого дяді, як тому розказував його дядя, що він «видал, как наш барин едал». А російські поміщики і капіталісти самі «едали», і навіть відригування ще не пройшло. А й вони мусять рахуватися. Може, саме тому, що вони ближче стоять до грішної землі,

до «продукційних сил» і добре бачать власними очима, до чого довело «обурення продукційних сил», які зв'язки порушило се «обурення», в який бік прагне се «обурення». Забути зовсім смачні «продукційні сили» єдиної і неділимої вони, звичайно, не можуть, душа не лежить. Відродити єдину і неділиму треба, обов'язково треба, се для них єдиний і неділимий шлях забезпечити за собою хоч те, що зосталося. Але вони все ж розуміють, що єдина і неділима єдиною і неділимою, а повернути цілком старе не можна. І вони щось бурмочуть про якийсь «федеративний» стан України, про забезпечення якихось там «прав» на «підставі її національної і державної самостійности». Вони «порахувалися» з фактами вже настільки, що визнають існування України й українського народу.

Навпаки, «катеринославці» саме тому, що вони знають про «продукційні сили» лише в «теорії»; що для них всі ці «продукційні сили», «фінансовий капітал», «комбіновані підприємства» є «абстракцією і лише абстракцією», в яку вони не здатні вкласти ніякого конкретного змісту; що вони знають і вживають «слова», вичитані з гарних, розумних книжок, а не знають і не розуміють, що до чого, — їм «порахуватися» з «фактами» значно трудніше. Бо для них «конкретним» «фактом», з яким вони рахуються, є їхня крамничка. В сій крамничці революційна буря порвала покрівлю, пошматувала стіни, порвала всі стропила, — і «катеринославські» крамарі збирають цеглу, куски заліза, тріски і намагаються відродити свою крамницю. Їм і в

голову не приходить, що частина крамниці цілком одірвана і старими трісками нічого не вдієш. Їм і в голову не приходить, що була колись «Південна Росія», а стала Україна. Їм і в голову не приходить, яке смішне у них становище. На Україну являється «сват» Х. Раковський з «підбрехачами» «катеринославцями».

«Сват»: «Самостійної України немає і не буде, аж поки нащадок царської Росії не дасть згоди на самостійність».

«Підбрехач»: «Авжеж немає! Була ,Південна Росія', а тепер є ,південна частина окупованої Германією на сході області'».

«Сват»: «Україну видумали страшенні звірі, ,судейські чиновники, в роді Шелухіна', котрі хочуть самі бути бюрократами».

«Підбрехач»: Да, є такі звірі. Просто у деяких добродіїв несподівано виникли українські почуття. Україна існує лише ,в них для них'! А на ділі є ,окупація і лише окупація'».

«Сват»: «Ми такі хороші, що хоч у вас етнографічні відміни незначні, що хоч ви руками й ногами цураєтеся ,українщини', — ми все ж таки забезпечимо вам мову і в школі і в урядових установах».

«Підбрехач»: «Та де там забезпечимо. Ми ще сього питання й не вирішили: ліві есери стали на перешкоді. А там побачимо... Може, це шовінізм буде ще плодити...»

Се вже раз було. Знаєш, читачу, як скінчилося се сватання тоді? Свата з підбрехачем з глумом

вигнали. Дівка і парубок zostалися незасватаними, а сорому, а глуму скільки було!..

Криком кричати треба про сю кумедію. Російський пролетаріят повинен остерігатися «сватів» і «підбрехачів». Повинен остерігатися їх український пролетаріят («руського походження» в тому числі). Переконати «сватів» і «підбрехачів» «словами», доводженням з пошаною «до відома товаришів» — даремна праця!

А «свати» і «підбрехачі» можуть переконати других, що дійсно України немає, що тут просто «судейські чиновники, в роді Шелухіна» та ще деякі добродії з своїми почуттями «в них для них» «видумали» Україну.

Ні, переконати можуть тільки факти. Бо факти — вперта річ! Бо з фактами рахуються! Мало тих фактів, що було? Треба ще, значить, подбати за них.

І найкращим, найбільш усвідомлюючим, здатним переконати фактом — було б народження:

Української комуністичної партії (більшовиків).

Ся партія мусить собі поставити такі задачі:

1. Повести енергійну боротьбу з «своєю» українською, російською, світовою контрреволюцією, з імперіялістичними замірами придушити Україну. Се задача якнайлегша.

2. Повести боротьбу з тими самостійниками, котрі будуть намагатися провести самостійність України за допомогою дипломатичних ходів, «орієнтації» і т. ін., особливо коли є небезпека нової окупації або, власне кажучи, продовження сучасної

окупації на невідомо довгий час. Телеграма Енно Директорії і німецькому совітові в Києві показує, якою великою є ся небезпека. А минуле Директорії не дає жодної певности, що вона не піде, як не зараз, то далі, стежкою своєї праматері Ц. Ради у лютому 1918 року. Се n'est que le premier pas, qui coute! Страшний лише перший крок!

3. «Переконувати» кожним своїм кроком, кожним своїм вчинком, кожним своїм «словом» російський пролетаріят і український пролетаріят «російського походження», що Україна існує, що український народ є, що українська мова є і вона майже нічим не відрізняється від інших «інтернаціональних» мов, навіть тим, що вона здається незрозумілою для тих, хто її не знає. Чим упертіше, чим настирливіше буде проводитися на ділі се «переконування», тим буде краще і для України, і для Росії, і для інтересів боротьби з світовою контрреволюцією. Особливо на початку се буде дуже трудно виконувати. Бо тут зразу посилються «страшні» «інтернаціональні» слова про «націоналізм», про «шовінізм». Слів не треба боятися. Треба боятися діла. Треба дивитися на діла, а не на слова і робити діла пропорційні і відповідні тому, що маєш переробити. «Клин клином вышибай!» І якщо будуть у тебе на очах творитися «історичні», «етнографічні», «економічні» діла під захистом і покровом «інтернаціональних» фраз, як се ми бачимо у Х. Раковського, «катеринославців», — не треба боятися бути навіть «шовіністами» і «націоналістами». «Клин клином вышибай!» Для українського

робітника і селянина бути «націоналістом» і «шовіністом» покищо є не тільки історичним правом, а й історичною необхідністю, історичною повинністю.

На превеликий жаль, навіть найбільш революційна і найбільш інтернаціоналістична частина міжнародного пролетаріату, російський пролетаріат, виявляє риси і ознаки, котрі свідчать, що се не одні лише «слова»: «Пролетаріат не зробиться святим і застрахованим від помилок і слабостей тільки від того, що він утворить соціальну революцію». Не тільки англійський пролетаріат, не дивлячись на півтора- і двогодинні реферати Маркса про необхідність самостійности Ірландії (хоча б діло потім дійшло і до федерації) в інтересах власного визволення ніяк і досі не спромігся рішуче стати в обороні волі Ірландії. Не тільки німецька соціал-демократія 4 серпня 1914 року пішла на налігачі «своїх» імперіялістів. На жаль, ми спостерігаємо на ділі факти і тенденції, котрі свідчать про справедливість відомої «абсолютної» істини: «Значно легше зберегти свою дівочу невинність п'ятилітній дівчині, ніж двадцятип'ятилітній дівці».

Краще попередити «хворобу», ніж лікувати її тоді, коли вона опанує весь організм, — навчає нас медицина.

Отже, краще попередити самим пролетарям «можливі помилки», ніж чекати часу, коли «можливі» помилки (і корисні інтереси — спробувати сісти на чужій спині) приведуть його (пролетаріат, який утворив соціальну революцію) неодмінно до «усвідомлення», що «переможний пролетаріат не

може ніякому чужому народові нав'язувати ніякого ошасливлення, не підриваючи сим своєї власної перемоги».

4. Провести в життя «тезу» Петлюри: на всьому світі селяни й робітники стали панами. Ergo, кажемо ми, селяни й робітники повинні стати панами і на Україні. А для цього треба волі для утворення Рад (Совітів) робітничих і селянських депутатів. А для забезпечення цієї волі треба, щоб влада належала сим Радам.

5. Провести в життя, здійснити на ділі, а не на словах і на бомазі, самостійність і незалежність Української Соціальної Робітничо-Селянської Республіки. А осягти се можна тільки покладаючися на власні сили українського робітництва і селянства, викликаючи їх свідомість і активізм.

«Україна може бути лише самостійною! Повірте, іншого виходу немає!» Чи дипломатією та орієнтацією на інші держави, чи власною силою революційної свідомости і активізму власних робітників і селян, — а Україна буде самостійною. Для нас, для України (як і для других країн, кажучи взагалі) найкращим буде останній шлях.

Але хай так, хай «іншого виходу немає». Але для чого потрібно Україні відстоювати свою самостійність? Хіба не можна в конституції єдиної і неділимій Росії зазначити, що за Україною забезпечуються її «права на підставі її державної і національної самобитности»? Приклад австрійської конституції переконує нас у протилежному.

§ 19 австрійської конституції говорить:

«Усі народності держави рівноправні, і кожна народність має недоторкане право на охорону і розвиток своєї національності і мови.

«Держава визнає рівноправність всіх вживаних в окремих землях (landesübliche) мов у школі, управлінні і суспільному житті.

«У тих землях, у котрих мешкає декілька народностей, державні шкільні установи повинні бути побудовані так, щоб кожна з сих народностей, не будучи примушена до навчання другої місцевої мови (Landessprache), могла на своїй мові одержувати всі необхідні для освіти засоби».*)

Досить пригадати історію, ну, скажемо, тяганини української Галичини з-за кожної початкової школи, гімназії, університету саме за часів сього хорошого параграфу, щоб переконатися, як далеко від хороших «слів» до хорошого «діла», як мало «конституції» для забезпечення в житті всяких «прав малих народностей».

Але то було в буржуазній Австрії, а буржуазія всякі «конституції» пише для обману і т. д. У приданій до Росії Східній Україні так не буде. До останнього часу ми твердо і непохитно вірили у сю «тезу». Але досвід і спостереження над «католиками», деякими дипломатами Східньої Росії переконали нас у противному. «Верю, Господи, помоги моему неверию»!

*) М. Я. Лазерсон, Национальность и государственный строй. Изд. «Книга», 1918, стор. 67.

Коли ми чуємо запевнення Х. Раковського, що його совітський уряд України краще забезпечить за українським робітництвом і селянством вживання в школах і урядових установах української мови, ніж оті страшні звірі «судейські чиновники, в роді Шелухіна», — ми кажемо: Х. Раковський дуже гарний чоловік і слово його тепле. Але він розписується за грамотних. А грамотні «катеринославці» ще не вирішили в «теорії» сього питання, а про «практику» нам може свідчити така «дрібниця». На одному зібранні комуністів з України обговорювалося питання про утворення курсів для товаришів, що збираються їхати працювати на Україну. У них є вільний час. От, щоб використати сей час, і пропонувані були курси по організації управління. Один з нас, «хитрий хохол», щиро вітав ці заходи і вніс пропозицію, щоб на сих курсах обов'язковим було навчання української мови й історії, себто мови й історії того народу, який «самовизначати» вони збиралися. Пропозиція, звичайно, була провалена, — і тут нема нічого несподіваного: хіба мало всяких пропозицій провалюється? А характерне ось що: пропозиція була зустрінута яко «шовінізм», «націоналізм». Зібрання не зрозуміло пропозиції «хитрого хохла». «Хитрий хохол» хотів «сіпнути за зуб», щоб зробити «дослід»: якої марки їх «інтернаціоналізм»? «Хитрий хохол» далі й міркує: якщо українська мова «шовінізм» і «націоналізм» і якщо «комуністи України» бояться отруїтися сим «націоналізмом» і «шовінізмом», то чи не случиться такої біди, що, прослухавши гарні курси по чрез-

вичайці, вони повернуть свій талант і на «забезпечення» «націоналізму» і «шовінізму» на Україні?

Віriamo хорошим і теплим словам вашим, шановний товаришу Х. Раковський, але допоможіть нашому невір'ю! «Забезпечте» на початок хоч короткотермінові курси української мови для «комуністів України», от хоч так, як були утворені короткотермінові курси для «судейських чиновників, в роді Шелухіна»!

Ми особисто вважаємо, що коли Українська комуністична партія (більшовиків) складеться хоч для того, щоб примусити «комуністів України» піти на короткотермінові курси, аби вивчити українську мову, мову того народу, який вони будуть «самовизначувати» — то й то вже буде великою історичною послугою. Бо Україна зараз перебуває в такому стані, що 2½ століття колоніального життя вимагає не тільки «забезпечення» того, що зараз є, а й революційного утворення нової школи українською мовою. Для сього потрібно не тільки «забезпечення», «дозвіл». Для сього потрібна ще ота «свята воля», без якої «не буде там добра ніколи».

Отже, самостійна СРСР Росія*) не тільки «може бути лише самостійною, повірте, іншого виходу немає», а вона й потрібна бути такою, щоб усунути наслідки господарювання царату.

Отже, Українська комуністична партія (більшовиків) не тільки повинна бути тому, що «іншого

*) Мабуть, помилка: логічно мало б бути — Україна. — Ред.

виходу немає», а й тому, щоб попередити «можливі помилки і корисні інтереси — спробувати сісти на чужу спину» і щоб повести боротьбу за дійсно самостійну, дійсно незалежну Україну, в якій українське робітництво і селянство будуть панамі не тільки в проклямаціях Директорії, а й на ділі.

Українська комуністична партія (більшовиків) потрібна для того, аби вести боротьбу у себе дома, на Україні, з «власними» націоналістами, «шовіністами», прихильниками єдності різних клас українського громадянства.

«Є дві нації в кожній сучасній нації — скажем ми всім націонал-соціялістам. Є дві національні культури в кожній національній культурі. Є великоруська культура Пуришкевичів, Гучкових, Струве, — але є також і великоруська культура, що характеризується іменами Чернишевського і Плеханова. Є такі ж дві культури в українстві, як у Германії, Франції, Англії, у євреїв і т. д. Якщо більшість українських робітників перебуває під впливом великоруської культури, то ми знаємо твердо, що поруч з ідеями великоруської попівської і буржуазної культури діють тут й ідеї великоруської демократії і соціал-демократії. Борючися з першого роду «культурою», український марксист раз-у-раз виділить другу культуру і скаже своїм робітникам: всяку можливість зустрічі з великоруським свідомим робітником, з тою літературою, з тим кругом ідей обов'язково всіма силами ловити, використовувати, закріпляти, сього вимагають інтереси українського і великоруського робітничого руху.

«Коли український марксист дасть себе затягти цілком законною і природною ненавистю до великоросів-гнобителів до того, що він перенесе хоч частину цієї ненависти, хоч тільки відчуження на пролетарську культуру і пролетарське діло великоруських робітників, то сей марксист покотиться в болото буржуазного націоналізму. Так само і великоруський марксист покотиться в болото націоналізму, не тільки буржуазного, а й чорносотенного, коли він забуде хоч на хвилину домагання повної рівноправності українців або їх право на утворення самостійної держави.

«Великоруські й українські робітники повинні вкупі і, поки вони живуть в одній державі, в якнайтіснішій організації єдності й злитті відстоювати спільну або інтернаціональну культуру пролетарського руху, ставлячися з абсолютною терпимістю до питання про мову пропаганди і про врахування чисто місцевих або чисто національних дрібниць в сій пропаганді. Таке безумовне домагання марксизму. Всяка проповідь відокремлення робітників одної нації від другої, всякі напади на марксистське асиміляторство, всяке протиставлення в питаннях, що торкаються пролетаріату, одної національної культури в цілому другій ніби-щільй національній культурі і т. д. є буржуазним націоналізмом, з котрим є обов'язковою безоглядна боротьба».*)

Ся друга частина кожної нації не може не помілятися, не може зразу позбутися впливу першої

*) Н. Ленин, Критические заметки по национальному вопросу. «Просвещение», чч. 4—6.

частини нації. Сей процес значно, трудніший і складніший, ніж то собі взагалі уявляють.

У даному випадкові ми маємо якраз необхідність вжити всіх заходів, аби запобігти лихові «можливих помилок».

Утворення Української партії (більшовиків) за-раз скорше приведе до дійсної єдності, ніж лице-мірна єдність драного рядна «применения к местности». Се «зло», але менше зло, ніж «інтернаціоналізм» «катеринославців».

Ми вважаємо утворення Української комуністичної партії (більшовиків) за процес, який має вийти з щоденної революційної боротьби на Україні. Лише власним досвідом, а не нашими доказами, робітництво і селянство України дійде до переконання в необхідності такої партії.

Ся партія буде єдиною і для бувшої російської України і для австрійської, Галичини)?)

Ся партія буде побудована не за національним принципом, а за територіяльним. На Україні є не тільки «катеринославці». І не тільки українські маси почували вже необхідність такої партії. Не тільки «с.-д. України» випускали свої прокламації. Не тільки українські робітники і селяни зверталися до одного з нас на катеринославському з'їзді, аби скласти Українську комуністичну партію (більшовиків).

У Полтаві з червня аж до грудня 1917 року велися досить жваві переговори між с.-д. і більшовицьким комітетом. Полтавські у. с.-д. склали найбільш революційну частину власної партії. Від

полтавського комітету більшовиків вів переговори не «хитрий хохол» і взагалі не «хохли», а «неукраїнці», і ці переговори, хоч і не доведені були до кінця, далеко краще забезпечували вплив партії і єдність на ділі, ніж «революційні і єдині слова» «катеринославців». Але тоді ще не настав час, не було відповідного історичного ґрунту.

Зараз такий ґрунт є. Його утворила «окупація і лише окупація».

Хай живе Українська комуністична партія (більшовиків)!

Хай живе Самостійна Робітничо-Селянська Соціалістична Україна!

Хай живе Російська Соціалістична Федеративна Соціалістична Росія!

19. МИ — «НАЦІОНАЛІСТИ». МИ — «ШОВІНІСТИ»

Каравул! Націоналісти, шовіністи народилися! — чуємо ми вже зарані вигуки в наш бік.

Так, ми — «націоналісти», ми — «патріоти», ми — «шовіністи»! «Каємося», грішні, є така «хвороба» «в нас для нас». Але ми «заслужуємо снисхождення» за наше чистосердечне «каяття» і «признання». А щоб переконати читача, що ми дійсно сердечно «каємося», ми розкажемо йому все, що тільки ми не наміряємося робити. Ми мусимо йому признатися, що ми хочемо прищепити свою «хво-

робу» російському і українському («російського походження», бо «українського походження» давно «хворобливі») пролетаріятові, ми бажаємо «розплодити» отруту українського «націоналізму» і «шовінізму» поміж колами російського й українського («російського походження») робітництва, зробити їх прихильниками самостійної України.

Се дуже тяжкий гріх, але... зате ми «каємося».

А для всякого «каючогося» не тільки дворянина денебудь у Москві на Тверській (тільки не на Фрідріхштрассе, ми гадаємо) обов'язково шукати ще захисту в авторитетів, посилатися на когось другого, щоб виправдати самого себе: «каятися я каюся, але се залежить від того, що я гарний, щирий чоловік, бо я б міг і не каятися».

Крім того, всякий соціал-шовініст, соціал-націоналіст, соціал-патріот, як і «чистий» соціаліст, обов'язково посилається на «Маркса». Розпочинаючи рід комуністів «націоналістів», комуністів «шовіністів», комуністів «патріотів», ми хочемо теж показати, що ми не абиякі «шовіністи», «націоналісти», «патріоти», а теж «по Марксу». Розуміється, читач зразу розбере, що се «подделка» під комунізм. Ми і в сьому «каємося». Але ж читач мусить собі пригадати, що ми живемо під час різних воєн, а вкупі з війною поширилися значно і всякі воєнні науки. І не треба навіть учитися в семінарії, щоб знати про «применение к местности». Отже, другі вживають сього заходу, а нам не можна? Ми покажемо, що «наше не гірше вашого!» От тільки вся різниця в тому, що ми «каємося» і зарані попереджаємо,

де, коли і як ми будемо «применяться к местности». Розуміється, таке «применение к местности» ніякого «применения» к дійсності не дає, як от і «применение» «каторинославців». Наша тактика скоріше нагадує тактику Святослава (і Цезаря, як запевняють гарні друзі одного з нас), котрий не крився, а прямо говорив: іду на Ви! Ми теж говоримо російському і українському («російського походження») пролетаріатові: ідемо на Ви з «хворобою» українського «націоналізму» і т. д., хочемо «отруїти» вас самостійністю України. Чи, може, й се «применение к местности»? А тут ми вже помовчимо. Отже, ми зараз пошлемося на «Маркса», щоб «виправдати» себе і «обдурити» вас, а також і ще для чогось.

А втім, як знаєш, пане брате!

Не дурень, сам собі міркуй!

В. Лібкнехт (батько Карла Лібкнехта) написав спогади про Маркса. У тій книжечці є одна дуже цікава для нас глава. Ми гадаємо, що читач нас не буде лаяти, коли ми йому наведемо її тут майже цілком. Це буде десерт після «каторинославщини».

Ось ся глава:*)

«Патріотизм і що з нього виходить»

«У найтяжчі часи емігрантського життя все ж часто бувало досить весело, — розуміється, тільки в тих випадках, коли ми були в такому щасливому

*) В. Лібкнехт, Воспоминания о Марксе. Пер. с нем. А. Г. Галлон. Изд. «Раб. Библиот.» ЦК РСДРП. Петроград, 1918, стор. 66—69.

стані, що не помирали з голоду. Ми не бідкувалися. А попавши в безвихідний стан, ми згадували про девіз Шеффільда: ,коротке, але веселе життя'. Але кому лізла в голову думка про смерть? Never say die! Геть спогади про смерть! Та й весело ж було: чим стан був скрутніший, тим веселіше ставало нам: проти дошкульних злиднів — ми мали одні лише ліки: сміх! Хто піддається чорним думкам, той підлягає їхній владі, попадає і стає їх жертвою. Але від дзвінкого, веселого сміху горе біжить, мов чорт, коли почує, як півень співає.

«Се є рецептом, котрий я усім рекомандую; він завжди зостанеться дійсним, поки існує світ. Може, ніколи ми так багацько не сміялися, як тоді, коли наш стан був особливо кепський.

«І чого-чого тільки ми не витворяли при нашій безшабашній веселості!

«Бувало й так, що ми поверталися до наших студентських витівок. Яюсь увечорі явився ,у город' з свого самотнього перебування в Highgate Бауер, знайомий Маркса ще з Берліну, котрий був з ним у гарних стосунках, не дивлячись на «Святе сімейство» („Die heilige Familie“). Він вніс пропозицію — зробити ,пивну прогулянку' — Bierreise. Завдання було таке: треба було зайти в кожную пивну, що була між Oxfordstreet і Hempstead Road і щонебудь випити. Позаяк таких шинків у цій частині города було чимало, таке завдання, навіть коли випивати зовсім потроху, являлося ділом дуже трудним. Але ми сміливо взялися за діло і благополучно добралися до кінця Tottenham — Court Road. Там з одної залі

доносилася до нас гучна пісня; ми ввійшли й узнали, що то клуб Old Fellows — спілка, яка має по всій Англії свої відділи з шпиталевими й похоронними касами і яка зараз справляє свій празник.

«Ми познайомилися з деякими учасниками празника»; вони прийняли нас, чужих, з англійською пошаною і зразу ж повели нас в одну з кімнат. Ми пішли за ними в якнайкращому настрої, і балачки зараз же перейшли, розуміється, на політичні теми (що ми німецькі емігранти — вони зразу помітили), і благородні англійські міщани, котрі дуже бажали нас задовольнити, вважали для себе обов'язковим палко лаяти німецьких князів і *руських* юнкерів. «Руські» юнкери мусіли, мабуть, означати *пруських*. Росію — Russia і Пруссію — Prussia в Англії дуже часто приймають за те саме, і причиною сього служить не тільки схожість у назвах. Деякий час все йшло гарно: ми мусіли часто чокатися, говорити й вислухувати промови (тости).

«Але тут зразу сталося щось несподіване. «Патріотизм» є хворобою, котра захоплює розумну людину тільки за межами її рідної країни. Бо у рідній країні раз-у-раз так багацько гидкого, що кожний, хто тільки не хворіє паралічем мозку і скривленням позвоночника, є застрахований від цієї політичної «падучої»; ся хвороба зветься ще шовінізмом і джінгоїзмом, найбільш страшна вона тоді, коли ті, хто нею хворі, смиренно опускають очі з іменем Бога на устах.

«У Саксонії хвалю я Пруссію, а в Пруссії — Саксонію», — казав Лессінг, от се й є розумним патріо-

тизмом, котрий прагне виправити хиби в рідній країні вказівками на все хороше — дійсне або уявне — за кордоном.

«Я дуже радо використовував висловлення Лессінга, і лише єдиним побоям, які я одержав за молодих літ, я завдячую випадок патріотизму, котрий случився зо мною за кордоном.

Се було у Швайцарії. Коли раз у «Häfelei», у Цюріху, надмірно глузували з Германії, я зірвався з місця й сказав: «Замість того, щоб лаяти Германію, ви повинні радіти її нещастю: тільки дякуючи сьому нещастю Швайцарія існує, бо щойно в Германії, як в Італії й Франції, станеґся ґрунтовна перебудова, Швайцарії прийде кінець: німецька Швайцарія сама собою приєднається до Германії, французька — до Франції, італійська — до Італії!» Ся зроблена мною прогноза майбутньої політики була досить безглузда; але се діялося в «божевільному» році, і мій патріотизм був дуже ображений. Моя промова не зустріла особливого співчуття: се можна було помітити по суворих фізіономіях слухачів; мені дуже палко суперечили; балачки потроху втихомирювалися. Тим часом стало пізно, і я пішов додому. Коло пристані, недалеко від мого помешкання, до мене підійшло несподівано декілька фігур, і не встиг я глянути, як мені підставлено було ногу; я упав на землю і перш ніж піднявся, дістав пару добрих ударів кудаком; після чого напасники повтікали. Я так і не взнав, хто вони були, але ні на хвилину не було у мене сумніву, що причиною цієї несподіваної для мене на-

тирачки да наминачки була моя патріотична промова в „Häfelei“. І тепер у Лондоні, у оцих чесних Old Fellows, я попав з моїми позбавленими батьківщини подорожніми у такий же самий стан. Едгар Бауер, ображений якимось словом, не міг не дати відповіді і став глузувати над англійськими снобами.*) Маркс з ентузіазмом сказав похвальну промову на честь німецької науки і музики: „Жодна друга країна не дала світові таких музикантів, як Бетговен, Моцарт, Гендель, Гайдн; англійці, котрі зовсім не мають власної музики, стоять в дійсності далеко нижче німців, котрим тільки кепські економічні й політичні умови не давали змоги виявити себе на великій практичній праці; взагалі ж німці стануть попереду всіх других народів“. Я ніколи не чув від нього такої гладенької промови. Я, з свого боку, в сильних виразах зробив заяву, що політичний лад Англії ні на крихту не кращий германського (тут у великій пригоді стали урквартовські словечка); вся різниця тільки в тому, що ми, німці, визнаємо нікчемність нашого політичного ладу, а англійці цього не визнають; звідси виходить, що ми, німці, значно вищі англійців своєю політичною інтелігентністю.

Фізіономії наших приятелів ставали суворими так само, як тоді в „Häfelei“, а коли Едгар Бауер висунув ще більш важку артилерію і став говорити про англійське лицемір'я (Cant), в кумпанії почу-

*) Сноб, котрого Теккерей зрисував у дуже гарній сатири, видає себе за «хороброго вільного брата» і лазить перед тигулами, чинами та грішми.

лося попереду тихе, а потім і гучне: „прокляті чужоземці“ (damned foreigners). Пішли погрози, голови розгарячилися, в повітрі заворушилися кулаки, — і ми були досить догадливі, щоб вибрати собі благу часть і зробити не без труднощів почесний відступ».

Ми зараз покажемо, що наш «патріотизм» має багато спільного з отсим «патріотизмом» «Маркса» (але не тільки з сим).

Поперед усього ті події відбувалися на еміграції. А ми хіба не емігранти?

Потім, щодо сміху. Читач, мабуть, уже помітив, що ми не від того, щоб посміятися. І він, певно, гадає, що в сьому сміхові виявляється «хохлацкий юмор», підвищення «в нас для нас» українського почуття. «Каємося», є й такий гріх. Але погляньте: Маркс, Лібкнехт «і» їх приятелі зовсім не були «хохлами», а сміялися багато й часто. Отже, і в нашому сміхові є не тільки «хохлацкий юмор». Поперше, серйозним відношенням до смішного є сміх (се теж говорив Маркс). А подруге, сміх є єдиною допомогою проти спліну чи хандри, котра обовязково опановує після «каторинославщини».

Далі. Ми зехворіли «патріотизмом» теж за межами нашої батьківщини. Навпаки, на батьківщині, на Україні, ми були й будемо щирими прихильниками «інтернаціоналізму», ми старалися й будемо старатися «виправляти хиби батьківщини указуванням на все хороше, — тільки дійсно, а не уявно, — за кордоном». Ми говорили і будемо говорити:

«національні» панночки дуже хороші, прямо янголи, — а відкіля ж лихі жінки беруться?

Але ми будемо теж говорити і про «інтернаціональних» панночок.

Ми добре знаємо, що «пролетаріят не зробиться святим і застрахованим від помилок і слабостей тільки від того, що він утворить соціяльну революцію. Але можливі помилки (і корисні інтереси — спробувати сісти на чужу спину) приведуть неодмінно до усвідомлення цієї істини».*)

Російський пролетаріят утворив соціяльну революцію. Хвала йому і пошана від щирого серця. Але се ще не значить, що у спадщину від царської Росії він ні краплі не захопив ні «імперіалізму», ні «історичних», ні «етнографічних» прав. Невпаки, ми на власному історичному досвіді переконуємося, що він не позбувся «слабостей» і «помилки». Хай «катеринославці» лічать «помилки», які були, а наше діло попередити російський і український («російського походження») пролетаріят від «можливих помилок». Якщо нам удасться се зробити легко, скажемо, за допомогою оцієї брошури, — тим краще і для нас і для вас. Ні? — що ж маємо робити? Ви мусите переконатися тоді пізніше, коли здійсняться на ділі «можливі помилки». Тоді буде трудніше, — правда, але що ж робити? Ви нас звете «націоналістами», «шовіністами». Ми «слів» не боїмося і за «словами» не ганяємося, — се ми

*) Н. Ленин, Итоги дискуссии о самоопределении. «Сборн. С.-Д.», стор. 25.

лишаємо «катеринославцям». Але ми без всяких «слів» прямо й одверто заявляємо: ми не злякаємося і справжнього шовінізму, якщо іншого шляху не буде. «Клин клином вышибай!» Наш «націоналізм» і наш «шовінізм» цілком і повністю визначається вашим «інтернаціоналізмом»: як ви, так і ми. Тільки ви ховаєтеся за «слова», а ми ховатися не хочемо. Ми «каємося»!

А що з вашого «інтернаціоналізму» тхне «русский дух», ми, гадаємо, показали. І найгіршою політикою, на нашу думку, було б «опустити смиренно очі з іменем Маркса на устах».

І кожний раз, коли ви будете засилати сватів, як Х. Раковський, з підбрехачами-«катеринославцями», ми будемо прямо й одверто застерігати і від «інтернаціональних» панночок.

Любі, хороші панночки, і «національні» й «інтернаціональні!» Будь ласка, не приймайте наших слів так, ніби ми вас не поважасмо. Йбогу, ми вас дуже любимо, кохаємося палко в вас! І за ваші поцілунки, за ваші карі очі, за ваші чудесні речі — ми душу готові віддати. Але... чого ви обов'язково хочете заміж? Тільки чого ви любите аж до... шлюбу? Аджеж ви кажете, що ваш шлюб такий вільний, що коли схочеш і... відокремишся! Так навіщо ж вінчатися? Давайте будемо краще любитися, кохатися і пісню співати:

Захочу — полкоблю, захочу разлюблю.

Я на сердце вольна, жизнь на радость нам дана!

Далі. Наш «патріотизм», «націоналізм», «шовінізм» народився в клубі «катеринославських» Old

Fellows. Коли ми були в них у «клубі», ми бачили, що кожний з них вважав за свій обов'язок ляяти українських націоналістів, Ц. Раду, Генеральних Секретарів, Селоспілку, Військові Ради. Ну, «в нас для нас», того як його, запала любов до «свого» борщу, вареників, галушок, варті, і ми здатні дуже зрозуміти Г. Гайне, коли він прощався з Парижем, веселим французьким народом, своєю жінкою, щоб їхати у свою Германію.

Mit Schmerzen sehne ich mich
Nach Torfgeruch, nach den lieben
Heidschnucken der Lüneburger Heid',
Nach Sauerkraut und Rüben.
Ich sehne mich nach Tabakqualm,
Hofräten und Nachtwächtern,
Nach Platdeutsch, Schwarzbrot, Grobheit sogar,
Nach blonden Predigstochter.*)

Ми не можемо вдержатися, щоб не сказати промову, що «катонославські» Old Fellows дуже помиляються, коли гадають, ніби України немає, ніби була «Південна Росія», а стала «південна частина окупованого на сході Германією краю», ніби українського руху немає, а є «окупація і лише окупація».

*) Я прагну до болю пахоців торфу, милої овечки люнебурзького степу, кислої капусти, редьки. Я прагну тютюнового диму, королівських радників і вартових, народної мови, чорного хліба, навіть грубости, білявої попівської дочки.

Ми гадаємо, що ті промови, які веде в дужках т. Затонський, вони ні до чого не ведуть. От як ні до чого не повело, скажемо, прохання дуже гарних людей, Петрів Івановичів Добчинського і Бобчинського у Олександра Івановича Хлестакова, — одного, щоб його син, роджений до «брака», але так само, як і в «браке», звався його фамілією; другого, щоб Хлестаков, коли буде в Пітері, то довів би «до відома» всяких там сановників, міністрів, а як случиться, то й самому государеві, що от у такому то городі живе Петро Іванович Добчинський. Т. Затонському обов'язково хочеться, щоб «знали», що от на Херсонщині, Катеринославщині, Харківщині є українські робітники. Так і в Москві доведіть «до відома товаришів», що от на Харківщині, Катеринославщині є українські робітники і селяни і що вони хоч і самовизначувалися, як того хотіла Рада, але тому, що «ми» їх залишили українським соціал-патріотам. А зараз у них ні крапельки немає «націоналізму» і «шовінізму»: зник з Ц. Радою. Так дозвольте тепр їх звати «українськими», бо вони хоч і народилися до нашого «брака» і навіть, власне кажучи, байстрята Ц. Ради, але народилися так само, як і в «браке». «Хай зветься!» — відповідає добрий «катонославський» Олександр Іванович. — «Добре, скажу. Навіть Народним Комісарам, як побачу, скажу».

Ні, нам хочеться прямо й одверто сказати промову на похвалу Україні (бо інакше аналогія з Марксом не буде повною): ви кажете, що Україна сяка й така! А укажіть нам країну, де співали б

такі чудесні пісні, варився б такий смачний борщ, їли такі гарні вареники та галушки? Де є краща чарка? А «малоросійський» гопак! А чи знаєте ви, яку багату і гарну літературу має український народ? А чи знаєте ви, що ми маємо своїх поетів, вчених, літераторів, співців, композиторів, артистів? А де ще є такий «юмор», як «хохлацький»? А хто ще такий «хитрий», як «хохол»? Ви лаєте Ц. Раду. А чи знаєте ви, що Ц. Рада має великі історичні заслуги? А чи знаєте ви, що М. Грушевський, який «видумав» Україну, є великим ученим? А чи знаєте ви, що В. Винниченко є великим, чудесним, талановитим письменником, котрим могла би пишатися кожна література? А чи знаєте ви, що у М. Грушевського, В. Винниченка можна багато дечому навчитися, тоді як у «катеринославців» віють вітри? Бо учитися можна на «катеринославцях», а не у «катеринославців». А чи знаєте ви, що...

„Damned hohly“ (кляті хохли!), — чуємо ми кругом. Люди добрі! Знаєте що? Годі вже тієї аналогії! Хай на сьому аналогія й зупиниться. Хай далі буде вже не по «Марксу». Ну, що з того, що Маркса хотіли бити, а В. Лібкнехта навіть били? Невже й нас треба бити!?

А якщо ви вже таки хочете продовжувати аналогію, щоб переконати нас, так ми вам зарані заявляємо, що ми вже переконані.

За весь наш «шовіністичний» період нам довелося почути лише один серйозний аргумент, на який ми нічого не можемо відповісти. Коли в С. один з нас читав доповідь про революцію на Укра-

їні і висловився за самостійність України, то після доповіді один з слухачів товаришів, який загадково запитував: а далі що написано у Леніна? — і який нічого «далі у Леніна» не знайшов, у приватній розмові заявив, що доповідач «контрреволюціонер» і що його «у чрезвичайку». Але то була приватна розмова, і той товариш просто ухопився за те, що йому було найближче: він сам був з чрезвичайки.

Другий раз тому самому з нас довелося говорити про самостійність України з народним комісаром національних справ т. Сталіном. Він теж нас налякав чрезвичайкою, але побачивши, що ми «злякалися», поспішив додати: «Ні, ні, я шучу!» «Каємося», нам таки страшно тієї шутки, і ми заявляли, що се такий аргумент, що нам доводиться лише погодитися. Відповісти ми на се нічого не можемо. Але ми не можемо також тут не «покаятися» ще в одному грісі. Що чрезвичайки нам страшно, то правда, але не дуже. Бо ми ж «хохли». А «хохли» народ хитрий, самого чорта обдурить. Ми «знали», що нас будуть «лякати» чрезвичайкою. Так ми зарані «послали» у чрезвичайку свого чоловіка: бувшого голову бувшого народного секретаріату М. Скрипника. А бувший голова бувшого народного секретаріату є самостійником: по його власній доповіді на 2-му катеринославському з'їзді Сівітів була оголошена Сівітська Робітничо-Селянська Україна самостійною. І тієї постанови Всеукраїнського з'їзду Сівітів ще ніхто не скасував. А скасу-

вати сю постанову може тільки новий всеукраїнський з'їзд Совітів України.

Отже, неважко ж М. Скрипник не поважитися —
«Порадеть родному человечку?»

Ми мусимо «покаятися» ще в одному грісі: нам «страшно» ось чого.

У «Маніфесті Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду на Україні» сказано: «Всякий, хто примушуватиме або умовлятиме виконувати розпорядження гетьмана, або Центральної Ради, або їх агентів на місцях, підлягає розстрілові на місці». Пеллора загрожує карами за законами військового часу всякому, хто допоможе гетьманові утікати або хто задумає скласти організацію для захоплення влади. Гетьман, хвалити Бога, уже зрікся свого «престолу», але чого доброго — ще є погрози всім, хто не кориться його «законній» владі.

Ми «каємося» і заявляємо всім трьом: ми люди смирні, ми тільки радимо українському робітництву і селянству стати у себе на Україні «панамі», позаяк на всьому світі вже селяни й робітники стали панамі, і ще раз і остаточно оголосити на своєму з'їзді Совітів — самостійність і незалежність Української Робітничо-Селянської Совітської Республіки.

Але коли наше не в лад, то ми з своїм і назад. Ага! Ховається? Злякалися? Тепер уже «я не я, лошадь не моя и я сам не извоцик»? Навіщо ж було заражатися «націоналізмом» і «шовінізмом»? Ех, ви!

Ми знову «каємося» і «виправдуємося». Ми вважаємо правдивими слова лорда (поміщика!) Генрі з «Портрета Доріяна Грея» О. Вайлда: The only way to get rid of a temptation is to yield to it! Є лише єдиний шлях визволення від спокуси — піддатися їй! Ну, ми й «піддалися». Ми не знали, що сього не дозволяється. А як не дозволяється, то ми далі будемо керуватися словами Канта (інтелігента!):

«Ніхто не примусить мене сказати противне тому, що я думаю, але я не наважусь сказати все, що думаю».

Ми тільки змінимо трохи їх так: ніхто нас не примусить сказати противне тому, що ми думаємо, але ми будемо мовчати, коли нам заборонять сказати все, що ми думаємо.

Ми говоримо, що знаємо, і знаємо, що говоримо.

А хто тільки говорить, що знає? І хто тільки знає, що говорить?

20. ЗАПИТАННЯ Т. ЛЕНІНУ

Т. Леніне! Ми повинні «покаятися» і перед вами... От ся брошура написана головним чином для вас... Зовсім не випадковим є той факт, що ми часто посилалися на ваші статті. І робили ми це не тільки для того, щоб послатися просто на авторитет. І не для того, щоб «прикритися» вашим іменем, що от, мовляв, «сам» Ленін так думає. І не для того, щоб бути просто «чесним з собою» і не вида-

вати за «своє» те, що сказано другими. В окремих випадках були й сі мотиви. Але не в них сила.

А сила ось у чому. Ми не знаємо, хто має більше права сказати про себе: *L'état c'est moi!* (державна — се я!), чи Людовік XIV французький, чи ви в Савітській Росії. У всякому разі в своїй партії більшовиків ви могли б сказати се ще заздалегідь, до революції в жовтні 1917 року. Під час революції ми не раз бачили, з яким хистом ви керували масовим рухом, як влучно ви вживали різні гасла, як правильно ви намащували пульс історичної хвилі. Ми не раз переконувалися в тому, що ви стоїте на своєму місці не дурно. І ми пильно слідкували за кожним вашим кроком, жестом, словом і скрізь знаходили пропорціональність і відповідальність. Для нас майже всі ваші злами й повороти зливаються в одне ціле, одне одного доповнює, пояснює. І ім'я цьому цілому: Ленін, великий політичний тактик і стратег, великий пролетарський ватажок, себто фігура не тільки історично велика, а велика морально-політично.

Такий погляд склався у нас. Але ми також пильно слідкували не тільки за вами, т. Леніне, а ми слідкували і за характером і тенденціями історичної хвилі, історичних подій, історичних осіб і фігур меншого калібру, котрі чи так, чи інакше складають зміст того історичного процесу, про який ви можете сказати: *Tout cela — s'est moi!* (Все се — се я!).

І от ось уже майже місяців з вісім ми починаємо спостерігати факти, котрі нам здаються не зовсім такими, як то про них свідчить вивіска. Що за

диво? Чи ми не добачаємо чого, чи ми засліплені чимнебудь «в нас для нас», чи то нам «кажеться»?

Нам довелося брати невелику участь у колах вашої (і нашої) партії на Україні. Досвід революції на Україні, на наш погляд, доводить, що ми понесли поразку не тільки тому, що прийшли німці, не тільки завдяки «окупації і лише окупації». Навпаки, ми боїмося, що не будь цієї «окупації», нас як партію все одно вигнали б з України і не скоро б ми тоді встали. В усякому разі уже в березні-квітні 1918 року в голові одного з нас, котрий був у «центрі», історичний досвід поставив питання: що нас побило, чи «щось сильніше за нас», чи те, що було «в нас для нас»? Розуміється, було те й друге. Але можна вважати те, що було «в нас для нас», лише «маленькою хибою механізму»?

Відповіді нам ніхто не міг дати. Та ми й не зверталися майже ні до кого, бо для одних «шкода і олово тупить», а другим ніколи, бо у них є важливіші справи. Ми ні на кого й не поклалися. А зібрали який тільки можна було матеріал з історії українського руху, порівняли його з досвідом інших історичних рухів, а також переглянули, а дещо й переклали українською мовою, «од слова до слова, не минаючи ні титла, ніже тії коми». А тим часом події виникали, факти сипалися, і ми «рачувалися» не тільки з минулими фактами, а й сучасними, «рачувалися» не тільки поодиночі, а вставляли їх в спільну раму історичної доби, в загальноісторичний процес соціально-економічного,

культурно-політичного і духовного розвитку людства. Так дійшли ми до самостійності України.

Ми, розуміється, не могли не помітити, що ми являємося білою вороною в колах нашої партії. Бо довго нас зустрічали в кращому випадкові напівспівчутливим похитуванням голови: сердешний, захворів «хворобливим питанням»! І довго нам доводилося на іронічне запитання: а скільки вас? — відповідати: раз! Тепер наше становище краще: нас уже більше, ніж то стоїть «навіть» на палітурці нашої брошури. І більше стало завдяки «фактам», що дає нам упевненість, що згодом нас стане й зовсім багато. Такими є «факти» «катеринославців», дипломатів Східної Росії і т. д.

Нам довелося бачити, як один щирий прихильник об'єднання і ворог самостійності України, прочитавши ваш декрет про самостійність Латвії й Литви і тут же поруч постанову наркома закордонних справ про невизнання самостійності України й Грузії, ударив об поли й скрикнув: «Мене роблять самостійником!»

Спостерігаючи «катеринославські» і «дипломатичні» факти і порівнюючи їх з «писаннями й усними преданнями отців церкви», ми не раз здивовано ляпали об поли (хоч ми вже й стали самостійниками): як же се можливе, щоб такі «факти» могла робити Східна Росія, на чолі якої стоїть т. Ленін, котрого можна назвати Христом самовизначення в Росії (вибачте, що ми перейняли жаргон «катеринославської» семінарії: «С кем поведешься, от того и наберешься»!)? Вигородити Леніна, сказати,

що він «не знає», що то робиться помимо його волі, — не можна. Признати «катеринославцем», «румунським інтернаціоналістом» — душа не лежить і «писання й ізустні предання» перешкоджають. Що тут робити? Поїхати до самого Леніна та спитати? — нічого з цього не вийде: 1) йому ніколи, 2) він спитає: скільки вас? — і ми відповімо: раз! — А він скаже, що йому ніколи тягтися з «інтелігентами».

Але хохли народ хитрий. З «інтелігентами» не рахуються, а рахуються лише з фактами. Добре! І ми цілих вісім місяців возилися над тим, щоб поставити все таки т. Леніна перед «фактом», примусити сказати одверто свою думку, щоб уже не було ніякого сумніву.

Нарешті, ми спромоглися. От сією брошурою, т. Леніне, ми вас ставимо перед «фактом». Тепер ми вас не тільки просимо, а й вимагаємо прямої відповіді. Ви *мусите* відповісти. Бо тепер питання поставлене не «інтелігентами», а «фактами». Мало вам ще «фактів»? Вони ще будуть.

Du muß! du muß!
Und kostet es mein Leben!*)

Т. Леніне! Ми мусимо «покаятися» іще ось у чому.

Ми не вільні від українських почувань. «В нас для нас» вони є (в одного з нас, може, навіть «під-

*) «Ти мусиш! ти мусиш! Хоч страчу я життя» (И. В. Гегге, «Фавст»).

вищені»). Існують сі почуття принаймні настільки, ну, щоб, скажемо, зрозуміти як слід слова Т. Шевченка:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю!

Так, ми любимо Україну, любимо яко живу історичну індивідуальність. Ми «каємося». «В нас для нас» Україна є не лише географічним терміном, «словом», «назвою», замість попереднього «Південна Росія».

Але не дивлячись на се, ми мусимо також «покаятися», що для нас ваша відповідь буде мати далеко більше значення. «В нас для нас» ваша відповідь з приводу України матиме значення перевірки інтернаціоналізму, проби святих слів міжнародної єдності і солідарності працюючих мас. За часи історичного життя людство так багато чуло дуже гарних слів і бачило так багато діла, котре не відповідає словам, що ми маємо право поставити під підозрілу увагу всяке хороше слово, коли воно веде... до якогось іншого діла. Т. Леніне! Доведіть не «по-катеринославському» необхідність об'єднання України й Росії, покажіть, у чому ми помиляємося, чим наша аналіза конкретних умов життя і розвитку українського руху є неправильна, покажіть на сьому конкретному прикладі, як треба прикладати п. 5 резолюції 1913 року, § 9 комуністичної програми взагалі, — і ми так же одверто і привселюдно зречемося самостійності України,

будемо найщирішими прихильниками об'єднання. Покажіть на прикладі України, Грузії, Латвії, Литви, Білої Русі, Естляндії проведення принципу пролетарської політики: права націй на самовизначення. Бо ми не розуміємо вашої політики, і, дивлячись на неї, ми здатні схопитися за голову і скрикнути:

За що ми голови складали, дурні козачі?

Або сісти вкупі з «недобитим запорожцем» Семем Палієм, схилити голову й зідхати:

Для чого я на світ родився,
Свою Україну любив?

Т. Леніне! Ми мусимо «покаятися» ще в одному.

Якою для нас бажаною й можливою не є ваша відповідь, як би багато ми їй не надавали ваги, від неї не буде залежати світ. І ми не перестанемо вірити хорошим словам про міжнародну солідарність і солідарність працюючих мас. У гіршому випадкові ми лише скажемо те, що ми вже сказали в сій брошурі: багато легше зберегти свою жіночу чесноту п'ятилітній дівчині, ніж двадцятипятилітній дівці. А тому пильнуйте і т. д.

Т. Леніне! Ви можете сказати, що ми лицеміriamo, коли говоримо, що ваша відповідь має для нас таке велике значення. Бо якби се було так, то ми б «підждали» «розплоджувати» націоналізм», «шовінізм» і т. д. Ми мусимо і тут «покаятися».

Ми гадаємо, що все має свою логіку, і тоді шлях, на який ступила Совітська Росія, не є випадковим. І впливам «сього» шляху підлягають «і царята і старчата», бо вони всі «Адамові діти», в тому числі

й ви, т. Леніне. Але ми ж не закриваємо очей і на те, що як хто й здатен ухилитися від впливів того «шляху», то тільки ви, т. Леніне. І ми говоримо все од щирого серця, що тільки накопичилося «в нас для нас» під час революції.

А, наприклад, пораду українському робітництву і селянству утворити Українську комуністичну партію (більшовиків) ми даємо з двох причин.

Поперше, ми не хочемо опинитися в стані осього дуже хорошого чоловіка, про якого писав Г. Гайне:

Am Meer, am wüsten nächtlichen Meer
Steht ein Jüngling Mann,
Die Brust voll Wehmut, das Haupt voll Zweifel
Und mit düstern Lippen fragt er die Wogen:
O, löst mir das Rätsel des Lebens,
Das qualvoll uralte Rätsel,
Worüber schon manche Häupter gegrübelt,
Häupter in Hieroglyphenmützen,
Häupter in Turban und schwarzem Baret,
Perückenhäupter und tausend andre
Arme, schwitzende Menschenhäupter, —
Sagt mir, was bedeutet der Mensch?
Woher ist er kommen? Wo geht er hin?
Wer wohnt dort oben auf goldenen Sternen?
Es murmeln die Wogen ihr ew'ges Gemurmel,
Es wehet der Wind, es fliehen die Wolken,
Es blinken die Sterne gleichgültig und kalt,
Und ein Narr wartet auf Antwort.*)

*) Коло моря, самотнього дикого моря, стоїть молодий чоловік, з тугою у грудях, безпорадністю

Подруге, наша пропозиція українському робітництву і селянству скласти Українську комуністичну партію (більшовиків) є логічним висновком нашої аналізи сучасного стану України. Ми гадаємо, що ми висловимо свою пошану і до України і до вас, т. Леніне, коли побажаємо щиро Україні свого Леніна.

У своїй промові на зібранні відповідальних робітників комуністів 27 листопада 1918 року про «революцію і дрібнобуржуазну демократію» ви, т. Леніне, між іншим сказали: «Вона (дрібна буржуазія) ішла проти нас зі злостью, що доходила до божевілля, тому що ми повинні були ламати всі її патріотичні почуття. А історія зробила так, що патріотизм зараз повертається у наш бік».*). Що доводилося ламати патріотичні почуття буржуазії — се правда. І се свідчить про те, як трудно людська думка пристосовується до нового об'єктивного стану. А об'єктивний стан Росії весь час революції був такий, що партія більшовиків була і оказалась най-

в голові і скривленими губами запитує хвилі: О, скажіть мені таємницю життя, повну страждання давню таємницю, над якою багатько голів мудрували, голови в шапочках з гієрогліфами, голови в тюрбані і в чорній ярмулці, голови в париках і тисячі інших бідних, спітнілих людських голів, — скажіть мені, що означає чоловік? Відкіля він прийшов? Куди він іде? І хто живе там, угорі, на золотих зірках? — Бурмотять хвилі своїм одвічним бурмотінням, дме вітер, пливають хмари, блимають зорі байдуже і холодно, а дурень жеде відповіді.

*) «Известия ЦИК», ч. 265 (529), 4. XII. 1918.

патріотичнішою партією в найкращому розумінні цього слова. На початку революції, на об'єднаних засіданнях «Державних Дум», кадетський лідер П. Мілюков намагався довести, що російська революція є революцією «національною», що в його устах означало, ніби Росія утворила революцію, щоб вести війну до побідного кінця, себто — без кінця. Треба було сказати, що революція в Росії була національною саме тому, що вона виникла з прагнення вийти будь-якою ціною з війни, щоб не бути зруйнованою і сплюндрованою доценту. Почуття національного самозбереження штовхнуло до революції в лютому, як і до революції в жовтні. Якби не злощасний наступ 18 червня, якби не загрожували німці в серпні-жовтні 1917 року Петроградові, — ще невідомо, чи удалося б більшовикам стати на чолі Росії. Паризький пролетаріат взяв владу в свої руки в 1871 р. лише тоді, коли наочно виявилося зрадництво французької буржуазії. Ради обеззброєння паризького пролетаріату ген. Трошко вів «оборону» так, аби скоріше Париж дістався прусакам. А хіба є випадковим аналогічне поведіння російської буржуазії? Пригадайте поведінку ген. Корнілова на московській нараді, здачу Риги, слова Родзянка: «Петроград у небезпеці. Я думаю, Бог з ним, з Петроградом... Коли візьмуть Петроград, фльота все одно згине... Там є суда цілком розбещені, котрі не являють собою жодної бойової сили... Вояться, що в Петрограді загинуть центральні установи (тобто Совіти і т. д.). На це є відповідь, що дуже радий, коли всі ці установи за-

гинуть, через те, що oprіч лиха, Росії вони нічого не дали».*) Тут багато є аналогічного й повчального. І лише нездатністю дрібної буржуазії яко кляси зрозуміти се тоді і можна пояснити її злість. Тепер вона переконалася в тому, що більшовики, творячи інтернаціональне діло, творили одночасно й національне діло.

Але нам цікаве в цьому процесові ось що. Дрібна буржуазія переконалася в патріотизмі більшовиків, і вона посунула в партію і совітські установи. У цьому немає нічого шкідливого. Навпаки, давно пора кинути саботаж. Але дрібна буржуазія лишиться дрібною буржуазією. Вона підлягає впливам пролетаріату, як і з свого боку впливає на пролетаріат. І пригляньтесь ближче до того, як відгукується навіть у партійній пресі поширення совітської території. Чи не почувте ви, поруч з радістю поширення «революції», ще інші нотки: що Росія вертається в свої довоєнні межі? І коли говорять про Росію, якою вона повинна бути, прислухайтесь, — говорять про Росію, як вона була на карті Ільїна до війни. Се «випадок»? Ой, ні! Інтернаціоналізм інтернаціоналізмом, а те, що ми відроджуємо Росію яко Росію — саме собою. Тут ще, розуміється, поганого нічого нема, взагалі кажучи. Та тільки ось що: а як же буде з «самовизначенням»? Чого, наприклад, приєднується Україна: чи тому, що вона висловилася за об'єднання (факти

*) Цитуємо за «Робітничою Газетою», ч. 161, 17. X. 1917.

свідчать протилежне), чи тому, що то є «Південна Росія»? І яка Україна приєднується? Чи буде приєднана Галичина, Україна по той бік Волочеського? І де треба спинитися, щоб сказати: годі, далі «не наше», далі «самовизначилися» не за нас?

І от коли поглянеш з цього боку на процес поширення Світської Росії і практику самовизначення, то тут зовсім трудно визначити, чим відрізняється ваше, т. Леніне, самовизначення від самовизначення Вудро Вілсона?

Т. Леніне! Ви на нас не ображайтеся! Його, ми більше вас поважаємо як пролетарського борця, ніж багато ваших хвалителів. І не для того, щоб образити, а щоб пояснити нашу думку, ми наведемо анекдоту. Ми звичайно «хитрі хохли», ми звичайно вживаємо «хохлацький юмор», але зараз нам не до сміху. А скажіть, будь ласка, чому й не посміятися нам, коли навіть моторошно у нас на душі? Чому б нам не додержувати поради В. Лібкнехта: «коротке, але веселе життя»?

Отже, послухайте анекдоту, т. Леніне!

Один піп у суботу ввечері, добре повечерявши і смачно поцілувавши попадю, сів у своєму кабінеті і написав проповідь, яку він мусів сказати завтра після служби в церкві. Як звичайно, дома у себе він ходив у старенькій рясі і в старих штанах (люди іноді дуже довго думають, що попи ходять без штанів, у цьому й ми «каємося»). Написавши проповідь, він положив її в кишеню старих штанів і пішов спати до попаді. Як там він спав, нам до цього нема ніякого діла. А тільки вранці, коли за-

дзвонили в церкві, він одяг нову рясу і нові штани, бо в празник і в церкві в старому бути не годиться. От кінчилася служба, батюшка виходить перед вітарем і звертається до своєї пастви: «Братие во Христе!» — а сам шарить по кишенях. «Братие во Христе!» — сюди-туди лап, хап... нема проповіді. «Братие во Христе! Робіть так, як у мене написано у старих штанах, амінь!»

Оце і все!

Товаришу, Леніне! Ми гадаємо, що ви з нами погодитесь, коли ми скажемо, що паства того батюшки залилася цілком «абстрагованою» від того, як же власне треба «робити». І нічого дивного не буде, як ми на цвинтарі почуємо про ту проповідь: чудний батюшка, говорить якось «зовсім невиразно», дає «абстрактну формулу».

Т. Леніне! Ми гадаємо, сам батюшка не міг сказати промови тому, що він був зовсім «абстрагований» від того, що він же написав і положив у старі штани. А написав він так, як то полагається на підставі «писання й ізусного преденія отців церкви».

Хай так. Але при чому ся анекдота? Ось при чому. Та паства се не тільки дрібна буржуазія, а й ваші ж найближчі товариші. Почитайте статті офіційного органу «комуністів України» і пригадайте, що ви писали з приводу «хлоп'ят без штанців» у статтях: «Критические заметки по национальному вопросу» і «О праве наций на самоопределение» у суботу увечері... вибачайте... напередодні війни і революції. «Хлоп'ята без штанців» зараз танцюють круг вас і не тільки не соромляться, а ще й

з смаком і прицмокуванням роблять безсоромні жести.

Т. Леніне! Ми і тут «каємося». Ми боїмося, що ви самі опинилися у становищі батьочки і трохи забули, що написано у ваших старих штанях. Та воно й дивного б тут нічого не було. Т. К. Радек у своїх спогадах на роковини революції в жовтні 1918 року розказує, як він уперше приїхав у Росію, і перше, що кинулося йому у вічі у вашому кабінеті, були ваші старі штани. Сі штани К. Радек сам купував вам у Стокгольмі, а тепер глянув і не пізнав: так усе порвалося та побилось, аж сором глянути, так світилося.

Ех, як би ми хотіли помилитися! Як би ми хотіли, щоб ви не забули того, що написано у старих штанях.

Т. Леніне! Ми дуже вас прохаємо пробачити нам сю анекдоту. Не тому, що ви президент Совнаркому, цар і бог СРСР, а тому, що ви Ленін, тому, що ми вважаємо вас за чесного політичного діяча, який може помилятися, а не стане робити поганого діла.

А, їйбогу, страшні не ми, ваші «вороги», значно страшніші для вас ваші приятелі «катеринославці», «дипломати» й ін. З нами вам можна коротко поквитатися: бий його, я його знаю! І від нас мокрого місця не залишиться. Ні, ви спробуйте вирватися з того стану, в якому опинилися ви, опинилася СРСР завдяки різним «катеринославцям», «дипломатам» і т. д.!

І коли ваші «хлоп'ята без штанців» оддирають такого гопака, справляють дикий шабаш на власній програмі, глузують з самовизначення, то що ж тоді мусить робити дрібна буржуазія?

І що зостанеться від вашої чудесної ноти Вілсону про його самовизначення, крім «клаптя папірця»? І той гострий і в'дливий сарказм, яким пронизана ця нота, — чи не повернеться він проти вас, проти СРСР? Запорожці, коли писали своє письмо султанові, прямо говорили, що «день у нас такий, як і у вас, поцілуйте за се ось куди нас». Прямо й одверто. Аджеш у вас, т. Леніне, повинно бути не так, як у Вілсона.

Поясніть нам, чим ваше «самовизначення» відрізняється від «самовизначення» Вудро Вілсона?

Т. Леніне! Погляньте круг себе: скільки політичного розбрату! Коли «хлоп'ята без штанців» справляють свій шабаш, коли «дипломати» ведуть переговори з «судейськими чиновниками, в роді Шелухіна», — т. Леніне, то се ж наслідки тої політики, яку веде в національному питанні СРСР Росія, ведете ви! А ся політика не має ні руля, ні вітрил і йде, як Бог на душу положить.

Ми помиляємося? В чому? — покажіть!

Т. Леніне! Ми могли б ще багато дечого сказати. Але ми краще почекаємо вашої відповіді.

І якщо ми будемо мати фізичну і технічну можливість сказати все, що ми думаємо, — скажемо.

А відносно України, т. Леніне, ми скажемо: може бути зараз лише дві відповіді: 1) або самостійна Україна — тоді повинен бути і «свій» уряд і «своя»

партія; 2) або Україна се «Південна Росія» — тоді треба прибрати до рук «хлоп'ят без штанців», щоб вони не псували справи.

Т. Леніне! Ми просимо вас відповісти ще нам на отсі питання, які мають для нас «особистий» інтерес.

Чи можна лишатися членом РКП і відстоювати самостійність України?

Якщо не можна, то чому: чи тому, що відстоювати самостійности України взагалі не можна, не полагается; чи тому, що не можна відстоювати самостійности України так, як ми відстоюємо?

Якщо не можна відстоювати самостійности України так, як ми відстоюємо, то скажіть: як треба відстоювати самостійність України, аби можна було лишатися членом РКП?

Т. Леніне! Ми ждемо відповіді! З фактами рахуються! І ваша відповідь, як і мовчання, — будуть фактами величезного значення!

*

Ми сказали, що знали, і сказали, як уміли!

Хай хто може, скаже краще!

Слово належить т. Ленінові!

15—2 грудня 14—1 січня 1918—19 року.

ПОЯСНЕННЯ ІМЕН І НАЗВ

Антанта — союз держав під час першої світової війни, які воювали з Німеччиною і Австро-Угорщиною. В союз входили ще до війни — Франція, Англія й Росія. Після Жовтневої революції Радянська Росія вийшла з війни, і Антанта організувала проти неї інтервенцію. Вона підтримувала білих російських генералів, що боролися за відродження «єдиної неділимої Росії». Антанта не визнавала самостійної української держави і оголосила блокаду її території. За підтримкою Антанти генерал Денікін окупував 1919 року більшу частину України, а спадкоємець Денікіна генерал Врангель за підтримкою Антанти тримався на півдні України і в Криму до кінця 1920 року.

Винниченко Володимир (1880—1951) — видатний український письменник і керівний діяч УСДРП. В революцію 1917 року очолив перший уряд Української Центральної Ради — Генеральний Секретаріат. За гетьманської влади 1918 року був головою Національного Союзу, який підняв повстання проти гетьмана Скоропадського. По відновленню Української Народної Республіки був головою її верховної влади — Директорії УНР. 1919 року вийшов на еміграцію і організував у Відні групу українських комуністів. 1920 року повернувся на Україну і став заступником голови уряду УРСР та наркомом зовнішніх справ. Намагався добитися самостійности УРСР. Не досягнувши цього, вийхав 1921 року за кордон. У роки українізації видавав свої художні твори в УРСР, підтримував контакт з літературною групою Миколи Хвильового, листувався з М. Скрипником. Помер у Франції коло м. Канн 1951 року.

Вілсон Вудро (1856—1924) — президент США в 1913—21 роках. Не визнавав утвореної в 1917 році самостійної української держави. Підтримував інтервенцію за відродження «єдиної неділимої Росії».

Денікін Антон (1872—1947) — російський генерал. Командував «збройними силами півдня Росії», що вели боротьбу з радянською владою і за відтворення «єдиної неділимої Росії». Протягом 1919 року окупував усю Лівобережну і частину Правобережної України. Ліквідував назву «Україна» і відновив царську назву «Малоросія». Громив українські організації, забороняв українську школу. Розгромив кубанську Крайову Раду. Через це кубанські війська покинули армію Денікіна. Його реакційна і антиукраїнська політика викликала на Україні масові повстання і повністю підірвала його режим. Червона армія майже без опору окупувала зайняту Денікіном територію України.

Добровольча армія — головна частина «збройних сил півдня Росії», що під команду генерала Денікіна окупували 1919 року Україну. Полки Добровольчої армії майже суцільно склалися з царських офіцерів, вороже настроєних проти української державности й культури.

Директорія УНР — верховна влада Української Народної Республіки після повалення влади гетьмана Скоропадського. Директорію УНР виділив 14. 11. 1918 Національний Союз. Пізніше, у січні 1919 року, Трудовий Конгрес, з огляду на воєнну ситуацію, уповноважив Директорію бути далі верховною владою УНР. До складу Директорії входили: В. Винниченко (голова), С. Петлюра, Ф. Швець, П. Андрієвський, А. Макаренко. Трудовий Конгрес доповнив директорію представником ЗУНР Є. Петрушевичем.

Енно Еміль — дипломат. представник військ Антант, які окупували на початку 1919 року Одесу. Енно посилав телеграми Директорії УНР, вимагаючи підкоритися Добровольчій армії, тобто ліквідувати самостійну українську державу.

Епштейн Яків (1896—1939) — видатний діяч КПУ, відомий під псевдонімом Яковлев. 1918 року виступав у пресі під криптонімом Я. Е., борючись

проти створення незалежної КПУ і взагалі заперечуючи існування української нації. Найвидатніший представник згаданої в «До хвилі» «катеринославської точки зору», ворожій українському відодженню.

Затонський Володимир (1888—1938) — видатний діяч КПУ. Довгорічний член уряду УРСР і Політбюро КПУ. На Таганрізькій нараді КПУ у квітні 1918 року голосував за створення незалежної від РКП компартії України. Боровся тоді в пресі проти великодержавництва. Від 1919 року став оборонцем централізму. У 1933 році замінив Скрипника на посту наркома освіти УРСР і керував ліквідацією українізації. Розстріляний в часи ежовщини.

Каледін Олексій (1861—1918) — російський генерал, від 1917 року отаман Війська донського. Підтримував білий рух за відновлення «єдиної неділимої Росії».

Квірінг Емануїл (1888—1939) — видатний діяч КПУ. Доктор економічних наук. Разом з Яковлевим (Епштейном) обороняв на Таганрізькій партійній нараді і на I з'їзді КПУ «катеринославську точку погляду» проти самостійности КПУ. Під час наступу німецьких військ на Україну 1918 року висунув пропозицію визнання більшовиками Центральної Ради. 1923—1925 рр. — перший секретар ЦК КПУ.

Келлер Федір (1857—1918) — російський генерал, реакціонер і ворог українства. Відомий програмами в Галичині 1914 року. 1918 року головнокомандуючий збройних сил гетьманської держави. Розстріляний військами Директорії.

Клемансо Жорж (1841—1929) — прем'єр-міністер Франції 1917—1920 років. Організатор інтервенції французьких військ на півдні України 1919 року. Підтримував білий російський рух за відновлення «єдиної неділимої Росії», не визнавав української держави. Як голова Паризької мирової кон-

ференції протривився допущенню на неї делегації УНР.

Кулик Іван (1897—1941) — більшовицький діяч на Україні, український письменник. Виступав у пресі проти незалежності КПУ і УРСР. З 1934 року голова Спілки радянських письменників України.

Ллойд-Джордж (1863—1945) — прем'єр-міністр Англії в 1916—1922 роках, один з керівників Антанти. Головний постачальник армії Денікіна. Не визнавав української держави, підтримував рух за відновлення «єдиної неділимої Росії».

Лизогуб Федір (1851—1928) — український поміщик, голова Полтавського губернського земства у 1901—15 роках. Поміrkований українофіл. Голова Ради міністрів гетьманської держави 1918 року. Шукав порозуміння з Національним Союзом.

Мілюков Павло (1859—1943) — російський професор-історик. Вождь кадетської (конституційно-демократичної) партії. Міністер закордонних справ першого тимчасового уряду 1917 року. До революції обороняв культурні права українців. До відродження української державности поставився активно вороже.

Мумм фон Шварценштайн Альфонс (1859—1924) — посол Німеччини при уряді гетьмана Скоропадського.

Перший з'їзд КП(б)У (5—12 липня 1918) — відбувся у Москві під доглядом і на кошти ЦК РКП(б). Скасував рішення Таганриської партійної наради 19 квітня про самостійність КП(б)У і перетворив її, згідно вказівок ЦК РКП, на обласну організацію РКП, підпорядковану ЦК РКП.

Петлюра Симон (1877—1926) — дореволюційний діяч УСДРП. Журналіст і літературний критик. У 1917 році очолив український військовий рух і був головою Українського Генерального Військового Комітету. Генеральний секретар військових справ у першому уряді Центральної Ради. Під час гетьманщини сидів у тюрмі. Очолив військові сили

Директорії УНР і був головним отаманом її військ до закінчення боротьби за УНР та виходу на еміграцію. Забитий у Парижі єврейським націоналістом 1926 року.

Пятаков Юрій (1890—1938) — один із керівників КП(б)У. В національному питанні нігіліст. Але, з опозиції до більшовицького бюрократичного централізму і будучи тісно пов'язаний з українською дійсністю, обстоював на Таганриській нараді і на Першому з'їзді КП(б)У її самостійність.

Раковський Христіян (1873—1941) — болгарський комуніст родом з Румунії. Голова уряду УРСР 1919—1923 років. Голова мирової делегації РРФСР у Києві для переговорів з урядом гетьмана Скоропадського. У ці часи заперечував українську мову і українську націю взагалі. Перед відходом з УРСР (1923) був прихильником українізації. На XII з'їзді РКП(б) обороняв права УРСР проти російського централізму і великодержавництва.

Родзянко Михайло (1859—1924) — великий поміщик з Катеринославської губернії. Голова Третьої і Четвертої (останньої) царської Державної Думи, лідер партії октябристів (поміrkованих монархістів). Голова Тимчасового комітету Державної Думи після лютневої революції 1917 р. Ворог української державности.

Скоровстанський В. — псевдонім Василя Шахрая. Під цим псевдонімом вийшла у Саратові 1918 року книжка Шахрая «Революція на Україні».

Скоропадський Павло (1873—1945) — генерал царської армії, великий поміщик на Україні. Нащадок гетьмана Івана Скоропадського (1646—1722). До 1917 року чужий українському національному рухові. У 1917 році організував український корпус, очолив українську військову організацію Вільне Козацтво. За підтримкою німецьких окупаційних військ організував переворот проти Центральної Ради і 29. 4. 1918 був проголошений гетьманом України. Відновлював на Україні дореволю-

ційні порядки. Після поразки Німеччини у війні проголосив грамотою 14. 11. 1918 «Федеративну» злуку з Росією. В тому ж місяці листопаді режим Скоропадського був повалений народним повстанням і до влади прийшла Директорія УНР.

Скрипник Микола (1872—1933) — старий український більшовик. Один з творців КП(б)У. На Таганриській партійній нараді і на першому з'їзді КПУ обстоював її незалежність від РКП. На всіх партійних і радянських з'їздах у Москві обороняв права УРСР. У 1927—33 роках, як нарком освіти УРСР, керував українізацією. При ліквідації українізації був зацькований П. Постишевим і поповнив самогубство.

Таганриська нарада (18-20 квітня 1918) — партійна нарада більшовиків України, що відступали з її території під тиском німецько-австрійських військ. Ухвалила пропозицію М. Скрипника про створення самостійної КП(б)У, зв'язаної з РКП(б) тільки через III Інтернаціонал.

УСДРП — Українська Соціал-Демократична Робітничка Партія. Утворена у грудні 1905 року на другому з'їзді РУП (Революційна Українська Партія), що ухвалив перейменувати РУП на УСДРП. Вела боротьбу за окрему організацію українського пролетаріату проти намагання РСДРП (і Леніна) централізувати соціал-демократичний рух на Україні у єдиний російський соціал-демократичній партії. УСДРП вважала, що таке об'єднання гальмуватиме національно-визвольну боротьбу українського народу і тому обстоювала федеративні зв'язки УСДРП з РСДРП.

Чічерін Георгій (1872—1936) — нарком закордонних справ СРСР з 1918 до 1930. Старий царський дипломат, що до революції мав зв'язки з більшовиками. Централіст і ворог української державности. У книзі «До хвилі» ім'я Чічеріна не згадане, але, критикуючи радянську дипломатію за великодержавницьку політику щодо України, автори ма-

ють на увазі Чічеріна, який після поразки Німеччини у війні і падіння гетьманської держави розпорядився, замість передати усі предствництва цієї держави урядуї УРСР, взагалі ліквідувати їх. 24. 12. 1918 видав наказ: «Після анулювання Берестейського мирового договору Україна не визнається більше... самостійною державою. Народний комісаріят закордонних справ пропонує усім установам РРФСР терміново скасувати всі постанови, що торкаються колишніх українських громадян і вважати усі документи, видані українською владою, недійсними. ... Усім особам і установам, які репрезентують інтереси колишньої української держави в межах РРФСР, припинити свою діяльність і зняти з приміщень... вивіски і оголошення, які свідчать про їх діяльність як установ і офіційних осіб колишньої держави» («Известия» 24. 12. 1918).

Шелухін Сергій (1864—1938) — український культурний і політичний діяч. Юрист за фахом. Очолював делегацію гетьманського уряду на мирових переговорах України з Радянською Росією у Києві 1918 року. Російську делегацію очолювали Раковський і Мануїльський.

Шульгін Василь (*1878) — російський монархіст-чорносотенець. Редактор чорносотенної погромницької газети «Киевлянин». Член державної думи. Виступав проти українського руху, називаючи його німецькою агентурою.

Юркевич Лев (1885—1918) — член УСДРП, інтернаціоналіст. Теоретик з національного питання. В дискусії з Леніном (перед революцією 1917) обстоював право УСДРП на окреме від РСДРП існування. Редагував і фінансував у Женеві українську соціал-демократичну газету «Боротьба». Фінансував с.-д. видавництво «Дзвін». Помер 1918 року у Москві при повероті з еміграції на Україну.

З М І С Т

Від видавництва	5
Про книгу «До хвили» та її авторів	9
1. Pro domo nostra	21
2. Війна і революція	24
3. Дві доби революції	28
4. Росія й Україна на тлі світових подій	34
5. Стратегічний план відродження єдиної і неділимої Росії	40
6. Скоропадський і Денікін	42
7. Директорія	47
8. Тимчасовий Робітничо-Селянський Уряд України	58
9. Окупанти	75
10. Тенденція українського руху: самостійна Україна	82
11. Революція в Австрії. Галичина	100
12. Чи можлива незалежна від Росії Україна?	106
13. Як пишуть історію?	119
14. Український національний рух на тлі сучасного капіталістично-імперіалістичного господарства	127
15. Єдність чи самостійність? Дві політики	157
16. Союз пролетаріату з дрібною буржуазією проти світового імперіалізму	201
17. Століпінщина	224
18. Українська комуністична партія (більшо- виків)	236
19. Ми — «націоналісти». Ми — «шовіністи»	266
20. Запитання т. Ленінові	281
20. Запитання т. Леніну	281
Пояснення імен і назв	297